

NoSo 2024

Nordisk tidskrift för socioonomastik
Nordic Journal of Socio-Onomastics

*Utgiven av Kungl. Gustav Adolfs
Akademien för svensk folkkultur*

2024:4(2)

<http://gustavadolfsakademien.se>
noso@gustavadolfsakademien.se

NoSo 2024:4(2)

Nordisk tidskrift för socioonomastik
Nordic Journal of Socio-Onomastics

Utgiven av Kungl. Gustav Adolfs Akademien
för svensk folkkultur

redigerad av / edited by
Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson

redaktionsråd / international board

Terhi Ainiala (Finland) • Gunnstein Akselberg (Norway) • Laura
Calabrese (Belgium) • Elwys De Stefani (Germany) • Lars-Erik Edlund
(Sweden) • Frans Gregersen (Denmark) • Damaris Nübling (Germany)
• Adrian Pablé (China) • Reuben Rose-Redwood (Canada) •
Jani Vuolteenaho (Finland)

Insända artiklar granskas i anonymiserad form av två oberoende och anonyma vetenskapliga experter.

För översättning resp. granskning av engelskspråkiga texter svarar Rhian Coggin (aukt. translator), Ystad.

NoSo har sedan årgång 1 (2021) utgivits av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur i samarbete med Högskolan i Halmstad.

—

Submissions are reviewed by two independent and anonymous reviewers using a double-blind process.

English translation and language editing by Rhian Coggin, BA (Cantab.), Ystad.

NoSo has since volume 1 (2021) been published by the Royal Gustavus Adolphus Academy for Swedish Folk Culture in association with Halmstad University.

Distribution

eddy.se ab

e-post: order@bokorder.se

Box 1310, 621 24 Visby

Telefon 0498-25 39 00

<http://kgaa.bokorder.se>

Tidskriftens webbplats / The Journal's website

<http://gustavadolfsakademien.se/tidskrifter/tidskrift/nordisk-tidskrift-for-socioonomastik-nordic-journal-of-socio-onomastics>

Klostergatan 2

SE-75321 UPPSALA

ISSN 2004-0881

© Respektive författare / The authors

Produktion / Production: eddy.se ab, Visby 2024

Innehåll / Content

<i>Þorsteinn</i> och <i>Sigurðr</i> : En undersökning av isländska och norska särdrag i personnamnmaterialen i islänningatåtarna / <i>Þorsteinn</i> and <i>Sigurðr</i> : A study of Icelandic and Norwegian personal names in the Íslendingaþættir	5
<i>Solveig Bollig</i>	
Krumelurer med svag ställning. Registrering av diakritiska tecken i invandrade personnamn / Squiggles in a weak position. Registration of diacritics in immigrant personal names	47
<i>Märit Frändén</i>	
Fri rørsle for namn? Sjølvetnografiske perspektiv på namnedysfori, identitet og statsborgarskap / Freedom of movement for names? Autoethnographic perspectives on onomastic dysphoria, identity, and citizenship	81
<i>Guy Puzey</i>	
Varför Paris men inte Prag? Om namn i SAOL 14 / Why Paris but not Prague? On names in SAOL 14	131
<i>Emma Sköldberg & Lena Wenner</i>	

Þorsteinn och *Sigurðr*: En undersökning av isländska och norska särdrag i personnamnmaterialet i islänningatåtarna

Solveig Bollig

Abstract: This article explores the personal names given to Icelandic and Norwegian individuals in 23 of the Old Norse literary *íslendingaþættir*. The aim is to establish if differences between Norway and Iceland, and innovations and archaisms in personal names from the different time periods accessible through the *íslendingaþættir*, are visible in literary sources. The findings of the analysis of the personal names in the *íslendingaþættir* are supplemented with results of previous research and non-literary sources. Despite the limited source material, the personal names of Icelandic and Norwegian individuals found in 23 *íslendingaþættir* exhibit noticeable differences such as preferences for specific names or name components.

Keywords: personal names, Icelandic family sagas, *íslendingaþættir*, Old Norse literature, othering

Solveig Bollig, Doctoral Student in Linguistics with focus on Nordic Languages, Department of Language Studies, Umeå University. *Þorsteinn* and *Sigurðr*: A study of Icelandic and Norwegian personal names in the *íslendingaþættir*.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons 4.0 International licence (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

1. Inledning

Bland det första en läsare möter i islänningasagorna och islänningåtåtarna är de långa uppräkningsarna där författaren listar namn, släktförhållanden, generationer inom en familj och etablerar karaktärernas härkomst och kopplingar till andra familjer. Genealogierna var betydelsefulla för både sagaförfattarna och deras samhälle och för själva narrativet (Bragason 2018). Förutom genealogier och släktförhållanden är också personnamnen av (stor) betydelse för narrativet och utgör det material som studien fokuserar på.

Personnamn är av stor betydelse eftersom de inte bara identifierar en individ utan också kan signalera tillhörigheten till en specifik grupp av människor. Detta är relevant både för den enskilda individen och för olika grupper i samhället. Det är inte bara personnamnens identifierande och utpekande funktion som har betydelse utan också namnens lexikala, konnotativa och associativa betydelser. Detta har belysts bland annat av Yvonne Bertills beträffande litterär onomastik som påpekar att personnamn i litterära kontexter ofta formas eller väljs på grund av namnens semantiska betydelser eller namnens kulturellt specifika konnotationer såsom etnicitet eller ålder som motsvarar karaktärernas attribut (Bertills 2003:27–33). Liksom Bertills behandlar även Benedicta Windt-Val i sin avhandling (2009) författarens val av personnamn i litteraturen, medan Grant W. Smith (2016) redogör för den litterära onomastikens utveckling och teoretiska förankring i förhållande till (socio)lingvistik. Valet av personnamn på grund av namnets lexikala, konnotativa och associativa betydelser är till en viss grad också brukligt i den moderna vardagskontexten. Det visar till exempel Emilia Aldrin (2011) i en undersökning av föräldrars namnval för sina barn i 2000-talets Göteborg där hon kommer fram till att föräldrars namnval kan motiveras av social positionering utifrån namnens konnotativa och associativa innebörd.

Namnens konnotativa och associativa betydelser har också varit tankemässiga utgångspunkter för föreliggande studie. I ett avhandlingsprojekt om *otherness* i sagorna och tåtarna ledde frågan om vem ”den andre” i fornisländsk sagalitteratur egentligen är till reflektioner rörande identitetsmarkörer i personnamn i den litterära kontexten och

huruvida skillnader i personnamnskicket kan återspegla bakomliggande kulturella, etniska, religiösa eller språkliga skillnader namn-användarna emellan; till exempel skillnader mellan isländska och norska individer. Avhandlingsprojektet undersöker hur sagakarakterer relaterar till *othering* och vad som uppfattas som *otherness* i sagalitteraturen. Det måste påpekas att vad som förstås som *otherness* och *othering* i högsta grad är beroende på den sociala och kulturella kontext som undersöks och det teoretiska ramverk man utgår ifrån. I den mest generella bemärkelsen är *otherness* och "den andre" någonting som uppfattas som på något sätt främmande för betraktaren som ändå behövs för att forma eller förstå sig själv som individ eller grupp.¹

Islands landnam, dvs. etablerandet av permanenta bosättningarna på Island och framväxten av fristaten Island, måste ha haft stort inflytande på islänningarnas uppfattning om sin identitet, såväl på individnivå som på grupp- och samhällsnivå. Frigörelsen från Norge, hemlandet, får antas ha lämnat spår på många sätt, inte minst vad gäller kultur, språk och namnskick. Sagorna som nedtecknades under denna tid bör rimligtvis avspegla dessa dynamiker, t.ex. i namngivningen av karakterer och hur dessa namn kan relateras till deras identitet som norrman eller islänning. Utifrån dessa utgångspunkter har jag tidigare genomfört en pilotstudie (Bollig 2022) beträffande skillnader i personnamnskicket mellan norrmän och islänningar i nio islänningatåtar. Huvudsyftet med denna studie var att visa att personnamn med fördel kan användas som ett självständigt källmaterial – som ett material för att belysa frågor om *otherness*. Dessutom visade studien även, trots det begränsade källmaterialet, tendenser rörande personnamnskicket hos norrmän respektive islänningar. Detta motiverar den föreliggande, fördjupade studien om isländska respektive norska särdrag i personnamns materialet i islänningatåtarna. Genom att studera 23 tåtar söker jag att besvara frågan huruvida författarna förefaller återge ett autentiskt namnmaterial som kan bidra till debatten om tåtarnas historicitet, samt huruvida namnen på isländska och norska

¹ Se till exempel Dervin (2012), Tuerkkan (2011) eller Sencindiver, & Beville & Lauritzen (2011) för teoretiska ramverk gällande *otherness*, samt Knight och Merkelbach (2020) för undersökningar av *otherness* i fornnordisk litteratur.

individer i tåtarna skiljer sig åt och om det finns särdrag eller specifika namn som tyder på namnbärens härkomst.

2. Teoretiska utgångspunkter

Namnskicket på Island och i Norge under medeltiden har tidigare redogjorts för av både Erik Henrik Lind (1905–15) och Assar Janzén (1947), där den senares arbete i stora delar bygger vidare på den förstnämndes. Dessa samlingar ligger också till grund för den här studien. Mellan 1905 och 1915 utgav Erik Henrik Lind *Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden* som samlade personnamn från historiska och litterära källor – såsom islänningasagorna och islänningatåtarna. Linds omfattande verk utgör fortfarande standard-samlingen för medeltida norska och isländska personnamn (jfr Peterson 2015). Därför är det föga förvånande att Janzén (1947) använde sig av Linds personnamnssamling vid sin redogörelse för fornvästnordiska personnamn (Janzén 1947:24). Till skillnad från Lind, som genomgående hänvisar till olika typer av sagor och några få tåtar i sin personnamnsamling, uttryckte Janzén en viss osäkerhet rörande vissa sagagenrers lämplighet för att undersöka personnamn. Han bedömde att namnmaterialet i islänningasagorna var ”pålitligt och faktiskt”, medan han ansåg att namnmaterialet i andra sagagenrer, såsom ”de mytisk-heroiska sagorna” var mindre trovärdigt (Janzén 1947:23). Liksom Lind ansåg Janzén dock att just islänningasagorna utgjorde ett pålitligt underlag för undersökningar av personnamn. Det bör här framhävas att Linds personnamnsamling redogör för personnamn i sagorna men utelämnar islänningatåtarna som föreliggande studie har som underlag (Lind 1915:VII–X). Vid enstaka tillfällen kompletterar Janzén sina slutsatser om isländska och norska särdrag med runinskrifter eller ortnamn, men hänvisar i övrigt till Lind.

Janzén (1947) behandlar även det han kallar för ”frekvensfluktuationer i rum och tid. Lån inom västnordiskan” (Janzén 1947:123) där han samlar och redogör för skillnader i medeltida namnskick mellan Island och Norge. Janzéns behandling av ämnet är kort, saknar statistik och närmare källhänvisningar, men resultaten förefaller ändå

övertygande eftersom de stöds av slutsatser om lexikal och fonologisk utveckling på Island i jämförelse med Norge som språkforskarna Oskar Bandle (1967) och Kenneth Chapman (1962) har dragit. Janzén kommer fram till att en del av de namn som överfördes till Island från framför allt Norge, gick ur bruk på Island efter landnamstiden. Samtidigt gick vissa personnamn ur bruk i Norge men fortsatte att användas på Island, under det att ytterligare andra namn utgör isländska novationer (Janzén 1947:123–126).

Föreliggande artikel bygger vidare på och kompletterar Janzén (1947) genom att undersöka isländska och norska personnamn i ett urval fornvästnordiska islänningatåtar. Hypotesen är att personnamnen i islänningatåtar som nedteknades på Island uppvisar spår av samma särdrag som Janzén visat på i sin undersökning gällande sagorna och icke-litterära källor. Det bör alltså finnas iakttagbara skillnader i tåtarna vad gäller förnamnsval för karaktärer av isländsk och norsk härkomst, och dessa bör också i sin tur ha betydelse för formeringen av en isländsk respektive norsk identitet under och efter Islands landnamstid.

Linds – och till en viss grad Janzéns – bedömning att personnamn från litterära källor såsom islänningasagorna kan anses som historiskt pålitliga eller till och med kan jämföras med personnamn som noteras från andra historiska icke-litterära källor belyser ett av den litterära onomastikens kärnproblem: Kan och ska litterära karaktärer och namnen de bär, bli ”studied as real persons (mimetic) or as textual elements who come to life mainly by means of words or language (semiotic)” (Bertills 2003:51)?

För den föreliggande studien aktualiseras denna fråga i viss mån eftersom man kan reflektera över huruvida namnen på karaktärerna ska antas avspegla verkliga förhållanden eller om de ska anses vara helt fiktiva konstruktioner. Denna studie gör inte anspråk på vare sig det ena eller det andra utan gör istället antagandet att namnen i alla fall avspeglar idéer om samhället som tåtarna tillkom i. Det relevanta är alltså inte huruvida namnen representerar verkligheten eller inte, utan vilka ideal som de avspeglar.

Personnamn som språklig resurs är uttryck för sociala konventioner och speglar den kulturella, religiösa och sociala bakgrunden som de används i men de väcker också mer subjektiva mentala associationer och föreställningar, vilka grundar sig i namnanvändarens personliga kunskaper och upplevelser (Bertills 2003:32; Windt-Val 2009:29). Författare använder sig i stort sett av både de sociala konventionerna och föreställningar och sina egna associationer med namnen i namngivningsprocessen för sina litterära karaktärer (Windt-Val 2009:29). Eftersom författare generellt tenderar att uppvisa överensstämmelse mellan narrativ å ena sidan, och karaktärerna och deras namn å den andra bygger personnamnen i den litterära kontexten också upp narrativet, världsbilden och karaktärerna. De valda namnen ”kommenterar och evaluerer individuell moral och politiske eller religiöse temaer, etablerer klassetillhörighet eller fellesskap med andre sociale grupperinger, alluderer til historien eller til tidligere litterærer verker, bidrar til å skape en undertone av realisme eller en stemning av legende eller eventyr, understreker allegorier og knytter an til nasjonalitet eller universalitet” (Windt-Val 2009:30). På grund av namnens potentiella roll som narrativt stilmedel är litteraturens genre avgörande för namngivningsprocessen – den litterära genren författaren rör sig i begränsar och påverkar namnvalen (Windt-Val 2009:29, 39). En generell tendens är enligt Grant Smith att symboliska namn, så kallade ”redende Namen”, förekommer i större utsträckning i litteraturen än i vardagslivet, alltså namn som har en tydlig och uppenbar lexikal betydelse som substantiverade adjektiv (Smith 2016:296). Något liknande gäller för generiska namn som är kulturspecifika och kopplade till särskilda grupper och deras egenskaper som *Ivan* för ryska karaktärer eller *Hans* för tyska karaktärer (Bertills 2003:47). Utöver symboliska eller generiska namn förekommer också mer genrespecifika skillnader angående namnmaterialet. Realistisk fiktionslitteratur eller historisk skönlitteratur innehåller vanligtvis ett konventionellt namnmateriale för att efterlikna (den historiska) verkligheten medan fantasylitteratur i större grad uppvisar fiktiva namn som författaren själv har uppfunnit (Bertills 2003:41). Med tanke på att islänningatåtarna berättar om historiska händelser får det antas att sagaförfattarna också använde

sig av antingen autentiska namn för sina karaktärer eller av konventionella namn för att återspegla det historiska namnskicket. Detta innebär att det i princip kan finnas tre olika kopplingar mellan namn och namnbärare: både namnbärare och namnet är historiskt autentiska, namnet är autentiskt men namnbäraren är fiktiv, eller både namnet och namnbärare är fiktiva (Windt-Val 2009:39). Med tanke på att sagaförfattarna försökte återge och återspegla den historiska verkligheten får det antas att de första två kopplingarna förekommer oftare än den tredje. För det mesta är det dock inte möjligt att särskilja om namnen och namnbärarna är fiktiva eller autentiska om namnbäraren inte är känd från andra förlitliga icke-litterära historiska källor, vilket utgör en del av debatten om islänningatåtarnas historicitet.

Frågor om islänningatåtarnas ålder, datering och historicitet är fortfarande omstridda bland forskare, och uppfattningarna har skiftat över tid (se Ashman Rowe 2017; Jakobsson 2013). Delar av sagalitteraturen har före nedtecknandet traderats muntligt och är med all säkerhet betydligt äldre än de skriftliga källorna. Skillnaden mellan den tid då tåtarna utspelar sig – från Islands landnamstid till tiden för Islands kristnande – och tiden för tåtarnas nedtecknande, som dock inte nödvändigtvis sammanfaller med tåtarnas datering, uppgår vanligen till minst 150 år. Under den aktuella tidsperioden genomgick Island stora sociala och politiska förändringar. Landet gick från att vara en fristat med perioder av inbördeskrig till att bli inkorporerat i det norska kungariket, vilket medförde både konflikter och samarbeten mellan isländska makthavare och norska kungar (Jakobsson 2021). Därutöver cementerades under den tiden kyrkans institutionella inflytande på Island. Medan dop av sagakaraktärerna och Islands övergång till kristendomen är ett återkommande motiv i tåtarna, saknas beskrivningar av den institutionella förankringen och det sociala och politiska inflytandet som kyrkan hade vid tiden för sagornas nedtecknande (Glaser 2011:13). Den stora tidsskillnaden mellan tåtarnas handling och nedteckning av dem samt tåtarnas ibland fantasifulla detaljer har lett till att tåtarnas historicitet ibland har ifrågasatts. Det är näst intill omöjligt att skilja mellan historiska individer och fiktiva karaktärer i tåtarna i de fall personerna inte är omnämnda i icke-litterära historiska källor.

Detta är dock inte nödvändigtvis ett problem; svårigheten att skilja mellan historiska individer och fiktiva karaktärer talar för att sagaförfattarna skapade sina fiktiva karaktärer efter verkliga förebilder, eller åtminstone efter den föreställning de hade om de individer som levde under vikingatiden. Man får alltså anta att de personnamn som sagaförfattarna använde för fiktiva karaktärer efterhärjade tidstypiska personnamn från det vikingatida personnamnskicket, åtminstone så långt detta var känt av författarna. För att sammanfatta: tåtarna (som är nedtecknade fr.o.m. ca 1150) berättar om tiden mellan Islands landnam omkring 870 och Islands kristnande år 1000. Tåtarna kan dock antas ha traderats muntligt innan nedtecknandet. På grund av de förutnämnda faktorerna är utgångspunkten för denna studie att namnmaterialet i tåtarna reflekterar författarnas förställningar och kunskaper om Islands historia som kan återspegla autentiska förhållanden och namn.

3. Material

Islänningasagorna är litterära verk skrivna på fornisländska vars handling för det mesta utspelar sig under Islands kolonisationstid fram till Islands kristnande, det vill säga ungefär mellan år 870 och år 1000 (Bampi 2017:5). Beteckningen *islänningasagor* används eftersom huvudpersoner nästan alltid är individer som antingen är födda och uppvuxna på Island eller som flyttar till Island under narrativets förlopp, och sagorna är nedtecknade av islänningar för islänningar. Större delen av islänningasagornas narrativ utspelar sig på Island men även resor till den europeiska kontinenten, framför allt till Skandinavien, förekommer. Det finns ungefär 40 längre sagor, islänningasagor, och en större mängd kortare berättelser, islänningatåtar.² Islänningatåtarna har hittills först och främst använts i större undersökningar tillsammans med islänningasagor, trots att en del tåtar snarast kan ses

² Antalet islänningasagor och islänningatåtar är omstritt och varierande antal anges. Exempelvis uppskattar Wolfgang Lange (1958:154) antalet tåtar till över hundra.

som närmare besläktade med kungasagorna (Ashman Rowe 2017:152; Jakobsson 2013:261). Handlingen i de flesta islänningatåtarna utspelar sig helt eller delvis i områden som utgör det moderna Norge och de följer ofta ett typiskt mönster: en introduktion, en resa till Skandinavien, en konflikt, en förlikning, en resa tillbaka till Island samt en avslutning (Harris 1972:7).

Föreliggande studie baseras på ett material som har sammanställts från 23 islänningatåtar. De 23 valda tåtarnas handling utspelar sig både på Island och i Norge och individer beskrivs som *islänningar* eller *norrmän*. En del tåtar som uppfyllde dessa kriterier har valts bort eftersom individerna inte omnämndes med personnamn eller eftersom tåtarna enbart gav personnamn på isländska individer. Därutöver gör studien inget anspråk på fullständighet gällande tåtar som uppfyller dessa kriterier; antalet tåtar (23) och de resulterande 114 unika manliga personnamnen valdes för att kunna dra i alla fall några mer signifikanta slutsatser utifrån materialet.

Beteckningen *tåt* eller *þáttr* har använts sedan 1300-talet för mer eller mindre självständiga berättelser eller kapitel i längre kunga- eller islänningasagor som har bevarats i sammanläggningsmanuskript såsom framför allt Flateyjarbók, Morkinskinna och Hulda-Hrokkinskinna (Ashman Rowe 2017:151–52; Lindow 1993). Huruvida tåtarna kan eller borde indelas i olika genrer är omstritt, varför jag inte tagit särskild hänsyn till moderna genreindelningar vad gäller urvalet av tåtar i denna undersökning (Ashman Rowe 2017:152). Av naturliga skäl faller dock större delen av de här aktuella islänningatåtarna i genren som Harris (1989:2) kallar för ”king and Icelander” eftersom dessa berättelser just omnämner isländska och norska individer med namn.

En fullständig förteckning över alla använda tåtar samt korttitlar finns i en bilaga (för att underlätta läsningen av tabellerna med det onomastiska materialet: Tab. 1, 2 och 3).

De flesta islänningatåtar är anonymt författade. För enkelhets skull refereras här till tåtarnas *författare* även om det är oklart om det handlar om författare i gängse mening, eller om det snarare är fråga om skrivare/skribenter eller nedtecknare. I min studie görs ingen åtskill-

nad mellan klassiska och efterklassiska tåtar (se Callow 2017:26) eftersom de följer samma narrativa struktur som Harris beskriver (se ovan), vilket innebär att en del tåtar innehåller fantastiska element såsom troll, jättar och dvärgar. De valda tåtarna varierar i uppskattad ålder: de äldsta har daterats till tidigt 1200-tal (såsom *Þorvarðar þáttur krákunefs*, *Odds þáttur Ófeigssonar*, *Hreiðars þáttur heimiska*, *Sneglu-Halla þáttur*, *Bolla þáttur Bollasonar* och *Halldórs þáttur hinn síðari*; Simek & Pálsson 2007:398, 192, 351, 46, 154, Jónsson 1936:CI), medan de yngsta har daterats till närmare 1400 (såsom *Hrafns þáttur Guðrúnarsonar*, *Þorsteins þáttur uxafóts* och *Þórarins þáttur Neffjólfssonar (II. Inn síðari)*; Vilhjálmsson & Vilmundarson 1991:CLXVII, Simek & Pálsson 2007:191, 396). Dessa dateringar baseras inte på handskrifternas ålder utan på den rekonstruerade nedteckningstiden; så finns till exempel *Þorvarðar þáttur krákunefs* och *Sneglu-Halla þáttur* som daterats till tidigt 1200-talet i samma sammanläggningsmanuskript, Flateyjarbók, som *Þorsteins þáttur uxafóts* som har daterats till närmare 1400. Dateringen har alltså rekonstruerats utifrån användning av andra textvittnen, intertextuella referenser, stil eller språkliga drag (se Callow 2017). De flesta tåtar som utgör materialet i denna studie återfinns i de tidigare nämnda sammanläggningsmanuskripten, Morkinskinna, Flateyjarbók och Huld-Hrokkinskinna, men även andra textvitten finns, såsom *Bolla þáttur Bollasonar* som nedtecknades som en del av *Laxdæla saga* och som därför också har bevarats i manuskript som innehåller *Laxdæla saga* (Simek & Pálsson 2007:46, 244–245). De allra flesta tåtar i denna studie återfinns i flera manuskript, varför de normaliserade utgåvorna i *Íslenzk fornrit* använts. Här måste det påpekas att även namnen normaliserats i *Íslenzk fornrit*. I denna studie har inte någon särskild hänsyn tagits till detta eftersom det kan antas att potentiellt förkortade namn återges korrekt av redaktörerna.³

³ För en mer ingående diskussion om normaliserade utgåvor och normaliseringens effekter på namn, se Petrulovich (2022).

4. Metod

I följande avsnitt redogörs för urvals- och analysmetoder.

4.1 Urvalsmetod

I det följande redogörs för urvalskriterierna för studiens onomastiska material: personnamn på mänskliga, manliga och icke-kungliga individer som levde efter Islands första landnamstid, det vill säga efter år 870.

För det första analyseras endast manliga personnamn, eftersom antalet kvinnonamn i det insamlade materialet är lågt: endast 27 kvinnliga individer omnämns med personnamn i tåtarna gentemot 186 manliga individer. Det låga antalet kvinnonamn beror till stor del på att tåtarnas handling oftast följer isländska män på deras resor till Norge. Som Jóhanna Katrín Friðriksdóttir poängterar verkar kvinnor i det medeltida isländska samhället ha verkat inom en tydligt avgränsad makt- och inflytandesfär: ”innan stokks ’within the domestic sphere’” (Friðriksdóttir 2013:9), vilket förklarar varför antalet kvinnor i de valda tåtarna är lägre än när narrativen huvudsakligen utspelar sig på Island. Det låga antalet kvinnonamn i de aktuella tåtarna bör ses som symptomatiskt för den typ av berättelse som återfinns i tåtarna.

För det andra identifieras samtliga karaktärer som antingen islänningar eller norrmän utifrån sagaförfattarnas *explicita* eller *implicita identitetsbeteckningar* i karaktärsbeskrivningarna. *Explicita* identitetsbeteckningar är t.ex. etnonymerna *íslenzkir* eller *norrænir* som direkt beskriver individernas härkomst. Dessa beteckningar används bland annat i sammanhang som rör köp av skepp, som i *Ögmundar þáttr dytts*, där det specifikt omnämns att ”keypti Glúmr honum skip at norrœnum mœnnum”⁴ (Kristjánsson 1956:102) och att ”váru þar

⁴ ”Glúm köpte ett skepp åt honum av norrmän” (Jóhannesson & Hansson & Johannsson 2014:435).

á fáir menn aðrir en íslenzkir, þeir er ekki höfðu fyrr farit útan”⁵ (Kristjánsson 1956:102). I vissa fall kommenterar norska kungar karaktärernas härkomst såsom i *Hrafns þáttur Guðrúnarsonar* när kung Magnús uttalar sig om islänningars närvaro i Trondheim på följande sätt: ”Slíkt eru firn mikil, at Íslendingar skulu til þess fara hingat í land at drepa umboðsmenn vára eða sýslumenn, ok skal þann mann gera útlægan, sem verkit hefir unnit.”⁶ (Sveinsson 1939:326–327).

Explicita beskrivningar av karaktärers härkomst används dock inte alltid i tåtarna. I sådana fall har bedömningen baserats på implicita identitetsbeteckningar baserande på kontexten, såsom omnämmandet av specifika regioner i antingen Norge eller på Island som t.ex. ”naumdoelskr maðr” (Sveinsson 1939:323), det vill säga ’man från Namdalen’ i Norge. Implicita identitetsbeteckningar kan också röra karaktärernas sociala omgivning, såsom familjemedlemmar som kan identifieras som islänningar eller norrmän, hänvisningar till innehav av regionspecifika socio-politiska positioner eller till ägande av och bosättning på land och gårdar i Norge eller på Island.

I de fall då det varit omöjligt att identifiera karaktärernas härkomst på ovan nämnda sätt har de uteslutits. Namn på individer som flyttar från Norge till Island, landnamsmännen, har inte heller tagits med då skillnader i personnamnskicket mellan Norge och Island rimligtvis inte bör ha funnits under den första bebyggelseperioden. Kunganamn, såsom *Haraldr* som ofta antas härstamma från en militär grad eller namn på icke-mänskliga karaktärer som troll eller jättar har inte heller inkluderats i materialet eftersom det kan antas att de namnen inte följde de principer som gällde för personnamnskicket som möter oss i andra icke-litterära källor (Janzén 1947:78, 127; Kvaran 2011:273).

Även norska och isländska personnamn i genealogierna har tagits med, vilka framför allt är patronymika. I dessa fall har mansnamnet i

⁵ ”Det fanns få andra där än islänningar som aldrig rest utomlands förut” (Jóhannesson & Hansson & Johansson 2014:102).

⁶ ”Det är oerhört att islänningar kommer hit till landet för att döda mina ombud och sysslomän. Den man som begick dådet skall förklaras fredlös.” (Jóhannesson & Hansson & Johansson 2014a:469).

patronymikonets förled inkluderats i materialet enligt samma urvalsprinciper som beskrivits ovan.

Sammanfattningsvis består det onomastiska materialet av personnamn som bärs av manliga karaktärer som är 1) mänskliga, 2) ickekungliga och 3) levde efter Islands första kolonisationstid, således inte är landnamsmän. Totalt består materialet som sagt av 114 unika manliga personnamn fördelade på 189 individer, inklusive 3 namn som används som pseudonymer, hämtade från de 23 undersökta islänningatåtarna.

I bilagan finns materialet listat alfabetiskt i tre tabeller: Namn med endast isländska bärare (tabell 1), Namn med endast norska bärare (tabell 2) och Namn med både isländska och norska bärare (tabell 3). Inom parentes anges tåtens namn med en korttitel. En lista över samtliga tåtar och deras korttitlar finns i en särskild förteckning i bilagan.

I de fall personnamnet förekommer tillsammans med ett binamn har binamnet listats i kursiv stil efter personnamnet, t.ex. Ívarr *ljómi*, och inom hakparentes om personnamnet förekommer med flera olika unika binamn eller både med och utan binamn. Exempelvis förekommer *Einarr* tre gånger utan binamn men även med två binamn: *Einarr* (3) [*þambarskelfir*], [*flugá*].

4.2 Analysmetod

Efter att de 114 unika namnen delats upp efter namnbärarnas härkomst kodades namnen som isländska eller norska, eller som både isländska och norska. Namn betraktas som isländskt eller norskt kodade när de förekommer i materialet i majoritet bland en grupp namnbärare. Vid namn som visade sig som svårbestämbara har icke-litterära källor konsulterats för att göra en bedömning.

Namnen har analyserats med stöd av icke-litterära källor och vetenskapliga arbeten som redogör för personnamnskicket på Island och i Norge under den utvalda tidsperioden. Här måste framför allt Kruken & Stemshaugs *Norsk personnamnleksikon* (2013) och *Diplomatarium Islandicum* (DI) (1906) framhållas. Krukens & Stemshaugs namnstatistik över norska namn under perioden 1337–1350 baseras

på personregistret i *Regesta Norvegica V* (1979), en förteckning över alla kända aktstycken rörande Norges medeltidshistoria (Kruken & Stemshaug 2013:620). Denna statistik används med anledning av att det inte finns systematisk statistik från tidigare tidsperioder såsom landnamstiden, oftast på grund av ett begränsat äldre personnamnmaterial. Detta material redovisar tendenser från tiden efter den som tåtarna relaterar till eller från tiden efter tåtarnas nedtecknande. Vid enstaka tillfällen hänvisas dessutom till ytterligare information som etymologi eller namnens regionala förekomst utifrån Krukens & Stemshaugs sammanställning från tiden före 1337–1350 (2013).

DI är en samling medeltida urkunder som rör Island eller isländska personer. I artikeln används DI:s personregister (band 8.2) som upp-tar samtliga omnämnda personer i isländska urkunder och dokument. I DI listas samtliga personnamn som har namnbärare, personer som bär namnet i patronymikon samt eventuella ortnamn som antas innehålla namnet. Samtliga namnbärare listas med födelse- och dödsdag, i de fall detta är känt, eller med året då personen omnämnts. I artikeln betraktas endast perioden 1261–1521 för att få syn på möjliga förändringar i personnamnsskicket vid tiden för Islands inkorporering i det norska kungariket. Ortnamnen har konsekvent utelämnats då tolkningarna av dem inte alltid är säkra.

Utöver Kruken & Stemshaug och DI används Janzéns ovannämnda studie (1947) som dels bygger på litterära källor såsom *Landnámabók* – en beskrivning av de norska nybyggarnas första år på Island –, dels på runinskrifter, urkunder och uppgifter från tidigare forskning. I samband med de isländska namnen används dessutom samlingsverket *Nöfn Íslendinga* (2011) som framför allt baseras på senare folkräkningar på Island men även på sagalitteratur, dock utan hänsyn till personernas eventuella historicitet på grund av den generella svårigheten att skilja mellan fiktiva och historiska individer (Kvaran 2011:10).

Genom att analysera namnen i tåtarna med hjälp av de ovan nämnda källorna kan resultaten relateras till ett historiskt material.

5. Analys

I följande avsnitt analyseras namnskillnaderna mellan isländska och norska individer. Analysen är uppdelad i fem delar. De tre första delarna behandlar personnamn som är isländskt kodade (5.1), norskt kodade (5.2), och namn med både norsk och isländsk kodning (5.3). Efter detta följer en diskussion om svårbestämbara namn i materialet (5.4). Slutligen diskuteras också tre namn (*Ófeigr*, *Vigfúss* och *Styrbjörn*) som inte nödvändigtvis är isländskt eller norskt kodade, men som belyser dessa namns användning utifrån den lexikala betydelsen de har i tåtarna (5.5). Eftersom antalet personnamn är stort fokuserar analysen på några exempel, som namn med påfallande många namnbärare eller namn som utmärker sig t.ex. genom sin historiska innebörd eller genom kända förekomster i Norge eller på Island.

5.1 Isländskt kodade namn i tåtarna

Personnamn med för- eller efterleden *Þór-/þór* utgör största andelen personnamn och största andelen namnbärare i jämförelse med alla använda för- och efterleder. Av de totalt 189 manliga individerna bär 39 personer namn med någon av dessa leder. Totalt utgör individerna med personnamn som innehåller leden *Þór-/þór* 21 % av alla individer, och unika personnamn med leden utgör 15 % av alla unika personnamn i materialet.

Det stora antalet personnamn med *Þór-/þór*-led är inte förvånande då namn med denna led var synnerligen populära i det förnästnordiska området både under vikingatiden och vid tiden då kristnandet ägde rum (Janzén 1947:94). Anmärkningsvärt är dock fördelningen av personnamn mellan norskt kodade och isländskt kodade individer. Av de 39 namnbärare med *Þór-/þór*-namn är 29 islänningar och 10 är norrmän. Därmed utgör andelen isländska namnbärare 74 % och andelen norska namnbärare 26 % av alla individer som har personnamn som innehåller leden *Þór-/þór*. Detta förhållande återspeglas också i variationen av unika personnamn. Andelen av de unika personnamnen med leden *Þór-/þór* är betydligt högre bland islänningarna än bland norrmännen. Isländska namnbärare i de

utvalda tåtarna bär 14 olika unika *Þór-/þór*-namn, medan norrmännen endast bär 6 unika personnamn med namnleden. Dessutom verkar det finnas skillnader i valet av unika *Þór-/þór*-namn. *Þorsteinn* är med 7 namnbärare (tabell 3) det vanligaste *Þór-/þór*-namnet bland islänningarna, tätt följt av *Þórðr* med 6 namnbärare (tabell 1). *Þorsteinn* bärs däremot bara av en norrman (tabell 3) och *Þórðr* har inga norska namnbärare i materialet. Sammanfattningsvis är alltså denna namnled betydligt vanligare bland isländska individer i sagorna.

Þorsteinn och *Þórðr* är vanliga även i icke-litterära källor på Island; i DI listas *Þórðr* med 33 namnbärare och *Þorsteinn* med 38; det senare namnet listas dessutom 40 gånger som patronymikon (DI 1906:1023–1024). Både *Þorsteinn* och *Þórðr* uppges dock vara vanliga personnamn även i Norge under perioden 1337–1350: *Þorsteinn* är det nionde vanligaste namnet och *Þórðr* det elfte vanligaste under dessa år (Kruken & Stemshaug 2013:567, 559–560). Att populariteten hos *Þorsteinn* och *Þórðr* i Norge inte märks i det här undersökta litterära materialet kan bero på att namnen blir vanligare först efter den tid då tåtarnas berättelser utspelar sig.

Þorvaldr förekommer som personnamn på fyra isländska individer (tabell 1) men inte på någon norsk namnbärare i materialet. Enligt Kruken & Stemshaug (2013:568) var just formen *Þorvaldr* vanlig på Island medan former som *Þóraldr/ Þórald/ Þóraldi* var typiska i det medeltida Norge. Dessa former återfinns dock inte alls i det undersökta materialet.

Även *Þórgrímr* (tabell 1) är iögonenfallande då det finns tre isländska men inga norska namnbärare. Enligt Kvaran (2011:634) finns namnet i både tidigare och senare sagalitteratur såsom *Íslendingasaga* och *Sturlungasaga* men även i icke-litterära källor. I DI förekommer *Þórgrímr* under perioden 1261–1521, men bara vid ett tillfälle och då som patronymikon (DI 1906:1020). Namnet finns alltså först och främst i litterära verk samt under efterreformatorisk tid (Kvaran 2011:634). Enligt Kruken & Stemshaug var *Þórgrímr* allmänt i bruk under hela medeltiden även i Norge, men namnet finns inte bland de fyrtio vanligaste manliga personnamnen under perioden 1337–1350 (Kruken &

Stemshaug 2013:563, 620) och förekommer alltså inte heller på norska individer i de utvalda tåtarna.

Sagaförfattarnas användning av de olika typerna av *Þór-/þór*-namn verkar alltså avspegla verkliga namngivningstraditioner på Island och i Norge, vilket skulle innebära att sagaförfattarna iakttog även dessa nyansskillnader i namngivningen av karaktärerna.

Namnet *Þórir* avviker från de ovan nämnda *Þór-/þór*-namnen såtillvida att det förekommer fyra gånger bland norrmännen men endast på en isländsk bärare (Tab. 3). Enligt Kruken & Stemshaug (2013:560) var *Tore/ Þórir* ett av de vanligaste manliga namnen i Norge under hela medeltiden, och under perioden 1337–1350 till och med det sjätte vanligaste namnet i de medeltida breven.

Att *Þórir* var ett tämligen sällsynt namn på Island visar sig också i icke-litterärt medeltida material: under perioden 1261–1521 förekommer *Þórir* endast två gånger, samt en gång som patronymikon (DI 1906:1021). Populariteten hos *Þórir* verkar även längre fram ha varit relativt låg på Island (Kvaran 2011:643). De fåtaliga förekomsterna av namnet *Þórir* i materialet är också förvånande eftersom *Sel-Þórir* är namnet på en av de första personerna som kom till Island, något som Landnámabók berättar om (Jónsson 1946). Ett namn på en av landnamsmännen hade kunnat tänkas utveckla sig till ett starkt ättnamn på Island som getts till barn i flera generationer, men så verkar alltså inte ha blivit fallet.

Personnamn som innehåller leden *Grím-/grímr* bör också nämnas i det här sammanhanget. I materialet förekommer namnen *Grímkell*, *Grímr*, *Kolgrímr* och *Steingrímr*. I ögonenfallande bland namn som innehåller leden *Grím-/grímr* är att bara en namnbärare är norsk, nämligen *Grímkell* (tabell 2). *Grímr* bärs av tre isländska individer och *Kolgrímr* och *Steingrímr* har en isländsk bärare vardera (tabell 1). Att *Steingrímr* inte har norska namnbärare i studiens material stöder Janzéns påstående (1947:23) att namnet hade överfört till Island och använts flitigt där men förlorat populariteten i Norge. Detta verkar dock, i viss grad, även stämma för övriga personnamn som innehåller leden *Grím-/grímr*. Av nio bärare med ett sådant personnamn som innehåller leden *Grím-/grímr* är blott en norrman. Personnamn

som innehåller *Grim-/grímr* påträffas inte heller bland de vanligaste namnen i Norge under perioden 1337–1350 (Kruken & Stemshaug 2013:620). Personnamn med leden *Grim-/grímr* måste alltså betraktas som isländskt kodade namn, både utifrån det undersökta materialet och det icke-litterära materialet.

Andra namn som tyder på skillnader i namnskicket mellan Island och Norge är *Bolli*, *Illugi*, *Halli* och *Vigfúss*. Användningen av *Bolli* (tabell 1) är både regionalt och tidsmässigt begränsad. I föreliggande material påträffas *Bolli* tre gånger, och används endast för isländska individer. Namnet upptas inte av Kruken & Stemshaug och det verkar därmed inte ha använts alls eller enbart i en mycket begränsad utsträckning i Norge.

Namnet *Bolli* återfinns inte i DI vilket gör det osannolikt att *Bolli* fortfarande var i bruk under tåtarnas nedteckningstid på 1200- och 1300-talet, vilken sammanfaller med tiden för DI:s tillkomst. Kvaran menar att *Bolli* bara förekom i den fornisländska litteraturen och att namnet sedan försvann, tills det på 1800-talet återkom i personnamnsinventariet (Kvaran 2011:132). Hon spekulerar i att namnet, som antagligen är ett binamn som betyder 'liten skål', 'dryckeskärl', försvann ur bruk på grund av sagakaraktären *Bolli Þorleikssons* tragiska öde i en familjefejd i samband med det triangeldrama som Laxdæla saga berättar om (Kvaran 2011:132). Det är fullt möjligt att karaktärens öde har bidragit till namnets sjunkande popularitet, men med tanke på att *Bolli* utvecklade sig från ett binamn är det också möjligt att den släkt som använde namnet helt enkelt slutade använda det som släktnamn någon gång efter att *Bolli Þorleiksson*, son till *Bolli Þorleiksson*, dött.

Illugi (tabell 1), som i materialet har tre isländska men inga norska namnbärare, är liksom *Bolli* ett binamn som blev vanligt som personnamn (Janzén 1947:49). Enligt Kvaran (2011:321) var *Illugi* känt under vikingatiden i både Danmark och Sverige som *Illughi* men har sedan försvunnit. Namnet som betyder 'den illasinnade' (Janzén 1947:51) verkar även ha förlorat sin popularitet på Island någon gång efter sagatiden, alltså efter Islands kristnande. Blott två personer med detta namn och tre patronymika finns i DI (1906:916). Även i detta fall är

det möjligt att namnets begränsade spridning beror på dess betydelse och att namnets användning därför var begränsad till få familjer. I Norge verkar *Illugi* ha varit mycket sällsynt då det inte alls tas upp av Kruken & Stemshaug. Sammantaget tyder detta på att namnet är geografiskt begränsat till Island. En utvidgad studie som också undersöker narrativen skulle kunna svara på frågan om det är illasinnade karaktärer som bär detta namn i tåtarna eller om namnet är frikopplat från den lexikala betydelsen.

Även *Halli* och *Vigfúss* (tabell 1) tycks ha varit populärare på Island än i Norge. *Halli* förekommer tre gånger i materialet och bara med isländska bärare. Kruken & Stemshaug (2013:217) konstaterar att *Halli* var mycket vanligt på Island under medeltiden men mer sällsynt i Norge, medan Kvaran däremot menar att namnet var känt i Norge under medeltiden, men att det sedan tappade i popularitet. Kvaran (2011:269) noterar att *Halli* förekom på Island redan under landnamstiden, och namnet förekommer också i DI (1906:902) med 19 namnbärare samt 11 patronymika. Det innebär att *Halli* var förhållandevis populärt på Island fram till 1521. Oavsett hur populärt namnet var i Norge under medeltiden tyder föreliggande material på en viss preferens för namnet på Island.

Vigfúss (tabell 1) bärs av två isländska, men inga norska individer i materialet, och som nämns nedan i avsnitt 5.5 används det en gång lexikaliskt: i *Gísls þáttur Illugasonar*. Namnet *Vigfúss* behandlas av Janzén (1947), dock otydligt rörande ursprunget. Å ena sidan menar han (1947:123) att namnet har spridits från Norge till Island, förlorat sin popularitet i Norge men bevarats på Island; å andra sidan påstår han (1947:126) att *Vigfúss* har nybildats på Island och sedan lånats in till Norge. I detta sammanhang påpekar han (1947:126) att *Vigfúss* varit vanligt på Island alltsedan landnamstiden medan första belägget för namnet i Norge är från 1297. Det är därför inte förvånande att Kruken & Stemshaug inte upptar namnet. Kvaran motsäger inte Janzéns påstående om att namnet nybildats på Island och lånats till Norge och nämner i det sammanhanget att namnet var känt i Norge under medeltiden, vilket innefattar Janzéns belägg för namnet från 1297 (Kvaran 2011:609–610). En möjlighet är också, utifrån ovanstå-

ende, att namnet har spridits från Norge, förlorat sin popularitet där men bevarats på Island och därefter återförts till Norge som ”nybildning”.

Sammanfattningsvis verkar *Vigfúss* inte ha haft någon stark spridning eller popularitet. Under perioden 1261–1521 uppges antalet namnbärare på Island vara 4; därutöver ingår namnet i 7 patronymika (DI 1906:1013). I hur hög grad namnet *Vigfúss* varit i bruk i Norge är svårt att säkert bedöma. Faktum är emellertid att bärarna av namnet *Vigfúss* i materialet alla är islänningar – även sagahjälten Gísl som tar namnet i *Gísls þátrr Illugasonar* är ju islänning. Namnet verkar därmed utgöra ett isländskt särdrag i namnskicket.

Namnen som redogjorts för ovan är alla isländskt kodade, och användningen av dem i tåtarna torde alltså signalerat tydligt (för både tåtens författare och läsare) individens isländska härkomst och/eller identitet.

5.2 Norskt kodade namn i tåtarna

Det näst vanligaste namnet efter *Þórsteinn* i materialet är *Sigurðr* (tabell 2). *Sigurðr* föreligger i materialet med sex namnbärare som alla är norrmän. *Sigurðr* är också det allra vanligaste norska mansnamnet under perioden 1337–1350 med totalt 115 bärare enligt Kruken & Stemshaug (2013:620). Populariteten hos *Sigurðr* är inte förvånande med tanke på att *Sigurðr* var ett vanligt medeltida kunganamn, och dessutom namn på sagahjälten och drakdödaren *Sigurd Fafnesbane* (Kruken & Stemshaug 2013:505). Enligt Pálsson (1960:141) och Kvaran (2011:520) var *Sigurðr* vanligt även på Island alltsedan landnamstiden, vilket också visar sig i icke-litterära källor. DI (1906:984–986) listar namnet med 28 bärare och därutöver som 30 patronymika under perioden 1261–1521. Det litterära materialet som ligger till grund för den här studien visar dock andra tendenser för namnet *Sigurðr*. Att samtliga sex namnbärare i tåtarna är norrmän tyder på en stark (litterär) preferens för namnet bland norrmännen. Det är möjligt att namnets litterära användning och dess reella förekomst på Island inte stämmer överens: I det litterära materialet verkar nam-

net framkalla tydliga associationer med Norge eller norrmän och har möjligtvis använts som ett generiskt namn som kopplar namnbäraren till specifika karaktärsdrag, egenskaper eller just härkomst. Exempel på detta finns nämligen i *Þorsteins saga hvíta*. I sagan kommer några icke namngivna norska köpmän till Island. Islänningen Þorsteinn beger sig då till sin isländske granne och motståndare för att hämnas en kränkning, presenterar sig för en man vid namn *Sigurðr* och påstår sig ha skulder till personen han besöker. Att (norska) köpmän drev in skulder genom att uppsöka personer var vanligt på Island, vilket förklarar att ingen i motståndarens hushåll reagerar på att Þorsteinn presenterar sig som *Sigurðr* (Jóhannesson 1950:11–14). Þorsteinn verkar alltså vid detta tillfälle använda namnet *Sigurðr* för att gömma sig bakom en norsk (köpmans-)identitet. För att bedöma huruvida *Sigurðr* genomgående i sagalitteraturen är ett namn associerat med Norge krävs dock en utvidgad undersökning. Det är emellertid fullt möjligt att namnets senare popularitet på Island hänger samman med Islands inkorporering i det norska kungariket.

Ett annat namn som till synes är norskt kodat är *Eindriði* (tabell 2). Med fyra namnbärare är *Eindriði* det näst vanligaste namnet i materialet bland norrmännen medan isländska namnbärare saknas. Detta förhållande får också stöd i icke-litterära källor. Namnet *Eindriði* var vanligt i Norge under hela medeltiden och känt i många olika former såsom *E(i)ndride*, *E(i)nride*, *Indride*, *Indre* och *Endre*, och namnet var det tjugonionde vanligaste manliga personnamnet i Norge under perioden 1337–1350 (Kruken & Stemshaug 2013:131). På Island verkar *Eindriði* dock inte alls ha varit lika populärt (Kvaran 2011:322) då bara två individer med den isländska varianten *Indriði* listas i DI samt därutöver 7 patronymika (DI 1906:917). Kvaran påpekar att namnet återfinns i åtminstone två islänningasagor, *Harðar saga* och *Þórðar saga hreðu* (Kvaran 2011:322), vilket kan tyda på att namnet överfördes till Island först under sagornas tillkomsttid.

Även namnet *Hárekr* (tabell 2) är norskt kodat. Namnet har tre norska men inga isländska namnbärare i materialet. Kruken & Stemshaug menar att namnet inte var särskilt vanligt i Norge under medeltiden men att det blev populärare under efterreformatorisk tid

(Kruken & Stemshaug 2013:258). Både Pålsson (1960:96) och Kvaran (2011:276) påpekar att namnet var känt på Island, men att det var mindre brukat, vilket också styrks av DI (1906:904) där namnet inte listas.

De norskt kodade namnen som redogjorts för ovan identifierar i tåtarna individer som norska. Trots att vissa av dessa namn i historiska källor verkar vara vanliga även för isländska individer visar användningen i tåtarna att de verkar ha haft en tydlig norsk konnotation som sagaförfattarna varit medvetna om – och i fallet *Sigurðr*, utnyttjat i narrativet.

5.3 Namn med både isländsk och norsk kodning i tåtarna

Några av de mest populära personnamnen i studien har både isländsk och norsk kodning (tabell 3). Detta illustreras i det följande genom två exempel. Namnet *Helgi* (tabell 3) förekommer fyra gånger bland islänningar och två gånger bland norrmän. Namnet, som sannolikt har utvecklats från ett binamn till ett personnamn (Kruken & Stemshaug 2013:233–234), verkar ha varit mycket populärt både i Norge och på Island under medeltiden. I Norge var *Helgi* det tjugosjunde vanligaste mansnamnet med 26 bärare under perioden 1337–1350 (Kruken & Stemshaug 2013:620). DI (1906:906–907) listar 19 bärare och därutöver förekommer namnet i 21 patronymika.

Liknande förhållande gäller för *Ásbjörn* (tabell 3). I materialet förekommer namnet på tre isländska och två norska bärare. Både Kruken & Stemshaug och Kvaran menar att *Ásbjörn* var ett vanligt namn både i Norge och på Island, och i Norge särskilt vanligt framför allt under senmedeltiden och efterreformatorisk tid (Kruken & Stemshaug 2013:59, Kvaran 2011:92). DI (1906:850) listar emellertid bara tre namnbärare samt tre patronymika med namnet under perioden 1261–1521. *Ásbjörn* verkar sålunda inte ha varit särskilt populärt varken i Norge eller på Island under den undersökta perioden.

Att det finns namn som används för både norska och isländska individer i materialet är inte förvånande, med tanke på ländernas gemen-

samma historia som tåtarna också berättar om. Dessa namn speglar uppenbarligen verkliga förhållanden.

5.4 Svårbestämda namn i tåtarna

Medan en del namn, som *Ásbjörn* och *Helgi*, alltså är både norskt och isländskt kodade, vilket också styrks av icke-litterärt material, är en del andra namn svårare att bestämma. I det följande diskuteras namn som i mitt material antingen uppvisar en kodning som inte kan styrkas av andra källor eller namn som kan antas ha en starkare kodning än mitt material visar. Möjliga anledningar till detta kan vara att det tidsmässiga glappet mellan tåtarna och de använda icke-litterära källorna sammanfaller med förändringar i personnamnskicket, att kodningarna i mitt material tyder på popularitetsskillnader mellan litterära och verkliga namn, eller att ett större underlag helt enkelt behövs för att säkra resultaten.

Både *Árni* (tabell 2) och *Einarr* (tabell 3) förekommer med tre norska namnbärare i materialet. *Árni* förekommer inte bland islänningarna och *Einarr* har endast en isländsk namnbärare. Tåtarnas belägg antyder därmed att namnen var populärare bland norrmännen och således norskt kodade. Detta styrks av att både *Árni/Arne* och *Einarr/Einar* återfinns bland de vanligaste namnen i Norge under perioden 1337–1350: *Árni* på femte plats med 71 namnbärare och *Einarr* på trettiosjätte plats med 21 namnbärare (Kruken & Stemshaug 2013:620). Båda namnen verkar emellertid också ha varit kända och i bruk på Island alltsedan landnamstiden. *Einarr* är till och med ett av de vanligaste namnen bland nybyggarna på Island i *Landnámabók* (Janzen 1947:28). Båda namnen *Árni* och *Einarr* har också använts flitigt efter landnamstiden: *Árni* listas med 30 isländska namnbärare samt 26 patronymika i DI och *Einarr* med 46 namnbärare och 29 patronymika (DI 1906:848–850, 873–874). Både *Árni* och *Einarr* måste därför ha varit populära namn på Island, åtminstone under sagornas och tåtarnas nedteckningstid. Man får därför anta att det är en tillfällighet att det undersökta litterära materialet inte synliggör

namnens popularitet på Island och att ett större underlag därför kanske hade kunnat ge ett annat resultat.

Materialet visar också spår av namn som just under sagatiden höll på att bli vanliga både i Norge och på Island – såsom *Jón*, det enda kristna namnet som påträffats i de utvalda tåtarna. *Jón* (tabell 3) har tre isländska bärare i materialet, bland annat den person som Kvaran menar var den första bäraren av namnet på Island, nämligen biskop *Jón Ögmundarson* som finns i *Gísls þáttr Illugasonar* (Kvaran 2011:349). Namnet *Jón* började användas under 1000-talet både i Norge och på Island och blev snabbt extremt populärt i båda länderna (Kvaran 2011:349, Kruken & Stemshaug 2013:294–295). I Norge var *Jón* det tredje vanligaste namnet under perioden 1337–1350 (Kruken & Stemshaug 2013:620) och DI uppger 252 personer med detta namn samt 88 patronymika, vilket dock även inkluderar icke-isländska individer (DI 1906:921–931). Namnet vann alltså snabbt popularitet både i Norge och på Island, och att materialet i denna studie bara visar isländska bärare av namnet *Jón* kan bero på att skillnaden som finns tåtarna och senare icke-litterära förklaras av den tidsmässiga skillnaden materialen emellan.

Några andra namn som förekommer i tåtarna har tidigare utpekats av forskare som namn med potentiella regionala särdrag, men detta stöds inte av materialet i föreliggande studie. Detta gäller t.ex. *Hákon* och *Hallvarðr* (tabell 2). Både Janzén (1947:28) och Kruken & Stemshaug (2013:257, 620) påpekar att *Hákon* var sällsynt på Island men mycket vanligt i Norge – till och med det femtonde vanligaste namnet i Norge under perioden 1337–1350. En sådan skillnad i frekvens av namnet mellan Island och Norge är inte förvånande med tanke på att *Hákon* var – och är – ett vanligt norskt kunganamn. Namnet listas med tio bärare i DI, och bland dem är fem norska bärare, vilket talar för en norsk kodning av namnet (DI 1906:899). I de utvalda tåtarna förekommer *Hákon* dock bara en gång, då med en norsk bärare, men med ett sådant litet underlag är det inte möjligt att dra säkra slutsatser.

Samma förhållande som för *Hákon* gäller för *Hallvarðr* (tabell 2). Namnet var det tionde vanligaste namnet i Norge under 1300-talet (Kruken & Stemshaug 2013:620), men användningen var regionalt

begränsad till framför allt Østlandet, vilket nog förklaras av att *Hallvarðr Vebjørnsson* (död ca 1050) var (och är) Oslos skyddshelgon (Kruken & Stemshaug 2013:220). *Hallvarðr* förekommer precis som *Hákon* dock bara en gång i tåtarna, då med en norsk bärare. Namnet förekommer i DI med 6 namnbärare, varav minst en person är norrman men det är oklart om de andra namnbärarna faktiskt är islänningar eller inte (DI 1906:903). Detta talar även i detta fall för en viss frekvensmässig skillnad i namnets användning mellan Island och Norge. Utifrån studiens material är det dock inte möjligt att dra slutsatser rörande namnets kodning.

Sammanfattningsvis förekommer alltså namn i tåtarna som av olika orsaker är obestämbara i det givna materialet. Dessa kan alltså inte med säkerhet antas identifiera individers härkomst såsom namnen i 5.1 och 5.2.

5.5 Namnen *Ófeigr*, *Vigfúss* och *Styrbjörn*

Islänningasagornas och tåtarnas författare förefaller ha varit mycket medvetna om personnamnens betydelse och namnens inflytande på narrativet. Exempelvis förklarar författaren till *Eyrbyggja saga* att *Snorri goði* fick namnet *Þorgrímr* som barn men eftersom ”hann var heldr ósvífr í æskunni”⁷ (Þórðarson & Sveinsson 1935:20) kallades han för *Snerrir* vilket sedan blev *Snorri*. Namnet *Snerrir* måste i detta sammanhang förstås lexikaliskt, det vill säga med betydelsen ’ostyrig, vild’ (Þórðarson & Sveinsson 1935:20). Sagaförfattarna kommenterar alltså inte bara namnbyten utan tillmäter också personnamnen vikt i fråga om bärarens personlighet. Detta kan även ses i t.ex. *Brandkrossa þátrr* där författaren konstaterar att en man som bär namnet *Ósvífr* ”var þat kallað, att han fylgði því nafni í skaplyndi”⁸ (Jóhannesson 1950:185). I enstaka fall kommenterar sagaförfattarna inte bara namnens betydelse eller hur namnet relaterar till bärarens

⁷ ”Han var ganska framfusig som barn” (Jóhannesson & Hansson & Johansson 2014c:131).

⁸ ”Det sades att han med sitt temperament levde upp till det namnet (Våghalsen)” (Jóhannesson & Hansson & Johansson 2014b:471).

personlighet, utan använder även personnamnet i narrativt syfte, som i fallet med de tre personnamnen i materialet som markerats med asterisk i tabellerna: *Ófeigr*, *Vígfúss* (i *Gísls þáttur Illugasonar*) och *Styrbjörn* (i *Þorsteins þáttur Austfirðings*).

Användningen av pseudonymerna *Ófeigr* och *Vígfúss* i *Gísls þáttur Illugasonar* är uppenbart motiverad av namnens lexikala betydelse. Efter att ha dräpt sin far och undkommit sina förföljare utbrister sagahjälten Gísl: ”Hét ek Vígfúss í morgin, en í kveld væni ek, at ek heita Ófeigr” (Jónsson & Nordal 1938:331), vilket översätts på följande sätt: ”I morse hette jag Vígfús (Dråpvillig), men i kväll hoppas jag heta Ófeig (Överlevande)” (Jóhannesson & Hansson & Johansson 2014a:455). Namnen används alltså i ett medvetet narrativt syfte för att sammanfatta tåtens handling och samtidigt förutspå tåtens slut – sagahjälten Gísl överlever. Tåtens läsare förväntas alltså kunna förstå namnens lexikala betydelse, och namnen återspeglar tåtarnas handling.

I *Þorsteins þáttur Austfirðings* stöter Þorsteinn på en ung och stark men trött norrman som kämpar mot ett överlägset antal fiender. Þorsteinn ingriper i den pågående striden och hjälper norrmannen att dräpa fienden. Norrmannen påstår att han heter *Styrbjörn*, och senare upptäcker Þorsteinn att *Styrbjörn* i verkligheten är den norska kungen Magnus. Förleden *Styr-* är bildad till *styr* ’tumult’ (’Styrr’ 2016) och är namnleden som således kan läsas som en narrativ hänvisning till den situation som kung Magnus hamnat i.

Genom de lexikalt motiverade valen av namn erkänner Gísl mordet på sin fars mördare samtidigt som han uttrycker en förhoppning om att undgå straffet för brottet, det vill säga att han får överleva. Valet av namnet *Styrbjörn* för kung Magnus tycks först och främst användas för att dölja namnanvändarens identitet, men hänvisar även till situationen.

Pseudonymer eller kommentarer rörande namnen och deras bärare som beskrivs ovan utgör dock undantag i sagalitteraturen. Ändå visar pseudonymerna och kommentarerna att författarna var mycket

⁹ Här skulle jag dock, i anslutning till Williams (1993:95), hellre översätta *Ófeigr* med ’icke-dödsmärkt’ än ’överlevande’.

medvetna om (vissa) namns lexikala eller konnotativa betydelser och använde dem som narrativa hjälpmedel. De allra flesta personnamn används utan att den lexikala betydelsen av personnamnen har en avgörande betydelse men den narrativa användningen av namnen tyder på författarnas medvetenhet om namnens betydelse och kan alltså betraktas som stöd för antagandet att de isländska och norska namnen är högst medvetna val på författarens sida.

6. Diskussion och slutsatser

Studiens material har samlats in från 23 tåtar och består av 114 mansnamn fördelade på 189 individer. I materialet kan man se att ett antal av de undersökta namnen uppvisar en tydlig kodning mellan norskt och isländskt i tåtarna – inte bara det som Janzén kallar ”frekvensfluktuationer i rum och tid” (Janzén 1947:123). Oavsett om det handlar om fiktiva karaktärer som bär personnamn som tar efter ett tidstypiskt personnamnskick eller om personnamnen relateras till faktiskt existerande individer, styrks resultaten av icke-litterärt material. Sagaförfattarna verkar ha varit väl medvetna om isländska och norska särdrag i personnamnskicket och använt sig av dessa skillnader för att skapa en verklighetsnära bild på tiden som är föremål för narrativen. Då ett antal namn uppvisar en tydlig norsk eller isländsk kodning får antas att namnen som finns i tåtarna återspeglar den sociala och kulturella bakgrunden de används i och att användningen av dessa namn för isländska respektive norska individer är grundad i associationerna och föreställningar sagaförfattarna hade om tiden tåtarna berättar om. En del namn verkar alltså, som Windt-Val påpekar ha använts av författarna för att ”etablerer klassetilhörighet eller fellesskap med andre sosiale grupperinger [...] og knytter an til nasjonalitet” (Windt-Wal 2009:30). Därutöver är det iögonenfallande att det undersökta onomastiska materialet till synes inte innehåller fiktiva namn, alltså namn som författaren själv har uppfunnit; namnen är alltså autentiska, vilket kan styrkas av icke-litterära källor. Samtliga namn i materialet är därmed autentiska konventionella namn och återspeglar det historiska personnamnskicket.

En del namn som förekommer bland både norrmän och islänningar (såsom *Helgi* och *Ásbjörn*) tyder på ett delvis delat onomastikon som är föga förvånade med tanke på att många islänningar härstammade från Norge. Namnen tyder på en fortsatt kontakt och ett utbyte mellan Island och Norge. Tidigare forskning om mer generella språkutvecklingar, såsom Bandles undersökning (1967) av lexikala utvecklingar på Island och i Norge skulle kunna användas som underlag för att undersöka om personnamnen möjligtvis genomgick en liknande utveckling som lexikon.

Många av de mest populära namnen i materialet uppvisar antingen isländska eller norska särdrag, vilket också kan styrkas av namnens förekomst i icke-litterärt material. Detta visar att sagaförfattarna antingen återgav historiskt korrekta namn på personerna som förekommer i litteraturen eller att de var medvetna om skillnaderna rörande personnamnskicket mellan Norge och Island.

Personnamn som innehåller någon av lederna *Þór-* eller *-þór* har en majoritet isländska bärare: 74 % av namnen bärs av islänningar och 26 % av norrmän. Islänningarna uppvisar även en större variation av unika namn med leden *Þór-/þór-* vilket kan tala för att namnlederna *Þór-* och *-þór* var mer produktiva på Island än i Norge. Vissa specifika *Þór-/þór-*namn kan länkas till icke-litterära källor såsom medeltida brev och urkunder, vilket styrker den bild som ges i det undersökta litterära materialet. Det kan också tänkas att *Þór-/þór-*namn uppfattades som mer isländska och att sagaförfattarna använde sig av namn med dessa leden för att markera en isländsk identitet i litteraturen. Motsvarande gäller också personnamn som innehåller lederna *Grím-* och *-grímr*. Studien visar på en viss preferens för namnen med lederna *Grím-/grímr* på isländska individer, vilket också styrks av icke-litterära källor. Det sätt på vilket dessa namn används tyder också på en detaljerad kunskap om namnpraktiker hos sagaförfattarna.

Somliga personnamn är dock otvivelaktigt isländskt kodade, såsom *Bolli*, *Illugi*, *Halli* och *Vigfúss*. Här är det iögonfallande att två av dessa som finns i mitt material, *Bolli* och *Illugi*, är binamn som utvecklats till personnamn, vilket potentiellt kan tyda på att namnen

förekommit som binamn i enstaka isländska släkter och sedan etablerats som personnamn. Detta skulle kunna förklara varför namnen inte används bland norrmän. Det är möjligt att det handlar om isländska novationer från tiden efter landnamstiden med tanke på att dessa namn inte förekommer bland norska namnbärare efter landnamstiden. Eftersom det i båda fall handlar om binamn som utvecklats till personnamn är det också värt att undersöka vidare om sådana personnamn förekommer i större utsträckning bland islänningar i tåtarna, vilket kunde tyda på att sagaförfattarna använde sig av kända binamn som ett identitetsstärkande narrativt medel. Därutöver skulle en vidare undersökning av namnen i denna stil och namnbärarna kunna ge svar på frågan om dessa namn är ”redende Namen” som Smith kallar dem för, och om namnens lexikala betydelse motsvarar namnbärarens identitet eller egenskaper (Smith 2016:296). I det här fallet skulle en sådan undersökning alltså besvara om personer som bär namnet *Illugi* också är illasinnade eller om personer som bär namnet *Bolli* har ett visst utseende.

Vigfúss är med all säkerhet isländskt kodat, eftersom namnet först förekommer efter landnamstiden och då enbart på Island. Att Janzén nämner belägg för användningen av *Vigfúss* även i Norge på sent 1200-talet, tyder på att det fanns kontakt mellan Island och Norge som resulterade i spridning av namnet.

Andra namn såsom *Sigurðr*, *Eindriði* och *Hárekr* förekommer enbart på norrmän i de utvalda tåtarna och kan därmed anses norskt kodade. Speciellt *Sigurðr*, som är nära knutet till norska kungar jämte sagahjälten Sigurd Fafnesbane, är tydligt norskt kodat i det litterära materialet. Att *Sigurðr* är så tydligt norskt kodad kan tyda på att namnet användes som ett generiskt namn för att peka ut karaktärer som norrmän i narrativet, vilket också styrks av narrativet i *Þorsteins saga hvíta* som har tagits upp i 5.2. Påfallande i detta sammanhang är att namnet börjar användas oftare även bland islänningar efter Islands inkorporering i det norska kungariket, vilket väcker frågan huruvida namnskicket på Island förändrades med Islands inkorporering.

Utöver tydligt norskt eller isländskt kodade personnamn är en del andra namn i den undersökta litteraturen mer svårtydda, och dessa skulle gynnas av vidare undersökning i ett bredare material.

Hákon och *Hallvarðr* har identifierats som norskt kodade av forskare men återfinns inte tillräckligt ofta i det undersökta litterära materialet för att medge säkrare slutsatser. Det gäller *Hákon* och *Hallvarðr* som på grund av sina associationer till populära och kända norska historiska personer kan antas vara frekventare bland norrmän eller ha använts av sagaförfattarna för att peka ut norrmän. Men med enbart en norsk namnbärare vardera i det undersökta materialet kan inga säkra slutsatser dras beträffande just dessa namn men ett större underlag kunde möjligen ge tydligare resultat.

I andra fall kan inte tendenserna i tåtarna bekräftas med hjälp av det icke-litterära materialet. Det gäller de populära namnen *Árni* och *Einarr* som i tåtarna endast har norska bärare men som i de icke-litterära källorna också är populära på Island.

Även namnet *Jón* är, som det enda kristna namnet i materialet, svårbestämbart. I materialet förekommer det endast för isländska bärare, trots att *Jón* snabbt blev mycket populärt i både Norge och Island och att så gott som inga frekvensskillnader är synliga under den tid då sagorna nedtecknades. En möjlig narrativ förklaring kan dock vara att namnet först och främst förknippades med den isländska kristna tron och att de isländska kristna författare därför var mer benägna att omnämna isländska namnbärare med detta namn eller använde namnet som ett symbolnamn för isländska kristna.

Generellt kan fastställas att en del av iakttagelserna i denna studie korrelerar väl med särdragen i namnskicket som redan Janzén (1947) listade, men en stor del av de särdrag som påvisas i föreliggande studie har inte tidigare varit kända som isländska eller norska särdrag. Personnamn kunde alltså i vissa fall uttrycka en kulturell eller politisk tillhörighet, och fungera som identitetsmarkör för islänningar respektive norrmän under sagatiden och sagornas nedteckningstid. Med tanke på att det inte förekommer fiktiva, helt nyskapade namn i materialet kan också sägas att det förekommer två möjliga kopplingar mellan namn och namnbärare: både namnbärare och namn är histo-

riskt autentiska eller namnet är autentiskt men namnbäraren är fiktiv. Denna studie kan inte svara på frågan om den ena kopplingen förekommer oftare än den andra men båda möjliga kopplingar kan utgöra en del av debatten om tåtarnas historicitet. Antingen har berättelserna muntligt traderats innan de nedtecknades och namn och namnbärare är autentiska eller sagaförfattarna försökte återspegla den historiska verkligheten även med hjälp av namn.

Därutöver kunde personnamn som identitetsmarkörer i det narrativa samhälle och attityderna mot namnbärare vidare undersökas. En möjlig riktning för framtida studier skulle vara att studera spelet mellan personnamn och narrativ utifrån en frågeställning kring *otherness*. Vilka associationer och attityder fanns kring dessa namn och dess bärare? Denna studie visar att det fanns vissa norska och isländska särdrag i personnamnskicket som sagaförfattarna varit medvetna om och tagit tillvara i tåtarna. Den kan dock inte svara på huruvida dessa individer eller namn uppfattades som främmande.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att vid sidan av ett delat norskt och isländskt onomastikon tyder resultaten på att det i tåtarna också tillämpades ett särskilt namnbruk för att i narrativt syfte markera skillnader mellan 'norskt' och 'isländskt'. Denna medvetenhet hos sagaförfattarna motiverar också vidare undersökningar av onomastiskt material i sagalitteraturen.

Summary

As part of an ongoing project studying Otherness and Othering in the Icelandic Family Sagas and the shorter *islendingaþættir*, this article explores personal names of and differences between Icelandic and Norwegian in the literary *islendingaþættir*. This article studies the personal names of identifiably Norwegian and Icelandic male individuals across 23 Old Norse literary *islendingaþættir* to establish if differences in personal names, Icelandic or Norwegian novations or name relics are visible in literary sources. Given that previous research has suggested the existence of such differences in predominantly non-literary sources (e.g. Janzén 1947), the working hypothesis for this

study is that such differences must also be visible in literary sources. The *Íslendingaþættir*, Old Norse literary sources, date roughly from early 13th to early 15th century Iceland and narrate the period between the landnam, the colonisation of Iceland in the second half of the 9th century, until around the country's adoption of Christianity roughly in the year 1000. While this time period constitutes a gap between the narrated time and the time of saga writing, it can be assumed that the personal names were either orally transmitted as they were borne by historical figures, or were reimagined by the saga authors in line with their knowledge about traditions and practices of naming. Not only were the authors of the Icelandic saga aware of the naming practices, they also used personal names and naming practices as narratological devices, as is showcased by their lexical use of personal names as for the situation suitable pseudonyms and the reoccurring explanations for name changes given in the sagas and *Íslendingaþættir*.

The 186 male personal names in the chosen *Íslendingaþættir* are sorted into three categories according to their bearer's geopolitical identity: names borne by only Icelandic-coded individuals, names borne by only Norwegian-coded individuals and names borne by both Icelandic and Norwegian-coded individuals. The findings from the material are supplemented with findings from non-literary sources, such as *Diplomatarium Islandicum* and *Regesta Norvegica* and contrasted with previous research on personal names in the Middle Ages in Norway (Kruken & Stemshaug 2013) and Iceland (Kvaran 2011).

Certain names are only found among one group of name bearers, while others seemed to have been in popular use in both Iceland and Norway. *Þór-/þór*-component names for example, while generally common, show a significant prevalence among Icelandic name bearers with 74 per cent of *Þór-/þór*-component names being borne by Icelandic individuals. Other names that show a clear prevalence among Icelandic name bearers in the studied material are *Bolli*, *Halli*, *Illugi* and *Vigfúss*. The popularity of these names in Iceland can partly be explained by the fact that they were originally nicknames that became first names. Furthermore, they were likely transmitted within few

families or in a limited geographical area or were Icelandic novations that therefore were most popular in Iceland.

Other names, such as *Sigurðr*, *Eindriði* and *Hárekr* show a clear prevalence in popularity among Norwegian individuals. The popularity of *Sigurðr* in Norway can be explained by the use of the name among Norwegian kings and the therefore strong ties to Norwegian noble identity.

While the material shows preference for certain personal names among Icelanders and Norwegians, there also is a considerable overlap of names that are used for both Icelandic and Norwegian individuals. This might be due to the shared onomasticon before and during the settlement of Iceland and a continued contact after the establishment of the Icelandic commonwealth.

Some of the differences in popularity among Icelanders and Norwegians accounted for in this study cannot be substantiated by non-literary sources. Thus, they are assumed to be coincidental differences that may not show in an expanded study of literary sources.

To summarize, the onomastic material compiled from the literary *íslendingaþættir* in combination with non-literary sources and previous research make it possible to identify various names as regional specificities or Icelandic novations and showcases the fluctuation of popularity of personal names between Iceland and Norway. The findings of this analysis suggest implications for both the research on the Old Norse literature's historicity, for research on contact and transmission of lexicon between Iceland and Norway post landnam and research on the formation of separate Icelandic and Norwegian identities.

Referenser

Aldrin, Emilia. 2011. *Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. (Namn och samhälle 24). Uppsala: Uppsala universitet.

- Ashman Rowe, Elizabeth. 2017. The Long and the Short of It. In Jakobsson, Ármann & Jakobsson, Sverrir (eds.), *The Routledge Research Companion to The Medieval Icelandic Sagas*, 151–63. London/New York: Routledge.
- Baetke, Walter. 2006. *Wörterbuch zur altnordischen Prosaliteratur*. Greifswald: Akademie Verlag.
- Bampi, Massimiliano. 2017. Genre. In Jakobsson, Ármann & Jakobsson, Sverrir (eds.), *The Routledge Research Companion to The Medieval Icelandic Sagas*, 4–14. London: Routledge.
- Bandle, Oskar. 1967. *Studien zur westnordischen Sprachgeographie: Haustieterminologie im Norwegischen, Isländischen und Färöischen. A Textband*. (Bibliotheca Arnarnaganaeana, 28). Copenhagen: Munksgaard.
- Bertills, Yvonne. 2003. *Beyond Identification: Proper Names in Children's Literature*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Bollig, Solveig. 2022. A Source within a Source?: Using Personal Names as Source Material in the Sagas of Icelanders. *Kulturella Perspektiv – Svensk Etnologisk Tidskrift* 31. 1–6.
- Callow, Chris. 2017. Dating and Origins. In Jakobsson, Ármann & Jakobsson, Sverrir (eds.), *The Routledge Research Companion to The Medieval Icelandic Sagas*, 15–33. London: Routledge.
- Chapman, Kenneth G. 1962. *Icelandic-Norwegian linguistic relationships*. (Norsk tidsskrift for sprogvidenskap. Supplementary volume, 7). Oslo: Universitetsforl.
- Dervin, Fred. 2012. Cultural Identity, Representation and Othering. In Jackson, Jane (ed.), *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication*, 181–94. London: Routledge.
- Dervin, Fred. 2015. Discourses of othering. In Tracy, Karen & Ilie, Cornelia & Sandel, Todd (eds.), *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*, 1–9. Hoboken, NJ, USA: John Wiley & Sons.
- Bragason, Úlfar. 2018. Genealogies. In Glauser, Jürg & Hermann, Pernille & Mitchell, Stephen A. (eds.), *Handbook of pre-modern Nordic memory studies, Interdisciplinary approaches*, 744–749. Berlin: De Gruyter.
- Friðriksdóttir, Jóhanna Katrín. 2013. *Women in Old Norse literature: bodies, words, and power*. New York: Palgrave Macmillan.
- Glauser, Jürg. 2011. *Island – Eine Literaturgeschichte*. Stuttgart: J.B. Metzler.
- Harris, Joseph C. 1972. Genre and narrative structure in some Íslendinga þættir. *Scandinavian Studies* 44(1). 1–27.
- Harris, Joseph C. 1989. Þættir. In Strayer, Joseph R. (ed.) *Dictionary of the Middle Ages.: Vol. 12, Thaddeus Legend – Zwartnoc*. New York: Scribner.

- Jakobsson, Ármann. 2013. The Life and Death of the Medieval Icelandic Short Story. *The Journal of English and Germanic Philology* 112 (3): 257–91. <https://doi.org/10.5406/jenglgermphil.112.3.0257>.
- Jakobsson, Sverrir. 2021. All the King's Men. The Incorporation of Iceland into the Norwegian Realm. *Scandinavian Journal of History* 46(5). 571–92.
- Janzén, Assar. 1947. *De fornvästnordiska personnamnen*. (Nordisk kultur 7: Personnamn). Stockholm: Bonniers.
- Jóhannesson, Jón. 1950. *Austfirðinga sögur*. (Íslenzk fornrit 11). Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Jóhannesson, Kristinn & Hansson, Gunnar D. & Johansson, Karl G. (eds.). 2014. *Íslänningasagorna: samtliga släktsagor och fyrtionio tatar* 3. Reykjavík: Sagaförlag.
- Jóhannesson, Kristinn & Hansson, Gunnar D. & Johansson, Karl G. (eds.). 2014. *Íslänningasagorna: samtliga släktsagor och fyrtionio tatar* 4. Reykjavík: Sagaförlag.
- Jóhannesson, Kristinn & Hansson, Gunnar D. & Johansson, Karl G. (eds.). 2014. *Íslänningasagorna: samtliga släktsagor och fyrtionio tatar* 5. Reykjavík: Sagaförlag.
- Jónsson, Guðni. 1936. *Grettis saga Ásmundarsonar: Bandamanna saga, Odds þátr Ófeigssonar*. (Íslenzk fornrit 7). Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Jónsson, Guðni. 1946. *Íslendinga sögur (Vol.3): Landssaga og landnám*. Reykjavík: Íslendingasagnaútgáfan.
- Jónsson, Guðni, & Nordal, Sigurður, 1938. *Borgfirðinga sögur*. (Íslenzk fornrit 3). Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Knight, Gwendolyne, & Rebecca Merkelbach. 2020. *Margins, Monsters, Deviants: Alterities in Old Norse Literature and Culture*. The North Atlantic World. Land and sea as cultural space, AD 400-1900 3. Turnhout, Belgium: Brepols Publishers.
- Kristjánsson, Jónas. 1956. *Eyfirðinga sögur*. (Íslenzk fornrit 9). Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Kruken, Kristoffer, & Stemshaug, Ola. 2013. *Norsk personnamnleksikon*. 3 uppl. Oslo: Samlaget.
- Kvaran, Guðrún. 2011. *Nöfn Íslendinga*. 2 uppl. Reykjavík: Forlagið.
- Lange, Wolfgang. 1958. Einige Bemerkungen zur altnordischen Novelle. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 88. 150–59.
- Lind, Erik Henrik. 1905. *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala: Lundequistska Bokhandeln.
- Lindow, John. 1993. Þátr. In Hallberg, Göran & Pulsiano, Phillip (eds.) *Medieval Scandinavia: An Encyclopedia*. London: Taylor & Francis.

- Pálsson, Hermann. 1960. *Íslenzk mannanöfn*. Reykjavík: Heimskringla.
- Peterson, Paul R. 2015. *Old Norse Nicknames*. Minneapolis: University of Minnesota. (Doctoral dissertation.)
- Petrulevich, Alexandra. 2022. Making Sense of Normalization: A Corpus-Driven Approach to Place-Name Norms and Norm Negotiations in East Norse. *Amsterdamer Beiträge Zur Älteren Germanistik* 82 (3). 386–407. <https://doi.org/10.1163/18756719-12340262>.
- Sencindiver, Susan Yi & Beville, Maria & Lauritzen, Marie (eds.). 2011. *Otherness: a multilateral perspective*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Sigurðsson, Jón. 1906. *Diplomatarium Islandicum: íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka men, Registerband 8: 1261–1521*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Simek, Rudolf, & Pálsson, Hermann. 2017. *Lexikon der altnordischen Literatur*. 2 uppl. Stuttgart: Kröner Verlag.
- Smith, Grant W. 2016. Theoretical Foundations of Literary Onomastics. In Hough, Carole (ed.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. 295–309. Oxford: Oxford University Press.
- Styrr. 2016. Dictionary of Old Norse Prose. <https://onp.ku.dk/onp/onp.php?o76608#> Accessed 20 february 2024).
- Sveinsson, Einar Ólafur. 1939. *Vatnsdæla saga: Hallfreðar saga, Kormáks saga, Hrómundar þáttur halta, Hrafnar þáttur Guðrúnarsonar*. (Íslenzk fornrit 8). Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Tuerkkan, Sevinc. 2011. Other/Alterity. In Ryan, Michael (ed.), *The Encyclopedia of Literary and Cultural Theory*. 370–372. Hoboken, NJ, USA: Blackwell.
- Þórðarson, Matthías, & Sveinsson, Einar Ólafur. 1935. *Eyrbyggja saga: Brands þáttur orva, Eiríks saga rauða. Grænlandinga saga, Grænlandinga þáttur*. (Íslenzk fornrit 4). Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Vilhjálmsson, Bjarni, & Vilmundarson, Þórhallur. 1991. *Harðar saga: Bárðar saga, Þorskfirðinga saga, Flóamanna saga*. (Íslenzk fornrit 13). Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Williams, Henrik. 1993. O-namn. Nordiska personnamn med privativa prefixet o-. In Peterson, Lena (ed.), *Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk: handlingar från NORNA:s artonde symposium i Uppsala 16–19 augusti 1991, 1993*. (NORNA-rapporter 51.). Uppsala: NORNA-förlag. 95–107.
- Windt-Val, Benedicta. 2009. 'Men han het Edvard...': navn og navnebruk i *Sigrid Undsets forfatterskap*. Oslo: Universitetet.

I studien använda tåtar med förkortningar:

- Aust. = Þorsteins þátt Austfirðings
 Bolla. = Bolla þátt Bollasonar
 Brand. = Brands þátt örva (övers. Íslendinga sögur)
 Brkr. = Brandkrossa þátt
 ESHall. = Egils þátt Síðu-Hallssonar
 For. = Þorsteins þátt forvitna
 Gill. = Gísls þátt Illugasonar
 Gull. = Gull-Ásu-Þórðar þátt
 Hall. = Þorgríms þátt Hallasonar
 Hfyrri. = Halldórs þátt hinn fyrri
 Hrafn. = Hrafn þátt Guðrúnarsonar
 Hreid. = Hreiðars þátt heimiska
 Hsiðari. = Halldórs þátt hinn síðari
 Ivar. = Ívars þátt Ingimundarsonar
 Krak. = Þorvarðar þátt krákunefs
 Nef. = Þórarins þátt Nefjölfssonar
 Odd. = Odds þátt Ófeigssonar
 Orms. = Orms þátt Stórolfssonar
 Snegla. = Sneglu-Halla þátt
 Tas. = Þorvalds þátt tasalda
 Uxa. = Þorsteins þátt uxafóts
 ÞSHall. = Þorsteins þátt Síðu-Hallssonar
 Ög. = Ögmundar þátt dytts

Tabell 1. Namn med endast isländska bärare. Binamn står i kursiv; förekommer flera individer som bär binamn står samtliga binamn inom hakparentes.

Arnór <i>kerlingarnef</i> (Bolla.)
<i>Spák-Bersi</i> (Brkr.)
Bolli (3) <i>inn Þrúði</i> (Snegla., Bolla.)
Brandr <i>hinn örvi</i> (Brand.)
Dufþakr (Orms.)
Egill (ESHall.)
Eilífr (Hfyrri.)
Eyjólfr <i>hrúga</i> (Ög., Tas.)
Galti <i>inn sterki</i> (Hall.)
Geitir (Uxa.)
Gísl (Gill.)

Gizurr (Gill.)
[<i>Víga</i>]- Glúmr (Ög., Tas., Hreid.)
Grímr (3) (Brkr., Hrafn.)
Guðmundr <i>inn ríki</i> (Nef., Bolla.)
Hallbjörn <i>skefill</i> (Hall.)
Halldór (2) (Hfyrri., Hsiðari)
[<i>Sneglu</i> -] [<i>Síðu</i> -] Halli (3) (Hall., Snegla., ÞSHall., ESHall.)
Herjúlfr (Orms.)
Hjalti (Bolla.)
Hrafnkell (Brkr.)
Illugi (3) [<i>svarti</i>] (Gill., Hall.)
Ingimundr (Ivar.)
Jörundr <i>goði</i> (Orms.)
Kolgrímr <i>inn litli</i> (Hall.)
Krummr (Uxa.)
Ljótr (Bolla.)
Melkolfr/Mækólfr (Orms.)
<i>Hellu</i> -Narfi (Bolla.)
Nefjólfr (Nef.)
Oddr (Odd.)
Ófeigr* (Gill.)
Ólafr [<i>pái</i>] (2) (Bolla.)
Ormr <i>sterki</i> (Orms.)
Ósvífr (Brkr.)
Óttar (Bolla.)
Ótryggr (Brkr.)
Sighvatr (2) [<i>skáld</i>] (Hrafn.)
Skíða (Odd.)
Snorri <i>goði</i> (Hfyrri., Hsiðari)
<i>Guðdala</i> -Starri (Bolla.)
Steingrímur <i>i Sigluvík</i> (Ög.)
Stórólfr (Orms.)
Sumarliði (Orms.)
Teitr (Gill.)
Tindr (Gill.)
Vémundr (Uxa.) (Brand.)
Veturliði (Uxa.)

Vigfúss*1 (2) [<i>Hersir</i>] (Ög., Gill.)
Þjóðólfr (Snegla)
Þórarinn (Nef.)
Þórálfr (Orms.)
Þorbjörn <i>skólm</i> (Orms.)
Þórðr (6) (Hall., Gull., Hreid., Bolla.)
Þorfinnr (Ivar)
Þorgrímr (3) (Hall., Hreid., Hrafn.)
Þorljótr (Snegla.)
Þórólfr <i>stertimaðr</i> (Bolla.)
Þorvaldr (4) [<i>tasaldi</i>] (Ög., Tas., Gill., Bolla.)
Þorvarðr <i>krákunef</i> (Krak)
Ögmundr (2) [<i>dytts</i>] (Ög., Gill.)

Tabell 2. Namn med endast norska bärare. Binamn står i kursiv; förekommer flera individer som bär binamn står samtliga binamn inom hakparentes.

Agði (Snegla.)
Árni (3) [<i>krák</i>] (Hall., Krak., Snegla., ESHall.)
Bárðr (2) (Snegla., Hsiðari)
Bergþór <i>bestil</i> (Orms.)
Björn (Uxa.)
Brunnólfr (Uxa.)
Brynjúlfr (Uxa.)
Eindriði (4) [<i>ilbreiðr</i>] (Uxa., Hfyrri., Hrafn.)
Erling <i>hersir</i> (Uxa.)
Eysteinn <i>orri</i> (Krak.)
Eyvindr (2) [<i>snák</i>] (Hreid., Orms.)
Finnr (ESHall.)
Freysteinn <i>inn fagri</i> (Uxa.)
Gjafvaldr (Gill.)
Grímkell (Uxa.)
Gunnarr <i>helmingr</i> (Ög.)
Hallvarðr <i>háls</i> (Ög.)
Hákon (Gill.)
Hárekr (3) (Uxa., Odd., Snegla.)
Hrani (Gull.)

Indriði (ÞSHall.)
Ingimarr <i>af Aski</i> (Gull.)
<i>Gyllingar-Kali</i> (Hfyrri.)
Ketill <i>ripr</i> (Hrafn.)
Kolbjörn (Hfyrri.)
Kolli (Gill.)
Klyppr <i>hersir</i> (Uxa.)
Loftr (Nef.)
Sigurðr (6) [<i>ullstrengr</i>] (Ög., Tas., Gill., Gull., Snegla., Hrafn.)
<i>Járn-Skeggja af Yrjum</i> (Uxa.)
Sokki <i>vikingr</i> (Uxa.)
Sóni (Gill.)
Styrbjörn* (Aust.)
Styrkárr (Uxa.)
Sveinn <i>ur Lyngja</i> (Hsiðari)
Viðkunnr (Gull.)
Þorbergr [<i>krák</i>] (Krak., Snegla.)
Þorgeirr (Uxa.)
Þormodr (Gill.)
Özurr (Orms.)

Tabell 3. Namn med både isländska och norska bärare. Binamn står i kursiv; förekommer flera individer som bär binamn står samtliga binamn inom hakparentes.

Isländska namnbärare	Norska namnbärare
Ásbjörn (3) (Uxa., Hall., Brkr.)	Ásbjörn (2) (Uxa.)
Bjarni (2) (Hall., Bolla.)	Bjarni (Hrafn.)
Einarr (Nef.) (Sneгла.)	Einarr (3) [<i>pambarskelfir</i>] [<i>flugá</i>] (Uxa., Odd., Sneгла., ÞSHall. Hfyrri., Hrafn., Orms.)
Helgi (4) (Brkr., Bolla., Orms.)	Helgi (2) (Tas., Nef.)
Hrafn (3) (Ög., Hrafn., Orms.)	Hrafn (Brkr.)
Hreiðar (2) (Hreid.)	Hreiðar (Uxa.)
Ívarr (Ivar.)	Ívarr <i>ljómi</i> (Uxa.)
Jón (3) [<i>inn helgi</i>] (Gill., Ivar., ESHall.)	Jón (Gull.)
Kálfr (Hrafn.)	Kálfr (Hall.)
Vestar (Orms.)	Vestar (Uxa.)
Þórir (Brkr.)	Þórir (4) [<i>hundr</i>] [<i>Englandsfari</i>] (Odd., Nef., Brkr., Hsiðari)
Þorkell (Uxa.)	Þorkell (Uxa.)
Þorsteinn (7) [<i>uxafóti</i>] (Gill., Uxa., Aust., For., Brkr., ÞSHall., Bolla.)	Þorsteinn (Odd.)

Krumelurer med svag ställning

Registrering av diakritiska tecken i invandrade personnamn

Märit Frändén

Abstract: This paper presents a quantitative study of the registration of diacritics in Hungarian, Spanish, Vietnamese and Turkish family names in the official Swedish population records. Out of the examined diacritics, vowels with accents and the Turkish letter <ç> are registered in up to 21 % of the cases, whereas the Turkish letter <ü> is registered in over 90 % of the occurrences. The author discusses possible explanations for this pattern. Parts of a bigger interview study is also presented, where informants share their views of diacritics in the Swedish population records.

Keywords: onomastics, personal names, family names, diacritics, foreign letters, immigrant names, official records

1. Inledning

Den som sett Zlatan spela i det svenska fotbollslandslaget har kanske tänkt mer på insatserna på planen än på hans tröja. Men Zlatans

Märit Frändén, Institute for languages and folklore, Uppsala. Squiggles in a weak position. Registration of diacritics in immigrant personal names.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons 4.0 International licence (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

landslagströja är faktiskt anmärkningsvärd, eftersom den återgav hans efternamn som *Ibrahimović*. I den svenska folkbokföringen finns dock inte en enda person med namnet *Ibrahimović*. Däremot finns runt 240 *Ibrahimovic*, med <c> i stället för <ć>. Hur kommer det sig? Jo, ett <ć> kan inte registreras.

Den här artikeln handlar om diakritiska tecken i invandrade namn. Huvuddelen består av en kvantitativ undersökning av diakritiska tecken i folkbokföringen, men det finns också en kvalitativ del, baserad på intervjumaterial, som belyser namnbärares syn på vilka tecken som är möjliga att registrera. Undersökningarnas syfte är tredelat: att belysa förutsättningarna för registrering av diakritiska tecken i invandrade personnamn Sverige; att undersöka i vilken utsträckning de tecken som kan registreras i folkbokföringen faktiskt också används där; samt att ge exempel på tankar kring detta hos individer som själva bär invandrade namn innehållande diakriter (namnbäarperspektivet kommer att ges större utrymme i en uppföljande artikel). Arbetet är en del av projektet Släktnamn i smältdegeln, som finansierats av Riksbankens Jubileumsfond.

Jag använder termerna *diakritiskt tecken* eller *diakrit* om alla tecken som läggs till en bokstav. Jag inkluderar dessutom en bokstav som utmärker sig genom att sakna ett förväntat tecken, nämligen det turkiska *ı*. När jag talar om ett namns ”ursprungliga” form är det inte i etymologisk mening, utan med avseende på ett invandrat namns normalform i landet det kommit ifrån. Hakar (<>) används för att markera skriftecken.

2. Bakgrund

2.1 Diakriter i olika språk

Diakritiska tecken har varierande status i olika språk och i kombination med olika bokstäver. Vissa diakriter, t.ex. betoningsangivande accenter, kan flyttas runt, medan andra diakriter är fast sammanfogade med ett grundtecken till en egen bokstav. Mitt eget efternamn, *Frändén*, är ett bra exempel, eftersom det innehåller både ett <ä> och

ett <é>. Accenten på <é> hör inte till själva bokstaven, och har heller ingen betydelse i alfabetisering. Men däremot utgör <ä> en självständig bokstav med en egen plats i alfabetet, och svenska ordlistor gör självklart skillnad på <a>, <å> och <ä>. Men det räcker med att öppna ett tyskt lexikon för att upptäcka att tyskans <ä> alfabetiseras tillsammans med <a>, eftersom <ä> i tyskan bara ses som ett <a> med trema. Omvänt kan det som i svenska ögon kanske bara uppfattas som en bokstav med lite pynt på, i ett annat språk vara en egen bokstav – som t.ex. Zlatans <ć>.

Det finns sammanhang där diakriter aldrig används, t.ex. i internationella resehandlingar. Men om jag köper flygbiljetter blir de inte utställda till *FRANDEN, MARIT*, utan till *FRAENDEN, MAERIT*. Prickarna över <ä> tas bort, men den information de innehåller finns kvar, eftersom <ä> har ersatts med <ae>. I en automatiskt upplagd e-postadress ersätts däremot <ä> med <a>, vilket gör att jag irriterande ofta får mejl som inleds med ”Hej Marit!” I det tyska alfabetet är inte *ä*, *ö* och *ü* egna bokstäver, men enligt tysk praxis kompenserar man ändå för diakriterna i t.ex. e-postadresser, så att *Schäfer* blir *Schaefer* och *Müller* blir *Mueller*. Det här är en principiellt intressant fråga: ska man, när diakriter av någon anledning inte kan användas, utelämna dem utan vidare, eller ska man ersätta dem på något sätt? Olika principer gäller i olika sammanhang, men det förekommer också att vissa diakriter har ersatts med en kompenserande stavning, men inte andra.¹

Diakriter är en del av ett språks ortografi, och normalt sett använder man inte andra språk än dem man själv har kännedom om. Namn är dock ett undantag. Namn uppstår i en viss språklig kontext, men används sedan även i andra språk, av personer utan kunskap om ursprungsspråket. Genom namnen blir man tvungen att möta och hantera språk vars skrift- och ljudsystem man inte är bekant med. Egentligen innebär varje situation där det finns namn från ett annat

¹ Så t.ex. i 2023 års skidskytte-VM i Oberhof: <OEBERG> för Hanna Öberg, <BOE> för Johannes Thingnes Bø, <LAEGREID> för Sturla Holm Lægreid, <KUELM> för Susan Külm, <SJAASTAD> för Vetle Sjåstad Christiansen, <HAECKI-GROSS> för Lena Häcki-Groß, men <SEPPALA> för Tero Seppälä.

språk ett språkmöte. Eftersom många av våra stora invandrarspråk har tecken som saknas i svenskan, finns det följaktligen också många svenska medborgare vars namn innehåller diakritiska tecken. I den här artikeln diskuteras namn från ungerska, spanska, vietnamesiska, turkiska och kroatiska. Nedan ges en kort översikt över de diakritiska tecken som används i dessa språk.

I ungerska används akut accent för långa vokaler, och dessa är egna bokstäver i alfabetet. Förutom de tecken som ingår i svenskt alfabet finns á, é, í, ó, ő, ú, ü och ű (där ő och ű är de långa varianterna av ö och ü). (Lavotha & Lavotha 1973:11–13.)

I det spanska alfabetet finns konsonanten ñ. Dessutom används accent över vokaler som är betonade i strid med de vanliga betoningsreglerna. (Falk, Sjölin & Lerate 2001:1–2.)

Det vietnamesiska alfabetet innehåller bokstäverna ă, â, đ, ê, ô, ơ och u. Dessutom används diakriter för att ange fem av språkets sex tonaccenter: akut accent (t.ex. á), grav accent (à), underställd punkt (ạ), krok (â) eller tilde (ã). Tecken för tonaccent kan också kombineras med de bokstäver som har diakrit, som t.ex. i Vietnams vanligaste efternamn, *Nguyễn*. (<https://sv.wikipedia.org/wiki/Vietnamesiska>.)

Det turkiska alfabetet innehåller bokstäverna ç, ğ, ı, i, ş och ü. İ och ı anger främre respektive bakre i, och skrivs alltså med respektive utan prick oberoende av det är en versal eller en gemen (t.ex. i *İstanbul*). (Müser 2005:5.)

Slutligen har kroatiskan bokstäverna č, ć, đ, š och ž (Dahl & Gustafsson 2001:X).

2.2 Diakriter i det svenska samhället

I Svenska Dagbladets språkspalt skriver Siv Strömquist (2021): ”Det är klokt att tänka på att det är artig – och med datorns teckenuppsättning numera relativt lätt – att återge utländska namn på korrekt sätt. Inklusivt diakritiska tecken.” Men som vi såg i inledningen omfattas folkbokföringen inte av denna artighet. De tecken, förutom det svenska alfabetet, som kan registreras i svensk folkbokföring är versaler och gemener av

á, à, â, ã
 ó, ò, ô, õ
 ú, ù, û, ü
 é, è, ê, ë
 í, ì, î, ï
 ý
 ÿ (dock ej som versal, endast som gemen)
 æ, ø
 ç, ñ, ð, Þ.²

Teckenuppsättningen har en påfallande stor övervikt av vokaler (24 möjligheter) framför konsonanter (fyra möjligheter). Man registrerar de nordiska vokalerna <æ> och <ø>, akut accent (´) på sex vokaler, grav accent (˘) och cirkumflex (ˆ) på fem vokaler, trema (¨) på fyra vokaler och tilde (~) på två vokaler och på en konsonant. Därtill kan man registrera <ð> och <Þ>, som ingår i bl.a. det isländska alfabetet, och <ç>, som används bl.a. i franska (men utan att där ha status som egen bokstav). Precis som bokstävers uttal kan variera mellan språk, kan även diakriter innehålla olika typer av fonetisk information. Exempelvis kan en akut accent på en vokal markera att vokalen är betonad, att den är lång eller att den har ett visst ljudvärde. Franskans cedilj på <ç> markerar ljudvärdet /s/ i en situation där /k/ vore det förväntade, men i det turkiska alfabetet har bokstaven <ç> ljudvärdet /tʃ/ (som i engelskans *church*) till skillnad från <c> utan cedilj, som uttalas /dʒ/ (som i engelskans *John*). Det är alltså inte givet vilken uttalsinformation en viss diakrit innehåller – det beror på vilket språk den används i.

Nyhetsbyrån TT uppger att de använder sig av

á, à
 ó, ò
 ú, ù, ü
 é, è, ë

² <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namn.4.18e1b10334ebe8bc80004083.html> (2023-02-06).

í, ì, î
ý
æ, ø
ç, ñ.

TT skriver:

Strävan är att texterna så långt möjligt ska vara kompletta med dessa tecken. Men det kan ibland vara svårt att veta om sådana ska användas eller inte och tidskrävande att få visshet. Därför kan diakritiska tecken emellanåt saknas. Av samma skäl skriver TT heller inte ut tecknen cirkumflex, dubbel akut accent, hake, svans, brevis eller andra som är ovanliga i svensk text. (TT-språket: Andra språk – ovanliga tecken.)

Men det är förstås stor skillnad på dessa instansers tyngd: medan TT presenterar nyheter, står folkbokföringen för de svenska medborgarnas officiellt registrerade namnformer.

Skatteverket, Sveriges namnmyndighet, uppger att det inte räknas som namnbyte om man ändrar stavningen av ett efternamn, så länge inte uttalet ändras eller det ”blir fråga om ett helt annat namn”, med t.ex. annat visuellt intryck. Diakriter tas upp som ett specifikt undantag:

En accent som läggs till eller tas bort är som regel inte en stavningsändring, eftersom det påverkar namnets uttal. Detsamma gäller ändring av särskiljande tecken, s. k. diakriter, som förekommer i namn med framför allt utländsk anknytning och som ofta har betydelse för namnets uttal. (Skatteverket: Rättslig vägledning – Ändring av stavning.)

Att lägga till eller ta bort diakriter ses alltså i regel inte som en stavningsändring, utan som något som har större tyngd än en stavningsändring.

Två politiker, tidigare riksdagsledamoten Jan R. Andersson och fritidspolitikern Aleksandar-Pal Sakala, har engagerat sig i frågan om användningen av diakritiska tecken i Sverige. I nättidskriften *Diaspora* skriver Sakala (u.å.): ”Att ’döpa om’ folk, genom att byta ut

bokstäver som inte passar så bra till bokstäver som 'passar bättre', är mycket enkelt men ytterst tveksamt". Jan R. Andersson inkom hösten 2008 med en skriftlig fråga till regeringen om stavningen av utländska namn i allmänna handlingar, där han skriver:

Trots att det med dagens teknik inte är något hinder att skriva ut diakritiska tecken i allmänna handlingar förekommer detta sällan, varför upplevelsen för många är att de inte har rätt till sitt eget namn. Vilka åtgärder avser stadsrådet att vidta i syfte att underlätta för personer att få sina namn stavade på rätt sätt, inklusive diakritiska tecken, i allmänna handlingar?

Statsrådet Mats Odell (2008) hänvisar till att den statliga myndigheten Institutet för språk och folkminnen ger ut Svenska skrivregler, som både förespråkar användandet av diakriter och ger "praktiska upplysningar om hur detta kan åstadkommas i ordbehandlingsprogram". Han uppger vidare att han kommer att verka för att detta tas upp även i Myndigheternas skrivregler.

Jan R. Andersson återkommer till ämnet 2010 i en text publicerad på Newsmill: "Vårt svenska språk är i ständig förändring. [...] Samtidigt som inslaget av nya ord och termer berikar vårt sätt att kommunicera, har det skrivna ordet länge varit statiskt." Detta exemplifieras, skriver Andersson, bl.a. av att individer från forna Jugoslavien inte har möjlighet att få sina namn korrekt stavade i Sverige.

Myndigheternas skrivregler (2014:122–123, alltså en version som utkom sex år efter Odells svar) uppger att diakriter kan ha fallit bort i vissa äldre lånord, men skriver att "[n]yare uttryck, liksom äldre som inte anpassats, behåller normalt sina diakriter. [...] Ambitionen bör då vara att så långt som möjligt återge dessa tecken i svenska texter." Här finns alltså en generell uppmaning att använda diakriter, oavsett teckentyp, och man tipsar också om Infoga-menyn samt möjligheten till kortkommandon. Rekommendationen att återge diakriter så långt det är möjligt ges också i Svenska skrivregler (2017:248).

I en krönika i Upsala Nya Tidning konstaterar Alma Kirlic (2021) att inte ens de som är bekanta med det språkområde hon kommer ifrån alltid är säkra på uttalet av hennes efternamn. "Förklaringen till det är

lika enkel som absurd. Mitt efternamn är felstavat. Den sista bokstaven ska egentligen ha en accent som blev kapad när en handläggare i början av nittiotalet skrev in våra namn i svenska register.” Ett tillagt <h> i slutet (dvs. **Kirlich*) hade kunnat ge ett bättre uttal, men hon konstaterar att de aldrig fick frågan: ”De tog bara bort accenten och så var det med det.” Vid ett tillfälle har en moderator inför en presentation först frågat henne hur efternamnet skulle uttalas, sedan lika fullt presenterat henne med fel uttal. För Kirlic blir detta en ”påminnelse om att det finns människor som inte tycker att jag hör hemma här, oavsett hur välintegrerad jag själv känner mig. Var feluttalet en markering? Antagligen inte. Men frågan skaver likväl.”

Frågan om diakritiska tecken i personnamn har prövats juridiskt vid åtminstone ett par tillfällen, 2018 (Kammarrätten i Göteborg, mål 4780-18) och 2019 (Kammarrätten i Stockholm, mål 2332-19).³ I båda fallen handlar det om förnamn till barn vars ena förälder har tjeckisk bakgrund, och där föräldrarna vill ge barnen ett sidoställt förnamn som använts i släkten. Det första namnet innehåller <Ž> (dvs. ett tonande sje-ljud, /ʒ/), det andra namnet <ň> (dvs. ett muljerat n-ljud, /ɲ/). De respektive föräldrarna har anmält förnamn till Skatteverket men inte fått namnet med diakrit godkänt. Båda paren har överklagat besluten till Förvaltningsrätten, som har dömt till deras fördel. Skatteverket har i båda fallen överklagat Förvaltningsrättens domar, men Kammarrätten har avslagit överklagandet då de gjort samma bedömning som Förvaltningsrätten. Den första domen har överklagats till Högsta Förvaltningsdomstolen, som dock inte meddelade prövnings-tillstånd (HFD, beslut i mål 6817-18).

Det är intressant att se vilka argument som använts. I fallet från 2018 anför föräldrarna bl.a.:

”Det namn dottern ska bära bygger på tjeckisk tradition och Tjeckien är en del av EU. Att Skatteverket tillämpar en viss teckenstandard som innehåller företrädesvis västeuropeiska tecken är inte ett skäl att avslå anmälan. [---] Det är oacceptabelt att Skatteverket använder datasystem som är så föråldrade att de inte klarar av vanliga europeiska bokstäver.”

³ Jag tackar Sonja Entzenberg, som försåg mig med dessa.

Förvaltningsrätten konstaterar att ”lagen om personnamn inte innehåller några anvisningar om vilka bokstäver eller tecken som får användas i personnamn” och att ”tekniska hinder mot att använda Ž i folkbokföringen inte i sig kan utgöra skäl för avslag [föräldrarnas] anmälan om det önskade namnet”. Institutet för språk och folkminnen (Isof), som har yttrat sig i ärendet, har påpekat att tecknet <Ž> även ingår i det nordsamiska alfabetet, och att samiska är ett av Sveriges nationella minoritetsspråk. Både Isof och Förvaltningsrätten menar att det därför finns goda skäl att det aktuella tecknet ska kunna användas i svensk folkbokföring. (Kammarrätten i Göteborg 2018.)

I det andra fallet, där föräldrarna ville registrera ett sidoställt förnamn innehållande <ň>, avslag Skatteverket detta med följande motivering:

Myndighetsspråket i Sverige är svenska. Att det svenska språket ska användas av myndigheter står i 10 § Språklagen.

Skatteverket använder sig av bokstäverna i det svenska alfabetet plus några extra tecken. Vilka tecken som Skatteverkets system kan använda beror på en teckenstandard (ISO 8859/1).

Tecknet ingår inte i svenska språket. Tecknet ingår inte heller i den teckenstandard som Skatteverket använder. Det betyder helt enkelt att datorerna bara kan känna igen vissa tecken. (Kammarrätten i Stockholm, dom i mål 2332-19, Bilaga 1.)

I sin överklagan ifrågasätter föräldrarna detta argument, med hänvisning till att lagen om personnamn saknar tillägg om ISO-standarder. De menar att ”det bör finnas mer inkluderande ISO-standarder som inte begränsar medborgarnas namnval”, och att ”en uppdatering av Skatteverkets system skulle möjliggöra att fler minoriteter får rätt att använda sina egna namn”. Förvaltningsrätten skriver:

Som förnamn får enligt 28 § lagen om personnamn endast förvävas ett namn som inte kan väcka anstöt, kan antas leda till obehag för den som ska bära namnet, eller av någon annan anledning är olämpligt som förnamn.

Varken lagen om personnamn eller dess förarbeten hanterar frågan hur tekniska hinder ska påverka en ansökan om namn. Förvaltningsrätten anser att Skatteverket endast kan avslå en ansökan

på någon av de grunder som föreskrivs i lagen. Ett tekniskt hinder kan därför inte ensamt ligga till grund för att avslå en ansökan. Vidare anser förvaltningsrätten att även om språket i myndigheter är svenska bör också tecknet ñ, mot bakgrund av att andra diakritiska tecken förekommer i folkbokföringen, kunna godkännas i folkbokföringen.

I sitt överklagande till Kammarrätten skriver Skatteverket att de tecken utöver svenskt alfabet som kan registreras ”bör uppfattas som en service och inte utgöra ett krav enligt författning. De tecken som inte ryms i ISO 8859/1 har inte stöd i systemet och kan därför inte användas. Om ett sånt tecken ändå skulle godkännas kan det inte återges korrekt, vilket kan medföra problem för den enskilde och skapa osäkerhet i samhället kring personens namn”. Föräldrarna invänder att det saknas logik i att vissa diakritiska tecken tillåts i folkbokföringen medan andra inte gör det, och att det finns teckenstandarder att använda som innehåller specialtecken. ”Prövningen av ett namns lämplighet bör ske utifrån personnamnslagen och inte utifrån en teckenstandard.” Kammarrätten går på föräldrarnas linje och avslår Skatteverkets överklagan. (Kammarrätten i Stockholm 2019.)

Dessa båda fall har klargjort rätten att bära ett namn med tecken utöver de 24 vokaler och fyra konsonanter som Skatteverket accepterar – men namnen kan fortfarande inte registreras i folkbokföringen. Numera är Skatteverkets rutin att kontakta den som anmäler ett namn med ett icke-registrerbart tecken, informera om att det inte kommer att kunna återges korrekt och ge möjlighet att föreslå ett annat tecken, som ryms inom den använda teckenstandard. Om man som sökande håller fast vid det tänkta tecknet, får man ett beslut där tecknet återges korrekt, samt information om att detta pga tekniska begränsningar för närvarande inte kan registreras i folkbokföringen. Namnet registreras i stället så nära den sökta stavningen som möjligt.⁴

Det är intressant att ställa användningen av diakritiska tecken i personnamn mot principerna för återgivning av ortnamn. I Kulturminneslagen finns en hänsynsparagraf om s.k. god ortnamnsred, där

⁴ Privat e-postkorrespondens med tjänsteman på Skatteverket, 2022-12-15.

det ingår att ortnamn på minoritetsspråk ska återges med korrekt stavning på allmänna kartor. Framför allt nordsamiska innehåller ett flertal bokstäver som inte finns i det svenska alfabetet, bl.a. just det <ž> som förekom i ett av rättsfallen ovan (då som tjeckisk bokstav). Ett <ž> som ingår i ett ortnamn har därmed ett rättsligt skydd, medan ett <ž> i ett personnamn inte ens kan registreras i folkbokföringen. (För en diskussion om denna problematik kopplat till samiska personnamn, se Frändén 2010:115.)

3. Teori

3.1 Namn i skrift

Nutida namn är både ljudföljder och skriftbilder, och vi möter våra namn i skrift väldigt ofta. Etnologen Charlotte Hagström (2006:46) skriver:

En vanlig dag ser jag mitt eget namn för första gången när jag låser ytterdörren på morgonen. På jobbet ser jag det skrivet på mitt postfack, på dörren till mitt arbetsrum och på aktuella scheman. Det står på brev och tidningar som kommer till min arbetsadress, det står överst i e-posten jag får. Kanske handlar jag på vägen hem och betalar med kort, där mitt namn står, och legitimerar mig genom att visa mitt körkort. Där står inte bara mitt tilltalsnamn och efternamn utan samtliga förnamn. Så är det även med en del av den post som väntar på mig när jag kommer hem. Mitt namn är därmed inte endast en kombination av ljud, som andra använder när de kallar på mig eller vill understryka att det är mig de vänder sig till, eller som jag själv använder när jag presenterar mig. Lika mycket är det en kombination av bokstäver.

Den här texten härstammar från 2006, och vårt namnbruket har blivit ännu mer skriftspråkligt sedan dess, eftersom många telefonsamtal har ersatts med sms eller chatt.

Namnbarare identifierar sig med sina namn, och det gäller även den skriftliga formen. På 1980-talet presenterade Jozef M. Nuttin det som kallas *The Name Letter Effect*, där han konstaterar att när under-

sökningspersoner får välja en av två parvis uppställda bokstäver, så finns en preferens för de bokstäver som ingår i det egna för- och efternamnet, oberoende av bokstävernas övriga karakteristika (Nuttin 1985). Hoorens & Todorova (1988) gjorde liknande undersökningar med bulgariska studenter, som lärt sig kyrilliskt alfabet som första skriftsystem och latinskt alfabet många år senare. Det visade sig att dessa föredrog bokstäver ur de egna namnen oavsett om dessa presenterades med kyrilliskt eller latinskt alfabet.

Den brittiske lingvisten Mark Sebba (2007, 2009) har arbetat med ortografi ur ett sociolingvistiskt perspektiv. Han framhåller att skriftsystem, ortografiska konventioner och diakritiska tecken inte bara har funktionell betydelse, utan är ”an integrated part of a culture, endowed with the powerful symbolism of identity” (Sebba 2009:40). Han skriver vidare att ”[t]he tendency of orthography to become a marker of identity is beyond question” och att ortografiska element, även diakriter, har en anmärkningsvärd förmåga att få ikonisk status (Sebba 2007:160–161). Relevant för mitt ämne är också det Sebba skriver om språkmöten genom namn:

For example, other languages permeate the consciousness of English-speakers in a mixture of ways, through loanwords, brand names, surnames (of celebrities if no-one else) and place names, even if we cannot speak or read any other language. A consequence of this is that we are able to recognise elements of other orthographies to some extent, and to stereotype and iconise them in various ways.” (Sebba 2007:162.)

Om diakritiska tecken skriver Sebba (2009:38) att ”these in particular often become iconic of particular orthographies due to their distinctiveness”.

3.2 Vad är ett namns korrekta form?

Det är lätt att definiera den korrekta formen av mitt svenska efternamn i Sverige, och samma sak gäller namn på sådant som är hemmahörande i andra länder och har namn på det aktuella språket:

Moçambique stavas med <ç>, *Erdoğan* med <ğ>. Men när det gäller invandrade namn, som bärs av svenskar i Sverige, är det inte lika lätt att definiera en korrekt form. Att namn anpassas till det omgivande språket är en naturlig process. Men processer är inte momentana, utan pågår under en viss tid. Vera Lif (1999:228) har ställt upp en modell för hur namnbärare stegvis tar till sig en anpassad namnform. Trots att den handlar om uttal, är den tillämpbar även på skrift:

1. Försöka lära ut det ”egentliga” uttalet
2. Ge upp, vänja sig vid och lystra till det anpassade uttalet
3. Anpassa sitt eget uttal efter detta
4. Bli omedveten om förändringen.

Personnamn som härrör från modern invandring befinner sig i många fall mitt i denna process. Om en namnbärare använder en anpassad form som sin enda namnform, och varken känner till eller saknar någonting annat, är anpassningsprocessen i just det fallet avslutad. Då är den anpassade formen den personens korrekta namn. Men så länge namnbäraren själv opererar med mer än en form av namnet, pågår fortfarande anpassningsprocessen.

Jag har i en tidigare publikation (Frändén 2017b) diskuterat hur personnamn kan ha parallella uttalsformer. På samma sätt kan namn förstås också ha parallella skriftformer. Man kan exempelvis ha en officiellt registrerad namnform utan diakriter, men själv skriva ut diakriter t.ex. när man skriver för hand, när man skriver på ett visst språk, eller när man vänder sig till vissa personer. Omvänt kan man ha en eller flera diakriter i sitt officiellt registrerade namn, men välja att utelämna dem t.ex. i chatt eller sms av praktiska skäl, eller i sociala sammanhang där diakriten upplevs som avvikande och man inte vill behöva känna sig besvärlig eller svara på frågor. Den ”ikoniskhet” hos diakriter som Sebba (2009:38) tar upp kan ju vara både positiv och negativ: den kan knyta an till en etnisk eller nationell särart som man gärna bär med sig och visar upp, och den kan peka ut en som en del av ”de andra”. Och hur mycket man än gillar sina diakriter, gör man förstås alltid en pragmatisk bedömning av i vilka sammanhang man vill få med dem och i vilka sammanhang det går lika bra utan.

Precis som det kan vara fallet med parallella uttalsformer, är människor med diakriter i sina namn sannolikt vana att se namnen både med och utan utskrivna diakriter.

4. Tidigare forskning om diakriter i personnamn

Bernd Kappenberg har skrivit boken *Setting Signs for Europe. Why diacritics matter for European integration* (2015). Denna tar upp diakriter ur flera olika perspektiv: historik över teckenuppsättningar på datorer, diakriter i massmedier, i humor, som stilelement i märkes- och produktnamn, samt lagar och juridiska fall rörande användningen av diakriter. Juridiska aspekter tas upp även av Rytis Satkauskas, som undersöker registrering av diakriter i personnamn hos nationella minoriteter, och framhåller att detta är ”a fundamental element of the right to express, preserve and develop their identity” (Satkauskas 2008:112). Han skriver vidare:

Respect for a person’s dignity is intimately connected with respect for the person’s identity and consequently for such fundamental components of the identity as the person’s namn or language he/she speaks. Even though the numerous international documents embodying the principle of non-discrimination do not refer expressly to the use of diacritics, neither they do mention the possibility of derogation from this basic principle on the grounds of different letters found in the minority language. (Satkauskas 2008:116.)

I en undersökning av invandrade namn i Sverige har Vera Lif (1999:229) konstaterat att svårigheterna i namn från språk skrivna med latinskt alfabet brukar handla om just de diakritiska tecknen. I den administrativa hanteringen är det inte ovanligt att tecken tappas bort eller felplaceras, eftersom de inte ger den svenska skrivaren någon information. ”Tecknen kan rent av upplevas som besvärliga och man tar sig inte tid till att få någon förklaring.” När Lif undersökte 50 bosniska och kosovoalbanska efternamn på klasslistor från undervisning i Svenska för invandrare (SFI) från mitten av 1990-talet, fanns

endast ett diakritiskt tecken med: ett <é> i efternamnet *Wirén*, som bars av en kvinna som var gift med en svensk man. Lif (1999:229) skriver:

Ett diakritiskt tecken får läsaren att stanna upp och tänka efter ett ögonblick, får man hoppas. I och med att stavningen av namnen genomgående nonchalerades gjordes heller inga allvarliga försök att uttala dem rätt. Namnbärarna fick mycket ofta höra och se sina namn förvrängas, vilket kan vara både tröttande och irriterande. Så länge språksvårigheterna hindrar kommunikationen, är det svårt att på ett hövligt sätt tillrättavisa personer, som man är beroende av – i detta fall kommunens tjänstemän.

Lif (1999:230) konstaterar att de undersökta SFI-eleverna följer ett mönster: man korrigerar inte ett feluttal, utan är snarare generad över sitt svåra namn; man ursäktar den försvenskade namnformen med att namnet är svårt för svenskspråkiga; och man försvenskar i många fall också sitt eget uttal.

Personnamn och invandring i en historisk kontext diskuteras av Marc Picard, som har undersökt hur fransk-kanadensiska invandrades efternamn med start under 1700-talet anpassades till engelska. Det vanligaste var då att stava namnen i enlighet med engelskt uttal, eller att göra enkla ortografiska ändringar som t.ex. att utelämna diakriter (Picard 2012:150).

Vid en undersökning av återgivningen av författarnamn i fyra bibliografiska databaser konstateras att namnåtergivningen generellt är god, men att återgivningen av diakriter är problematisk. I databaserna har diakriter fallit bort eller ersatts med t.ex. rutor i 9 %, 23 %, 95 % respektive 97 % av fallen. (Demetrescu, Ribichini & Schaerf 2018:1783.) Liknande problem konstateras av Harzing & van der Wal (2008) när de undersöker hur Google Scholar och Thomson ISI Web of Science fungerar för bibliografiska data. Databaserna konstaterades ha problem med både diakriter och apostrofer – sökningar med sådana gav ofta felmeddelanden, varför sökningar utan (t.ex. *ORouke* i stället för *O'Rouke*) gav bäst resultat. (Harzing & van der Wal 2008:66.)

Allt detta kan kanske, lite tillspetsat, sammanfattas med att de flesta tycker att diakriter är mycket viktiga, men att de ändå tycks sitta ganska löst.

5. Material och metod

Den kvantitativa delen av denna studie syftar till att undersöka huruvida diakritiska tecken i invandrade efternamn är registrerade i det svenska folkbokföringsregistret. Därmed begränsas materialet till namn från språk som har diakritiska tecken som dels saknas i svenska, dels faktiskt kan registreras i folkbokföringen (dvs. de 24 vokaler och fyra konsonanter som presenterades i 2.2). Utifrån dessa avgränsningar omfattar undersökningen namn från spanska, turkiska, ungerska och vietnamesiska. Urvalet av undersökta namn har gjorts med utgångspunkt i vilka namn (med ursprunglig diakrit) som har högst frekvens i Sverige. Undersökningen gäller endast efternamn. Vissa av de undersökta namnen, i synnerhet de vietnamesiska, kan användas även som förnamn, men för att få ett jämförbart material har jag tagit upp endast antalet efternamnsbärare.

Sökningarna är gjorda i Statistiska centralbyråns (SCB) namnsök gällande den 31 december 2020 och omfattar namn med minst två bärare. För ovanligare stavningar har jag använt Skatteverkets ”Sök hur många som har ett visst namn”, som anger även enstaka bärare. Denna uppdateras veckovis, och sökningarna är gjorda i juli 2021.

En försvårande faktor är att det kan finnas sammanfall mellan namn som ursprungligen skrivs med diakrit, och namn som skrivs utan diakrit i ett annat språk. Exempelvis sammanfaller det ungerska efternamnet *Horvát*, om det skrivs utan accent, med det slovenska *Horvat*. Jag utesluter de fall då jag vet, eller misstänker, att det finns existerande namn både med och utan diakrit (för det går ju inte att veta om en svensk *Horvat* bär det slovenska namnet eller det unger-

ska skrivet utan accent).⁵ Det är emellertid möjligt att det finns kvarstående fall som jag inte har upptäckt.

Inom forskningsprojektet Släktnamn i smältdegeln har jag intervjuat svenskar vars efternamn har kommit till landet genom invandring. Intervjuerna har varit semistrukturerade och berört olika teman, av vilka andra tidigare presenterats i Frändén 2017a och 2017b. Som komplement till de namnstatistiska undersökningarna ingår i denna artikel även det intervjumaterial som berör folkbokföringens registrering av diakritiska tecken. De informanter som nämns har efternamn med ursprung i kroatiska och turkiska (och har själva kroatisk, turkisk eller kurdisk identitet). En informant är utlandsfödd och kom till Sverige i förskoleåldern, men de andra är födda i Sverige med två utlandsfödda föräldrar. Samtliga behärskar det språk namnet kommer från i både tal och skrift. Informanterna ligger i åldersspannet 23–35 år. Tre är kvinnor och en är man, men för att skydda informanternas identitet omtalas samtliga informanter med det könsneutrala pronomenet *hen*. I transkriptionen av intervjumaterialet används fetstil för att markera betoning och citattecken för att markera förändrat röstläge, t.ex. när man återger en replik. Hakparenteser används för förtydliganden eller information om vad som sker, t.ex. [skratt]. Uteslutna delar av samtalet återges med [--], men jag har också, för läsbarhetens skull, tagit bort vissa responssignaler, upprepningar och självkorrigeringar utan att det har markerats. Snedstreck (/) används för att markera uttal.

6. Resultat: Diakriter i folkbokföringen

Som beskrivet i föregående avsnitt presenteras här en kvantitativ undersökning av registrerade diakriter i invandrade efternamn. För ett urval av ungerskspråkiga, spanskspråkiga, vietnamesiskspråkiga och turkiskspråkiga efternamn har jag undersökt antalet folkbokförda i Sverige dels med, dels utan diakritiskt tecken. I tabellerna 1–4 pre-

⁵ Jag använder här etiketterna ”ungerskt” respektive ”slovenskt” om de namnformer som används i dessa länder, och alltså inte i etymologisk mening.

senteras antalet namnbärare i Sverige samt den andel vars namnform har diakritiskt tecken. Namnen är uppställda efter frekvens i Sverige.

6.1 Ungerskspråkiga efternamn

Accenter anger vokallängd, och vokaler med accent har bokstavsstatus. Deras ställning i språket är alltså jämförbar med svenskans *å*, *ä* och *ö*. Ungerskans <ő> och <ű>, som är de långa varianterna av <ö> och <ü>, kan inte registreras och ingår därför inte. Många högfrekventa ungerska efternamn används i omkringliggande länder där de skrivs utan diakriter (som *Horvát/Horvat* ovan), varför dessa tyvärr inte kan ingå i undersökningen.

Tab. 1. Antal bärare med respektive utan registrerad diakrit i ungerskspråkiga efternamn.

Namn med diakrit	Antal bärare	Namn utan diakrit	Antal bärare	Andel med diakrit
Szabó	105	Szabo	519	16,8 %
Molnár	72	Molnar	411	14,9 %
Takács	19	Takacs	100	16,0 %

Andelen namn med accent i Tab. 1 är ganska jämnstor för de tre undersökta namnen, mellan 14,9 % och 16,8 %, och med ett genomsnitt på 15,9 %.

6.2 Spanskspråkiga efternamn

Accent anger betoning, och vokaler med accent har inte bokstavsstatus. De är alltså jämförbara med svenskans <é> i t.ex. *kupé*. Spanskans <ñ> kan registreras, men inget namn innehållande <ñ> har varit lämpligt för undersökningen.

Tab. 2. Antal bärare med respektive utan registrerad diakrit i spanskspråkiga efternamn.

Namn med diakrit	Antal bärare	Namn utan diakrit	Antal bärare	Andel med diakrit
Rodríguez	5	Rodriguez	605	0,8 %
López	14	Lopez	529	2,6 %
Martínez	2	Martinez	496	0,4 %
Hernández	10	Hernandez	415	2,4 %
Fernández	13	Fernandez	400	3,1 %
Díaz	4	Diaz	389	1,0 %
Sánchez	8	Sanchez	320	2,4 %
Ramírez	1	Ramirez	263	0,4 %
Álvarez	2	Alvarez	241	0,8 %

I de spanskspråkiga efternamnen i Tab. 2 är andelarna med registrerad accent mycket låga. Allra lägst ligger <í>, med andelar mellan 0,4 och 1,0 %. Där kan man tänka sig att den visuella likheten mellan <í> och <i> spelar in. Versalen <Á> är registrerad med accent i 0,8 % av fallen. Falk, Sjölin & Lerate (2001:2) uppger att accent i spansk ortografi oftast sätts ut även över stora bokstäver. Namn med <á> och <ó> har accent i 2,4–3,1 % av fallen.

Sett till samtliga namn är genomsnittet för registrerad diakrit 1,5 %. För namn med <í> är snittet dock bara 0,65 %, och för namnen med gement <á> eller <ó> är genomsnittet 2,6 %.

6.3 Vietnamesiskspråkiga efternamn

Många vietnamesiska efternamn skrivna utan accent sammanfaller med kinesiska efternamn i transkription. Många andra har diakriter som inte kan registreras i Sverige. Därför har endast en handfull efternamn kunnat undersökas, och tyvärr inga med diakriter för bokstavsvärde, utan endast för ton.

Tab. 3. Antal bärare med respektive utan registrerad diakrit i vietnamesisk-språkiga efternamn.

Namn med diakrit	Antal bärare	Namn utan diakrit	Antal bärare	Andel med diakrit
Bùi	63	Bui	761	7,6 %
Hoàng	77	Hoang	714	9,7 %
Phùng	8	Phung	147	5,2 %
Quách	4	Quach	183	2,1 %
Thái	7	Thai	170	4,0 %

Som Tab. 3 visar är andelen vietnamesiskspråkiga namn med diakrit genomgående låg, mellan 2,1 % och 9,7 %. Det genomsnittliga värdet för registrerad diakrit i de undersökta namnen är 5,7 %.

6.4 Turkiskspråkiga efternamn

Tecknen <ü> och <ç> har bokstavsstatus och återger specifika fonem. De turkiska bokstäverna <ğ>, <ı>, <İ> och <ş> kan inte registreras. Det förekommer att namn som ursprungligen skrivs med två eller fler diakriter är registrerade med bara någon av dem, t.ex. *Çicek* och *Çiftci* för *Çiçek* och *Çiftçi*. Eftersom dessa fall är få, och inte förändrar helhetsbilden, har jag för överblickbarhetens skull utelämnat dem. I Tab. 4 presenteras först namnen innehållande <ç> i fallande frekvensordning, därefter namnen innehållande <ü>.

Tab. 4. Antal bärare med respektive utan registrerad diakrit i turkisk-språkiga efternamn.

Namn med diakrit	Antal bärare	Namn utan diakrit	Antal bärare	Andel med diakrit
Çelik	86	Celik	893	8,8 %
Çiçek	17	Cicek	579	2,9 %
Çetin	49	Cetin	327	13,0 %
Çiftçi	23	Ciftci	276	7,7 %
Yalçın	22	Yalcin	258	7,9 %
Uçar	17	Ucar	242	6,6 %
Tunçer	10	Tuncer	258	3,7 %

Tunç	28	Tunc	171	14,1 %
Çakmak	39	Cakmak	147	21,0 %
Çetinkaya	6	Cetinkaya	161	3,6 %
Çakir	8	Cakir	133	5,7 %
Çelebi	18	Celebi	123	12,8 %
Saraç	10	Sarac	124	7,5 %
Öztürk	432	Özturk	35	92,5 %
Yüksel	390	Yuksel	10	97,5 %
Güven	247	Guyen	6	97,6 %
Görgülü	229	Görgulu	5	97,9 %
Ünal	175	Unal	10	94,6 %
Akyüz	179	Akyuz	2	99,0 %
Ergül	164	Ergul	14	92,1 %
Ünlü	175	Unlu	1	99,4 %
Gürbüz	140	Gurbuz	1	99,3 %
Tütüncü	131	Tutuncu	1	99,2 %
Özgün	127	Özgun	3	97,7 %
Akgül	113	Akgul	7	94,2 %

Det är en frappant skillnad mellan registreringen av <ç> och <ü>. Medan andelen registrerade <ç> ligger mellan 2,9 % och 21 %, är andelen registrerade <ü> 92,1–99,4 %. Genomsnittet för registrering av <ç> är 8,7 %, och för <ü> 97,8 %.

Man kan notera att fler är folkbokförda med <ç> i det kortare och enledade *Tunç* än i det tvåledade *Tunçer*: 14,1 % mot 3,7 %. Samma mönster finns för *Çetin* och *Çetinkaya*: 13,0 % har diakrit i det enledade namnet, 3,6 % i det tvåledade. Med undantag för *Çetinkaya* finns de högsta andelarna registrerad diakrit i namn med <Ç> i initial ställning, medan värdena ofta tycks ligga lägre för <ç> i medial eller final ställning (jfr att det finns ett fåtal bärare av *Çicek* och *Çiftci*, men inga för *Ciçek* eller *Ciftçi*). Registreringen av <ü> uppvisar ingen motsvarande skillnad.

6.5 Sammanfattning

De ungerskspråkiga, spanskspråkiga och vietnamesiskspråkiga namnen i undersökningen har diakriter endast på vokaler. De diakriter som är aktuella för registrering är för ungerska och spanska endast akuta accenter, och för vietnamesiska akuta och grava accenter. Dessa hör till de mest kända diakriterna, de används i svenska (*kafé, armé, chèvre, à la carte*), förekommer i många personnamn (*Lundén, Thérèse*) och är lätta att producera på tangentbord. Icke desto mindre är de påfallande svagt representerade. De spanska namnen har lägst andel namn med accent, mellan 0,3 % och 3,1 %. De spanska accenterna har relativt svag ställning i språket, eftersom de är rörliga betoningssaccenter som inte bildar egna bokstäver. Men även de vietnamesiska namnen har låga andelar registrerade accenter, mellan 2,1 % och 9,7 %. Här anger accenterna ton och har alltså heller inte bokstavsstatus, men å andra sidan är ton något mycket centralt och ofta betydelseskiljande i vietnamesiskan (som i princip är ett enstavelsespråk). För de ungerska namnen, där vokaler med accent utgör egna bokstäver, har namnen registrerad accent i 15–17 % av fallen. Av namn från dessa tre språk tycks alltså de ungerska diakriterna ha behållits i störst utsträckning.

Av bokstäverna med diakrit i det turkiska alfabetet kan vokalen <ü> och konsonanten <ç> registreras i svensk folkbokföring. Båda tecknen förekommer i många olika namn, vilket ger en bred bild av registreringen. Bokstaven <ç> finns registrerad i i genomsnitt 8,7 % av namnen, men med en spridning mellan knappt 3 % och 21 %. Materialet visar en tendens till högre grad av registrerat <ç> i enledade namn jämfört med tvåledade, samt i initial ställning jämfört med medial eller final.

Den turkiska bokstaven <ü> är den som sticker ut mest i undersökningen, eftersom den i samtliga undersökta namn är registrerad i mer än 90 % av fallen, och i många namn närmare 100 %. De högsta värdena finns i *Akyüz* (99,0 %), *Tütüncü* (99,2 %), *Gürbüz* (99,3 %) och *Ünlü* (99,4 %). Det är slående att tre av dessa fyra namn innehåller två eller tre <ü>.

7. Informantkommentarer om folkbokföringens teckenuppsättning

Hur ser då namnbärare själva på detta med registreringen av diakritiska tecken? Vid de intervjuer jag har gjort har jag haft med mig folkbokföringens teckenuppsättning som underlag för samtalet. Eftersom informanterna inte har sett eller funderat på detta innan, får man ha i åtanke att det som presenteras här är spontana reaktioner snarare än genomtänka åsikter. Observera också att kommentarerna gäller teckenuppsättningen som sådan, inte det faktiska bruk som redovisats i 6.4.

När jag visar teckenuppsättningen för en informant med kroatisk bakgrund, som själv har ett efternamn innehållande <ć>, säger hen:

Ex. 1. Jag tycker det är jättekonstigt.

Inf.: Vi har ju **massa** till konsonanter som skulle kunna åka på den **här** listan. Verkligen.

MF: Alltså, hur tänker du kring det?

[Paus]

Inf.: Jag tycker det är jättekonstigt! [skrattar till] Faktiskt, jag tycker det är lite märkligt, för ... den enda bokstaven som jag **själv** använder ifrån den **här** listan är ju den **här**, e:et [<é>].

MF: Mm.

Inf.: Egentligen. Och de flesta andra ... förutom ü, har jag ingen riktig koll på hur man uttalar. Jag vet inte, jag fattar inte varför det bara är vokaler. I så många varianter.

MF: Näe!

Inf.: Ärligt talat. Jag kan lägga till hur många som helst här på listan ... från **vårat** alfabet, som är vedertagna. [Paus] Men det är också så här att många av ljuden som vi har ... eller, ett **par** av ljuden ska jag säga, det är inte alls många, men **några** av konsonanterna vi har i Kroatien kan man **stava** med svenskt ... med svensk stavning. För ć-ljudet till exempel, då skulle ju, jag skulle ju kunna skriva [skriver sitt eget namn men ersätter <ć> med <tj>] **så**, liksom.

MF: Mm.

Inf.: För att det ska bli rätt, på svenska. Så att den bokstaven liksom finns ju inte, av den **anledningen**, tänker jag. Att man kan skriva som t, j i stället.

Informanten förvånas först över listans påfallande obalans mellan vokaler och konsonanter, men landar sedan i tolkningen att vissa kroatiska bokstäver saknas eftersom ett näraliggande ljudvärde skulle

kunna återges med svenska bokstäver. Man kan påpeka att detta är en mycket välvillig tolkning – med samma resonemang skulle t.ex. <ü>, <æ> och <ø> kunna ersättas med <y>, <ä> och <ö>.

Som diskuterat i avsnitt 3.1 är skriftbilden en viktig del av ett namn, så jag frågar informanten hur det skulle kännas att ändra stavningen.

Ex. 2. Det ser ju inte ut som mitt efternamn.

MF: Hur skulle det kännas ... om du skulle byta till den **där**? [stavningen med <tj>]

Inf.: Ja, det skulle kännas förjävligt!

[Skratt]

Inf.: Det skulle kännas jättekonstigt, vad är det här för, liksom, konstig stavning, på nåt vis, det är ju ... jätteorimligt.

MF: Men å andra sidan, då skulle folk uttala det rätt.

Inf.: Det skulle dom nog göra. Men det ser ju inte ut som ... mitt efternamn. Alls.

MF: Näe, näe.

Inf.: Dom är två väldigt olika ... Det blir ju inte alls samma ordbild. Överhuvudtaget.

Att göra en radikal ändring av stavningen för att komma närmare ursprungsuttalet uppfattar informanten som ”jätteorimligt”, med argumentet att det inte alls ser ut som hens efternamn. Jag testar idén att uttalet skulle kunna bli mer korrekt med en ändrad stavning, men det är tydligt att informanten hellre ger avkall på uttalet än på skriftbilden. När vi pratar vidare om detta, kommenterar hen:

Ex. 3. Tar bort dom små bitarna.

Inf.: Jag tror dom flesta bara ändrar om, tar bort ... dom små bitarna.

MF: Ja, precis.

Inf.: För att det ska bli enkelt. För då blir det ju ändå så att det ser ut, förhållandevis, som mitt riktiga namn.

När man ”tar bort dom små bitarna”, dvs. diakriterna, får man en skriftbild som är förhållandevis lik den ”riktiga”. Och åtminstone den här informanten tycks föredra det framför en mer ljudnära stavning.

En informant med ett turkiskt namn innehållande <ı> berättar att hen konsekvent använder detta tecken när hen skriver för hand, men mer sällan på dator. Efter att informanten har jämfört folkbokföringens teckenuppsättning med bokstäverna i det turkiska alfabetet, frågar jag:

Ex. 4. Inte så ledsen över det.

MF: Vad tänker du kring den här uppsättningen? Är den tillräcklig?

[Paus]

Inf.: Alltså, om man tänker ... bara för att man har tecken så är det ju inte säkert att folk vet hur det ska uttalas.

MF: Näe.

Inf.: Dom här till exempel [pekar på listan], jag har ingen aning.

MF: Näe. Det behöver ju inte bli rätt för att tecknet finns.

Inf.: Mm. [Paus] Som sagt, **näe**, jag är inte så ... ledsen över det.

Att ett tecken är möjligt att registrera betyder inte att uttalet blir allmänt känt, menar informanten, och exemplifierar med att hen själv inte vet hur flera av tecknen på listan ska uttalas.

En liknande tankegång möter vi hos en annan informant med ett turkiskspråkigt namn, där både mellannamnet och efternamnet innehåller ett <ğ>:

Ex. 5. Då hade man ju ändå kunnat förklara.

Inf.: Eh, jag **hade** ju önskat [skratt] ... att man hade kunnat registrera ett **sånt** [<ğ>].

MF: Ditt g?

Inf.: Mitt g, ja, för jag har det i både mellannamn och efternamn och det ... Det kan bli fel, om man inte ... uttalar det rätt.

MF: Mm.

Inf.: Men sen **tror** inte jag, även om man hade registrerat det med ett **sånt** g ... och det hade funnits, så tror inte jag att man ändå hade uttalat det ... eh, rätt. [---] Men jag hade ju önskat att den bokstaven **fanns** i alla fall. Att registrera.

MF: Varför då?

Inf.: För att ... [skratt] Det hade sett snyggt ut! Neej, men då **hade** man ju ändå kunnat förklara, om det här g:et hade ifrågasatts,⁶ nu ifrågasätter man inte det.

MF: Näe.

Inf.: Man **uttalar** ju bara det, för att **står** så. Så jag tror ändå att det hade ifrågasatts om det hade funnits ett sånt.

MF: Mm, att folk hade undrat mer, eller kanske frågat, "Hur ska det här uttalas?"

Inf.: Ja.

MF: Ja. Är det nån som frågar det, eller bara kör dom på?

Inf.: Dom kör på. Eh. Det gör dom.

⁶ "Ifrågasätta" får här tolkas i neutral mening.

Informanten uppfattar att namnformen med <ğ> hade kunnat inbjuda till frågor om uttalet, medan namnformen med vanligt <g> inte ger samma möjlighet till förklaring, eftersom folk bara uttalar det som det skrivs. Detta erinrar om Vera Lif's tanke att diakriter ”får läsaren att stanna upp och tänka efter ett ögonblick” – diakriten skapar ett utrymme att ställa frågor om eller förklara uttalet.

Den kroatiska informant vi mötte i början av avsnittet, som först resonerade kring att vissa tecken kanske saknas eftersom de går att ersätta med svenska bokstäver, är i grunden också positiv till att utöka teckenuppsättningen:

Ex. 6. Det skulle va väldigt skönt att kunna skriva ut sitt namn på riktigt.

MF: Tycker du att man ska utöka det? Vad som går att registrera i folkbokföringen?

Inf.: Ja det tycker jag! Det tycker jag **verkligen**. Ehm ... Jag ser inget negativt med det överhuvudtaget, egentligen. Det kanske är lite jobbigt för administratörerna på nåt vis, men ... Kan man lägga till dom **här** tecknena så kan man ju lägga till fler, gissar jag.

MF: Jaa. Nej, det är ett sånt konstigt mellanting.

Inf.: Ja. Det är det **verkligen**. Jag menar, det skulle va väldigt **skönt** att kunna ... skriva ut sitt namn på riktigt, i folkbokföringen. Om **nånstans!** [---] Det är ju det här alla myndigheterna går efter. Så det skulle va väldigt **skönt**. Och mitt namn stavas ju **fel** ganska konsekvent, liksom. [---] Och det är ganska störigt helt ärligt, så här, jag vill inte ha hem **post** där inte mitt namn står rätt.

Informanten menar att det ”skulle va väldigt skönt att kunna skriva ut sitt namn på riktigt”, och för hen är det också negativt att få ”post där inte mitt namn står rätt”. Och ”rätt” betyder för den här namnbäraren en stavning med bevarade diakriter.

En av de informanter jag har intervjuat bär ett turkiskspråkigt efternamn innehållande <ç>, alltså ett av de tecken som faktiskt kan registreras. Informanten skriver och uttalar namnet på turkiska i Turkiet, men i Sverige används ett uttal med /k/ i stället för det ursprungliga /ç/. I Sverige skriver informanten namnet med <c> i stället för <ç>, och det är också den formen som finns registrerad i folkbokföringen. Apropos att den ursprungliga stavningen faktiskt skulle gå att registrera, säger informanten:

Ex. 7. Jag tror inte mina föräldrar har tänkt på det alls.

Inf.: Nej, vi tänker, vi använder inte, för ... jag **tror** det har att göra med att det ska va så enkelt som möjligt.

MF: Mm.

Inf.: Skriver vi den krumeluren så blir det att folk undrar "nej men vad är det här? Hur uttalas det?" Och tje-ljudet, alltså ... oftast ... Alltså det är ju väldigt få som kan uttala det. Så det har vi inte ens ... Jag tror inte mina föräldrar har tänkt på det alls.

MF: Nej. För ni gör likadant allihopa?

Inf.: **Allihopa** gör likadant i familjen. Vi skriver på det **här** sättet [med <c>]. Det första sättet.

Det är intressant att informanten beskriver namnets /ç/-ljud som något som "väldigt få kan uttala". De flesta svenskar uttalar trots allt ett liknande ljud utan problem i t.ex. namnet *Churchill*. Detta fenomen, att man uppfattar det egna namnet som alltför svåruttalat för svenskar, nämndes av Lif (1999:230) och återkommer också i flera andra av mina projektintervjuer.

8. Diskussion

Folkbokföringens teckenuppsättning är begränsad, men mina undersökningar visar att även många av de tecken som faktiskt kan registreras är relativt svagt återgivna. De spanska betoningsaccenterna ligger lägst, följda av i tur och ordning de vietnamesiska tonaccenterna, den turkiska bokstaven <ç>, de ungerska vokalerna med accent och den turkiska bokstaven <ü>.

Att de registrerade diakriterna är så få kan ha flera tänkbara orsaker. Den förteckning över folkbokföringstecken jag har, visar vad som gäller idag, men jag har inga uppgifter om hur registreringen har sett ut tidigare. Straszer (2010:82) uppger att de flesta ungrare kom till Sverige på 1950- och 1960-talen, att de generellt mottogs väl men att Sverige då hade en öppet assimilatorisk invandringspolitik, vilket mycket väl kan ha påverkat namnklimatet. Spanskspråkiga efternamn kan bäras av personer med bakgrund i ett flertal länder, men inte minst efter militärkuppen i Chile 1973 kom många chilensare till Sverige. Under 1970-talet kom också många flyktingar från Vietnam. Turkiskspråkiga efternamn kan bäras både av etniska turkar och av kurder och assyrier/syrianer. Sverige hade under 1970-talet stor invandring även av dessa grupper, och dessutom fanns redan under

1950- och 1960-talet arbetskraftsinvandring från Turkiet till Sverige. (Migrationsverket, Nilsson 2004:25, Svanberg & Tydén 2005:342). Detta innebär att många av de namn jag har undersökt kan ha kommit till Sverige under en tid då det var svårare än nu att få diakriter registrerade. Man kan också föreställa sig att handläggande tjänstemän stundtals kan förhålla sig oförstående inför diakritiska tecken – ”tecknen kan rent av upplevas som besvärliga”, som Lif (1999:299) uttrycker det. Lif har också lyft fram att det kan vara svårt att tillrättavisa en tjänsteman för den som dels har språkliga hinder, dels står i en beroendeställning. Likväl får det antagligen stor betydelse hur ett namn först registreras. När en viss namnform väl är etablerad i folkbokföringen, krävs det en aktiv handling för att förändra den.

Det är värt att påpeka att det jag har undersökt är just folkbokföringens registrering, och inte det faktiska bruket. Utifrån den kvantitativa undersökningen vet vi alltså ingenting om eventuella parallella skriftformer av det slag som diskuterats i avsnitt 3.2. En uppföljningsartikel om namnbärares dagliga bruk av diakritiska tecken (Frändén, kommande) kommer att undersöka detta.

Även om mycket av problematiken kring diakriter är generell, har vi sett att det finns skillnader i graden av registrering av skilda tecken. Detta kan bero på flera saker, såsom diakriternas ställning i språket, hur kända tecknen är i Sverige, hur lätta eller svåra de är att skriva på tangentbord, eller statusen för den aktuella språket. Placeringen i namnet tycks också kunna ha betydelse. Bland de turkiska namnen i materialet finns en tendens till högre grad av registrerat <ç> i initial ställning jämfört med medial eller final. Det kan tyda på att identifikationen med namnets första bokstav är extra stark, och att man därför i större utsträckning har sett till att få diakriten registrerad där. Dessutom finns en tendens till högre grad av registrerad diakrit i enledade namn jämfört med tvåledade. Detta skulle kunna bero på att ett namn som är kortare, och därmed enklare att bokstavera, ger större utrymme för namnbäranden att förklara en diakrit, medan ett längre namn kanske känns besvärligt redan i sig.

Att <ü> är registrerat i så stor utsträckning, beror antagligen på att tecknet är välkänt från tyska, som är ett för svenskar välkänt språk

med traditionellt hög status. Tecknet <ü> används i svenskan i ordet *müsli*, och är lätt att producera på ett tangentbord eller en mobilskärm. Men mycket av detta gäller också de grava och akuta accenterna: de används både i franska och i ett flertal svenska importord, och de är lätta att skriva. Kanske har namnbärare större tendens att ge upp diakriter som har mindre betydelse för den svenska uttalsformen? De spanskspråkiga efternamnen får sannolikt rätt betoning även utan accent, och de ungerska längdaccenterna och vietnamesiska tonaccenterna kanske ändå inte påverkar de svenska uttalsformerna? Man kan däremot tänka sig att namn med <ü>, som *Giiven* eller *Yüksel*, får ett y-haltigt uttal tack vare diakriterna, medan *Güven* och *Yüksel* nog inte skulle få det.

Bland de informanter som presenterats i den här artikeln finns det skilda åsikter om folkbokföringens teckenuppsättning. Informanten i Ex. 1 beskriver den som ”jättekonstig”, eftersom den tar upp många tecken hen själv aldrig har sett, samtidigt som många tecken från stora invandrarpråk, bl.a. informantens eget modersmål kroatiska, saknas.

Informanten i Ex. 4 uppfattar däremot att det inte spelar så stor roll att ett tecken inte kan registreras. Just denna informant har ett efternamn innehållande <ı>, som har relativt stor visuell likhet med <i>, varför skriftbilden blir ungefär densamma. Även uttalsinformationen kan tänkas fylla en begränsad information i Sverige, eftersom många har svårt att producera det bakre i-ljud som tecknet representerar.

Att ta bort en diakrit innebär en förenkling av namnet, vilket kanske är välkommet i ett land där många inte har hört namnet tidigare. Man kan också resonera som informanten i Ex. 7: man använder ändå inte namnets ursprungliga uttal i Sverige, och det blir då logiskt att utelämna diakriten. Det svenska uttalet är baserat på en stavning utan diakrit, och därmed tappar diakriten sin funktionella betydelse. Det resonemanget förutsätter dock att namnbäraren inte uppfattar diakriten som någonting känslomässigt eller symboliskt viktigt, på det sätt som Mark Sebba beskrivit.

Alma Kirlics tanke att ett tillagt <h> i slutet av hennes namn hade kunnat ge ett bättre uttal, kan ställas mot informanten i Ex. 2, som menar att det ”skulle kännas förjävligt” om hennes namn skrevs med

<tj> i stället för <c> eller <ć>, eftersom det ”inte ser ut som mitt efternamn”. Om denna informant ingick i en undersökning av The Name Letter Effect, kan man tänka sig att hen skulle vara positivt inställd till <ć>, men inte till <t> och <j>. Men i enlighet med Hoorens & Todorovas undersökning av transkriberade namn, skulle det kanske också ha funnits positiva känslor inför <c>, som en del av den svenska namnformen, som informanten är van vid och menar är förhållandevis lik ursprungsformen (Ex. 3). Informanterna i Ex. 5 och Ex. 6, som säger att det ”hade sett snyggt ut” med diakriter respektive att det skulle vara ”våldigt skönt att kunna skriva ut sitt namn på riktigt”, illustrerar den känslomässiga aspekten av ett namns ortografi. Mark Sebba har lyft fram just kopplingen mellan identitet och stavning – där ju diakriter är en viktig del, inte minst symboliskt. I Ex. 5 möter vi också den tanke som Vera Lif (1999:229) framfört, att diakriter kan skapa ett utrymme att fråga om eller förklara uttalet. Hade diakriterna i namnet kunnat registreras ”hade man ju ändå kunnat förklara”, menar informanten.

I äldre tider, då namns stavning var mindre fast, kunde namn genomgå stora förändringar vid migration (se t.ex. Picard 2012). I dagens Sverige är skriftliga namnformer överlag stabila – men utlämnandet av diakritiska tecken är, som Picard (2012:150) påpekar, faktiskt en ortografisk ändring. Ur det perspektivet blir bilden en annan: då genomgår faktiskt en stor del av de invandrade namnen med diakrit en stavningsändring.

Mycket tyder på att Ibrahimović och hans landslagströja utgör ett undantag – och att man kanske behöver vara i hans position för att ta en sådan strid.

Referenser

Andersson, Jan R. 2008. *Stavningen av utländska namn i allmänna handlingar: Skriftlig fråga 2008/09:18*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/skriftlig-fraga/stavningen-av-utlandska-namn-i-allmanna-handlingar_GW1118 (läst 2021-09-08).

- 2010. *Andersson, Pettersson, Ibrahimović och jag!* <https://web.archive.org/web/20130326080630/http://www.newsmill.se/node/23289> (läst 2021-09-08).
- Dahl, Adolf & Gustafsson, Anders. 2001. *Jämförande ordbok från serbiska, kroatiska och bosniska till svenska*. Uppsala: Dahls.
- Demetrescu, Camil & Ribichini, Andrea & Schaerf, Marco. 2018. Accuracy of author names in bibliographic data sources: An Italian case study. *Scientometrics* 117. 1777–1791. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11192-018-2945-x>.
- Falk, Johan & Sjölin, Kerstin & Lerate, Luis. 2001. *Modern spansk grammatik*. Fjärde upplagan. Stockholm: Liber AB/Almqvist & Wiksell.
- Frändén, Märıt. 2010. "Att blotta vem jag är": *Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009* (Namn och samhälle 23). Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk.
- Frändén, Märıt. 2017a. "En liten identitetsgrej" eller "bara en kod"? Tankar om efternamn och identitet bland svenskar med finskspråkiga efternamn. In Leino, Unni-Päivi & Forsskåhl, Mona & Harling-Kranck, Gunilla & Jordan, Sabina & Nakari, Minna & Pitkänen, Ritva Liisa (eds.), *Namn och identitet: Handlingar från NORNAs 46:e symposium i Tammerfors den 21–23 oktober 2015* (NORNA-rapporter 94), 115–132. Uppsala & Tammerfors: NORNA-förlaget.
- 2017b. "Det är ju så vi alltid har uttalat det": Om ursprungliga och försvenskade uttal av några invandrade efternamn. *Studia anthroponymica Scandinavica* 34. 123–147.
- kommande: "S med en liten fjång nertill": Det dagliga bruket av diakritiska tecken hos namnbärare med invandrade namn.
- Güner, Musa. 2005. *Turkisk-svenskt lexikon: Türçe-isveççe sözlük: 37 000 uppslagsord*. Malmö: Musa Güner.
- Harzing, Anne-Wil K. & van der Wal, Ron. 2008. Google Scholar as a new source for citation analysis. *Ethics in Science and Environmental Politics* 8. 61–73. <https://www.int-res.com/articles/esep2008/8/e008p061.pdf>.
- HFD = Högsta Förvaltningsdomstolen, beslut i mål nr 6817-18 (2019-05-06).
- Kammarrätten i Göteborg, dom i mål nr 4780-18 (2018-11-28).
- Kammarrätten i Stockholm, dom i mål nr 2332-19 (2019-07-25).
- Kappenberg, Bernd. 2015. *Setting Signs for Europe: Why diacritics matter for European integration* (Soviet and Post-Soviet Politics and Society 139). Stuttgart: Ibidem-Verlag.
- Karlsson, Ola (ed.). 2017. *Svenska skrivregler* (Språkrådets skrifter 22). Stockholm: Institutet för språk och folkminnen (Språkrådet) & Liber.

- Kirlic, Alma. 2021. Det finns de som tycker att jag inte hör hemma här. *Uppsala Nya Tidning* 2021-12-12.
- Lavotha, Ödön & Lavotha, Csilla. 1973. *Lärobok i ungerska*. Lund: Studentlitteratur/Almqvist & Wiksell.
- Lif, Vera. 1999. Rätten till rätt namn: Vad händer med invandras namn i Sverige? In Helleland, Botolv & Nilsson, Leif (eds.), *Utanlandske namn i Norden: Rapport frå NORNAs tjuesjette symposium i Oslo 28.–30. mai 1997: Utgj. i samarbeid med Nordisk språkråd* (NORNA-rapporter 68), 227–237. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Migrationsverket. *Historik*. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Pressrum/Vanliga-fragor-fran-journalister/Historik.html> (läst 2012-12-09).
- Myndigheternas skrivregler*. Åttonde upplagan. 2014. Institutet för språk och folkminnen, Språkrådet. <https://www.isof.se/download/18.17dda5f1791cdbd2873a99/1620030264840/Mynd-skrivreg2014-1.pdf> (läst 2021-12-09).
- Nilsson, Åke. 2004. *Efterkrigstidens invandring och utvandring* (Demografiska rapporter 2004:5). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Nuttin, Jozef M. 1985. Narcissism beyond Gestalt and Awareness: The name letter effect. *European Journal of Social Psychology* 15. 353–361.
- Odell, Mats. 2008. *Svar på skriftlig fråga 2008/09:18*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/skriftlig-fraga/stavningen-av-utlandska-namn-i-allmanna-handlingar_GW1118 (läst 2021-09-08).
- Picard, Marc. 2012. On the Translation of French-Canadian Family Names in English. *Names* 60 (3). 150–155.
- Sakala, Aleksandar-Pal. U.å. Med rätt att heta rätt. *Diaspora: Tvåspråkig kulturtidskrift online*. <https://www.diaspora.nu/index.php/sv/med-raett-att-heta-raett> (läst 2021-09-08).
- Satkauskas, Rytis. 2008. Use of Diacritics: Towards a new Standard of Minority Protection? *Lithuanian Foreign Policy Review* 24 (21). 112–135.
- Sebba, Mark. 2007: *Spelling and Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2009: Sociolinguistic approaches to writing systems research. *Writing Systems Research* 1:1.
- Skatteverket. *Byta efternamn*. <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namn/bytaefternamn.4.76a43be412206334b89800020669.html> (läst 2022-12-12).
- Skatteverket. *Godkända specialtecken i namn*. <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namn.4.18e1b10334ebe8bc80004083.html> (läst 2023-02-06).

- Skatteverket. *Rättslig vägledning – Ändring av stavning*. <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2021.12/361312.html> (läst 2021-07-20).
- Skatteverket. *Sök hur många som har ett visst namn*. <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namn/bytaefternamn/sokhurmanegasomhar-ettvisstnamn.4.515a6be615c637b9aa413027.html#!/start>.
- Statistiska centralbyrån. *Sök på namn – hur många heter ...?* <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/namnsok/>.
- Straszner, Bogárka. 2010: *Ungrare, ungerska och ungersk kultur i Sverige och Finland: En översikt*. (Digitala skrifter från Hugo Valentin-centrum 1.) Uppsala universitet: Hugo Valentin-centrum. <http://www.hunsor.se/scaninfotar/ungrareiSverigeoFinland.pdf>.
- Strömquist, Siv. 2021. Diakriterna fler än man kan tro. Språkspalten. Svenska Dagbladet 2021-05-20. <https://www.svd.se/diakriterna-fler-an-man-kan-tro>.
- Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias. 2005. *Tusen år av invandring: En svensk kulturhistoria*. 3 uppl. Stockholm: Dialogos.
- TT-språket. *Andra språk – ovanliga tecken*. <https://tt.se/tt-spraket/ord-och-begrepp/internationellt/andra-sprak/> (läst 2021-07-12).
- Vietnamesiska*. Uppslagsord på Wikipedia. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Vietnamesiska> (läst 2021-03-17).

Summary

This paper explores diacritics in personal names of non-Swedish origin, borne by Swedish citizens. In Swedish population records, only a limited number of diacritics are accepted. A quantitative study investigates the registration of diacritics in a number of high-frequent Hungarian, Spanish, Vietnamese and Turkish family names in the official population records. Out of the accepted diacritics, vowels with accents and the Turkish letter <ç> are only registered in up to approximately 20% of the cases, whereas the Turkish letter <ü> is registered in 92–99% of the occurrences. The letter <ü> is well-known from its use in German as well as the word *müsli*, which probably explains why that specific letter differs from the general pattern. But since also the accents <'> and <^> are well-known, and used in words like *café*

and *chèvre*, it is discussed that the <ü> may be preserved because it to a higher degree affects the pronunciation of the Swedish name form.

In addition to the quantitative study, the paper includes parts from a bigger interview study, where bearer of immigrant surnames containing diacritics give their view of the accepted diacritics in the population records.

Fri rørsle for namn? Sjølvetnografiske perspektiv på namnedysfori, identitet og statsborgarskap

Guy Puzey

Abstract: This article considers affective dimensions of personal names by combining autoethnographic methods with close observation of the use of personal names in identity documents. The article focuses especially on the psychological aspects behind a decision that the author made at a young age to change his first name. Furthermore, it suggests that Carl Rogers' concept of *conditions of worth* offers insights into personal naming practices, while the notion of *incongruence* provides a useful framework for understanding some typical reasons for changing a name. The author proposes *onomastic dysphoria* as a term to encapsulate the extreme mismatch an individual may experience between their own name and their self-concept. By analysing the bureaucratic implications of the name change and a subsequent naturalisation application, the article makes a case for free movement of names at an international level.

Keywords: autoethnography, name changes, personal names, passports, identity documents

Guy Puzey (University of Edinburgh). Freedom of movement for names?
Autoethnographic perspectives on onomastic dysphoria, identity, and citizenship.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons 4.0 International licence (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

1. Innleiing og problemstilling

Perhaps only when the distance between the human and the citizen can be recognized in that alienating moment of experiencing oneself as though one were somebody else, and one's home as though it were somebody else's, will citizenship come close to fully embracing the bonds of affect. (Cho 2009:286)

Denne artikkelen tek opp fleire spørsmål som er knytte til korleis vi opplever det affektive aspektet av identitetsfunksjonen til personnamn både i oppveksten generelt og spesielt i møte med staten. Meir spesifikt i onomastisk samanheng skal eg setje søkjelys på ei problemstilling om kva psykologi og kjensler som kan liggje bak når ein byter namn. Kva skjer så når ein faktisk kryssar grensa frå det gamle namnet til det nye, og kva skjer når ein skal bruke det nye namnet sitt til å krysse grenser ute i verda til andre juridiske og kulturelle samanhengar? Artikkelen handlar altså om kor mykje fridom og handlingsrom vi har til å finne oss igjen i eit namn som passar betre med vårt eige sjølvomgrep, kva som skjer dersom det nye namnet står i fare, og kva dette har å seie for andre fridommar som fri rørsle på eit internasjonalt plan.¹

Eg skal sjå på dette temaet gjennom to metodologiske linser. Eg vil byrje med nokre ganske kortfatta merknader om identitetspapir som gjenstandar og som delar av det skriftlege språklandskapet i samfunnet, og med eit par eksempel vil eg vise korleis språk- og makthierarki vert synlege i trykk og gjennom regelverk. Her ser eg på desse dokumenta som kulturprodukt frå «the history of paperwork» (Aristide Zolberg, sitert i Lucassen 2001:252). Til sist skal eg gå litt djupare inn i emnet ved å undersøkje sjølvetnografiske metodar for å reflektere på eigne røynsler med personnamn i forskjellige lovverk og på kryss og tvers av grenser.

Emilia Aldrin (2011; 2017) har vist at foreldre skapar sosiale posisjoneringar når dei vel namn til barna sine. Det same gjeld nok også

¹ Tusen takk både til Arne Kruse for nyttige innspel om artikkelen og til dei anonyme fagfellane for godhjarta tilbakemelding. Eg takkar dessutan alle som har vist tolmod og hjelpt til med å finne fram til meg sjølv i denne namnesoga.

når det er namneberaren sjølv som vel namnet sitt, og sjølvetnografi kan gi innsikt i korleis dette kan skje. Den sjølvetnografiske analysen er gjennomsyrt av refleksjonar om rolla visse identitetspapir og -dokument spelar i livet til ein enkelt namneberar (og i livet til namna hans), saman med innsikt om psykologien bak namngjeving, identitet og sjølvomgrep, og kva forskjellar mellom lovverk kan innebere for namneberarar. Sjølvetnografien vert motoren for ein tur i ein psykologisk tidsmaskin og er noko eg meiner har stort potensial i verktøykassa til namnegranskarar.

2. Identitetspapir si rolle i engstelege ritual

Tilnærminga til namn og identitet i denne artikkelen tek utgangspunkt i det heilt konkrete, nemleg i identitetspapir og andre offisielle dokument som utøver makt overfor personnamna til individet. Desse dokumenta kjem til å vere ein raud tråd i sjølvetnografien og er ein viktig del av sjølve datamaterialet. Når vi vil at andre, og ikkje minst staten og andre myndigheiter, skal vite kva vi heiter og bruke det riktige namnet, treng vi ofte slike papir. Vi møter desse papira saman med namna våre først som nyfødde som får fødselsattestar, og andre identitetspapir kjem etter kvart til å prege ein stor del av livet vårt i møte med det offentlege. Dette kjem ikkje minst til syne når vi skal krysse grenser mellom land. Reglement for grensekontroll varierer frå ein stat til ein annan, men der det finst betente grenseovergangar, vil representantar for den utøvande statsmakta som oftast krevje at reisande viser fram eit pass, ID-kort eller liknande dokument. I slike dokument inngår personnamn blant andre vesentlege personalia, inkludert ofte stadnamn, i form av for eksempel fødestad og namnet på staten sjølv. Også når eit menneske søkjer nytt statsborgarskap, vert identitetspapir ein hjørnestein i den prosessen.

Symbolikken til identitetspapir som kvardagslege dokument utferda av staten kan ha noko til felles med den såkalla «banale» nasjonalismen (Billig 1995), men ordet *legitimasjon* seier mykje om den politiske verdien til slike dokument. Dei kan stadfeste at vedkommande i statens auge har lov til å reise til eller bu i ein viss stat, og den

sørgjelege situasjonen til papirlause migrantar vitnar om kva det kan innebere å ha papir med visse privilegium. Identitet er mykje meir enn berre elementære biografiske opplysingar, men ved å analysere korleis statsmakter bruker namn i slike skriftlege kulturprodukt, kan vi forstå meir om korleis statens namngjevingsideologiar heng saman med kulturtradisjonar og rammene for namn og identitet i samfunnet. Sjølve staten som institusjon finst «in the fragmented and multifarious processes of its administrative activities» (Caplan 2001:66), så vi kan til og med forstå meir om forholdet mellom staten og individet generelt. Legitimasjon legitimerer ikkje berre individet administrativt men også ideologien om statssuverenitet. I denne artikkelen vil eg komme inn på fleire forskjellige typar identitetspapir, men passet er i særklasse når det gjeld makta til dokumentet og kor mykje merksemd det får både kulturelt og i forskingslitteraturen.

Slike dokument byr på utfordringar ettersom personleg identitet er flytande. Det er ikkje lett å setje identiteten til ein person i enkle rammer eller i ein boks, men det er nettopp det slike dokument krev. Det er spesielt dette aspektet eg gjerne vil utforske her. Desse dokumenta er biografiske gjenstandar som vi bruker mykje for å stadfeste at vi er den vi seier at vi er, og dei spelar også ein rolle i korleis og kor langt vi kan bevege oss, men samtidig har vi ofte lite innverknad på korleis dokumenta framstiller oss. Ofte får vi ikkje eingong smile på passbiletet. Lily Cho (2009:276) reflekterer over at «the ideal citizen, in the eyes of the state, is an emotionally neutral one», medan Shahram Khosravi (2010:62) skriv at passa våre ikkje tilhøyrer oss; vi tilhøyrer passa våre. Erdal og Midtbøen (2023:33) påpeikar at er det viktig å sjå på slike dokument «nedanfrå», der det vert tydeleg at «the passport is not only important for mobility, but also for the experience of safety, as well as for whether or not individuals feel included within the nation – and by the nation-state – as who they are».

Identitetspapir kan også vise korleis staten vil framstå symbolsk. Sjølv om det aldri har vore slik at EU tvingar statar til å bruke burgunderfarga pass, var det for eksempel mange i Storbritannia som trudde at det var slik, ettersom britiske pass var mørkeblå inntil 1988.

Frå 2020 er passa blå igjen.² Dette var ei lita endring, men det hadde stor symbolsk meining for mange på begge sider av EU-debatten.

Pass viser også noko om maktforhold mellom språk. Det nye ordinære norske passet har frå 2020 tekst på bokmål, nynorsk, nord-samisk og engelsk.³ Det nye britiske passet frå 2021 har noko tekst på engelsk, walisisk, skotsk gælisk, irsk, fransk og spansk. Den førre versjonen hadde alle dei andre EU-språka, og versjonen før det igjen hadde frå 2010 til 2015 ein liten bonus språkfeil i namnet på staten på italiensk.⁴ Innenriksdepartementet i Aotearoa New Zealand presenterte ny passdesign i 2021 med māori plassert før engelsk gjennom heile passet.

Denne artikkelen vil leggje hovudvekt på personnamn, men det kan også vere av interesse for namnegranskarar å vurdere haldningar og tilknytning til stadnamn i pass, eller «toponymic attachment» (Kostanski 2009). I mange land står fødestaden blant opplysingane, men i sveitsiske pass og identitetskort er det ein annan stad som står der, nemleg opphavsstaden (*Heimatort*, *lieu d'origine* eller *luogo d'origine*). Dette er ein stad som sveitsiske statsborgarar arvar frå foreldra, som oftast frå faren. Det kan vere den same kommunen der familien budde, eller det kan vere ein kommune der familien etablerte seg fleire generasjonar tidlegare. Folk kan evt. føle sterke tilknytningar til denne kommunen sjølv om dei sjeldan eller aldri har vitja staden.

Ein kan også føle ei tilknytning til sjølve dokumentet, som er godt illustrert i eit dikt av Vladimir Majakovskij frå 1929, gjendikta til norsk av Martin Nag, om det purpurraude sovjetpasset sitt. Passet framstår i dette diktet ikkje berre som eit dokument til bruk når ein

² Det franske-nederlandske firmaet Gemalto (som vart kjøpt av Thales i 2019) vann produksjonskontrakten for dei nye britiske passa og lagar dei i Polen (Handley 2019).

³ Bilete av alle dokumenta som eg viser til i dette avsnittet, finst i PRADO (Public Register of Authentic Identity and Travel Documents Online), som er ein database oppretta av Rådet for Den europeiske unionen (Council of the European Union 2023). Sjå dokument NOR-AO-06001, GBR-AO-06001, GBR-AO-05001, GBR-AO-04001 og NZL-AO-04001.

⁴ Namnet stod nemleg skrive «Regno Unito di Gran Bretagna de Irlanda del Nord» med «de» i staden for det riktige «e» eller «ed».

skal krysse ei grense men snarare som uttrykk for identiteten til ein ny stat som ville vise makta si internasjonalt og ideala som staten teoretisk sett skulle stå for. Politiet i dette diktet som «smiler pent // til noen pass» men «er full av forakt // overfor andre» (Majakovskij [1929] 1970:129), viser dessutan noko av dei spente maktubalansane i å krysse ei grense. Torpey (2018:228) skriv at «passports and identity documents reveal a massive illiberality, a presumption of their bearers' inclination to be less than forthcoming when called upon to identify themselves». Alt dette heng godt saman med det Orvar Löfgren (2015:272) skriv om det engstelege grensekryssingsritualet:

In psychological terms, anxiety is held-back energy. Border crossings mold and channel such anticipations, which can turn into both uneasiness and excitement, dread and desire. Through its ritual staging of such passages, the nation-state gives this energy cultural form and focus.

Dei sjølvetnografiske refleksjonane i denne artikkelen vil ta dette vidare ved å granske det affektive ved namnebruk i identitetspapir og i grensekryssingar mellom namn og mellom land.

3. Sjølvetnografi som metode

Sjølvetnografi (på engelsk: *autoethnography*) er ein kvalitativ metode eller ein forskingsstil som samfunnsforskarar har brukt i fleire tiår no, men som namneforskarar ikkje har brukt særleg mykje, i alle fall ikkje eksplisitt. Denne metoden byggjar på personlege røynsler til forskaren sjølv for å skildre eller vurdere vidare kulturelle og sosiale fenomen.

Ved å fokusere på det subjektive står sjølvetnografi i motsetnad til den positivistiske tendensen som ligg til grunn for mange forskingsfelt. Dette er snarare ei fenomenologisk tilnærming som utforskar korleis individet interagerer med kultur og samfunn (Pitard 2019), noko som er spesielt relevant her ettersom denne artikkelen skal drøfte forhold mellom namngjeving og forskjellige regelverk, og utviklinga

av statsbyråkrati er også ganske sterkt knytt til positivismen (Dobuzinskis 1997). Ifølgje Bent Flyvbjerg (2001:40) er det viktig å hugse at samfunnsforskning treng tilnærmingar som er i stand til å ta for seg den menneskelege samanhengen:

a social science theory of the kind which imitates the natural sciences, that is, a theory which makes possible explanation and prediction, requires that the concrete context of everyday human activity be excluded, but this very exclusion of context makes explanation and prediction impossible.

Ein sjølvetnografi kan som oftast berre gi éi framstilling av verda, og til skilnad frå mange andre samfunnsorienterte metodar, er subjektiviteten særskild viktig. Sjølvetnografiar treng ikkje å vere universelle eller generaliserbare, men sjølvetnografikarar erkjenner likevel «the provisional character of the self-understanding they seek» (Bochner 2017:70). Ein ansvarleg sjølvetnografisk metodologi opnar for «compassionate and consequential research» (Adams 2017:65), der mellommenneskelege samanhengar og relasjonar utgjer sjølve hjartet i metoden (Bochner 2017:70).

Sjølvetnografi, som etnografi elles, treng ikkje å byrje med ein hypotese. Etnografiar kan i staden ofte vere «*hypothesis-generating* and open-ended, rather than *hypothesis-testing* and finite» (Puchowski 2023:208, original framheving), men Flyvbjerg (2003:193) påstår at kassstudiar er nyttige både for å generere og prøve hypotesar. I denne studien finst det ei overordna problemstilling om namnebyte, men heller ikkje alle (sjølv)etnografiar byrjar frå problemstillingar: Dei kan for eksempel ha til føremål å skape debatt. Kassstudiar kan i alle fall danne «tjukke» kvalitative skildringar, eller «fyldige» og «rike» (Myklebust 2002).

Når det gjeld kva metoden reint praktisk inneber, er det vanskeleg å gi eit altomfattande oversyn ettersom det er nesten like mange sjølvetnografiske undersjangerar som det finst sjølvetnografikarar. Det er ein brikolasje av metodar (Gariglio 2018:213), men det finst nokre vanlege fellestrekk. For det første er det ein viktig forskjell mellom sjølvetnografiar og sjølvbiografiar at sjølvetnografiske forskarar vanlegvis

siktar på å bruke egne røynsler til å vise eller avduke noko større i samfunnet. Dei prøver alltid å hugse det vidare samfunnsperspektivet og vil ofte byggje ein dialog mellom det indre og det ytre gjennom systematisk sosiologisk introspeksjon (eng. *systematic sociological introspection*; Ellis 1991), som er «the process of thinking about thinking and feeling about feeling in a focused way in order to examine the lived experiences of the self» (Ellis 2008:853). Mange forskarar vil byrje dette ved å skrive notat for å ta opp alle detaljar, tvitydige tankar og kjensler, slik at dei kan gi narrativ form til røynslene som dei vil skildre. Så vil forskaren bruke «emotional recall» for å framkalle stadig fleire affektive minne frå desse røynslene på ein måte ikkje heilt ulik metodeteknikkane som Lee Strasberg utvikla til bruk blant skodespelarar (Ellis 2008:854; Gariglio 2018; Fox 2021).

Ein annan viktig komponent er refleksivitet, der forskaren erkjenner sine egne roller og privilegium i samfunnet og ønskjer å skape narrative forteljingar om for eksempel makt, mellommenneskelege forhold, tabu og andre røynsler (Adams et al. 2015:103). Resultata av denne forskingsstilen kan femne alt frå tverrkunstnariske performancestykke til noveller, romanar og meir tradisjonelle forskingspublikasjonar som denne artikkelen. Arthur P. Bochner (2017:71–72) skildrar den typiske refleksjonsprosessen veldig godt:

Here's how an autoethnographic temperament works: You listen closely to yourself talking; you talk back to yourself, commenting directly on what you hear yourself saying; you don't stop there but rather insist on keeping the conversation going, interpreting and reinterpreting, discovering something strange about the self you started with as you try to transform yourself into a new being. The conversation moves in the direction of edification as you show a willingness to be your own worst critic [...] striving for an acute self-consciousness and a shameless subjectivity. [...] You don't arrive at any neat or concise answers, but you are able to lure readers into your story by asking searching questions within episodes of unfolding instances of lived-through life [...].

Refleksiviteten i sjølvetnografi kan hjelpe til å avsløre delar av ei narrativ sanning som kan ha vore skjult i mange år også for forskaren

sjølv. I dette tilfellet vil det seie at denne metoden kan avsløre undertrykte kjensler som kan vere vesentlege for å forstå sider av forholdet mellom namn og identitet.

Det finst mange forskjellige sjangrar innanfor sjølvetnografi. Sparkes (2020:292) legg fram ei nyttig oversikt over nokre av nøkkelsjangrane innanfor sjølvetnografi. Adams et al. (2015) skriv dessutan om fire overordna hovudkategoriar i sjølvetnografi: «realist», «impressionist», «expressionist» og «conceptualist». Nokre av desse greinene legg mykje vekt på det estetiske og på å skrive på ein kreativ eller skjønnlitterær måte, ikkje minst den såkalla «evocative autoethnography» (Bochner & Ellis 2016), som vi kan forsøkje å omsetje til norsk som «den levande og stemningsfulle sjølvetnografien». Blant andre viktige straumdrag finst også den analytiske sjølvetnografien (Anderson 2006), som siktar mot å finne vidare analytisk verdi i personlege røynsler. Det er no kanskje på tide å leggje til denne lista ei ny grein med namneorientert sjølvetnografi, altså *onomastic autoethnography*. Vi kan også tenkje på sjølvetnografien som ein ny metode i namnegransking, altså *autoethnographic onomastics* (Wheeler 2018a).

4. Sjølvetnografi og namnegransking

Det finst nokre eksempel på sjølvetnografiar som drøfter namneproblematikkar. Sara Louise Wheeler har skrive fleire flotte artiklar om namn og sjølvetnografi. Ho har ofte opplevd at andre har uttalt førenamnet hennar feil, og dette fortel mykje om språk og makt. Namnet hennar *Sara* skal ein nemleg uttale på den walisiske måten, som dessutan liknar på den norske, men ho har opplevd altfor ofte at folk uttaler namnet som det engelskspråklege *Sarah* (Wheeler 2016). Ho reflekterer også over openberringa ho hadde da ho oppdaga namnegransking som felt, og ho skriv om dei potensielle krysningane mellom sjølvetnografi og namneforskning:

The field of onomastics and the field of the sociology of names have presented some interesting data and theories regarding personal names and naming practices. However, thus far they have

been operating quite separately, without much cross-pollination between them, and thus opportunities are being missed for sharing knowledge. In addition, until now much of the research and writing has used conventional methodologies and [...] personal, lived experiences and emotional aspects to names and naming practices have been largely absent. (Wheeler 2018a:8–9)

I ein tredje artikkel (Wheeler 2018b) kjem ho med viktige nyansar i debatten om namn, etnisk identitet, privilegium og minoritetsspråk-bakgrunn i Wales.

Namn er eit svært personleg fenomen, og ei sjølvetnografisk tilnærming kan gjennom bruk av ein akta metode der kjenslemessige og meir subjektive aspekt står i fokus, hjelpe til med å utforske nettopp dei personlege sidene ved namn, namngjeving og identitet. Blant alle metodar er det kanskje sjølvetnografi som er best eigna til å undersøkje kjenslene til forskaren sjølv (Copp 2008). Dette er ein metode som kan komme djupare enn djupneintervju og andre etnografiske metodar nettopp fordi forskaren prøver å få tilgang til sine eigne inste tankar og kjensler på ein måte som ingen andre kan. Eg kan oppdage og dele sider av namn og identitet som berre eg veit om, og alle forskarar kan gjere det same. Dette vil ikkje seie at det eksterne eller objektive synet ikkje er nyttig. Andre kan sjølvstøtt oppdage løynde sider om namn og identitet (også når det gjeld meg) som eg ikkje kan vite eller ikkje har visst om. Sjølvetnografi er ein open metode som treng at forskaren opnar seg. Ved å kombinere forskjellige versjonar at (sjølv)etnografi kan vi utvikle eit meir mangfaldig forskingsfelt (Gariglio 2018).

Ein annan sjølvetnografikar som har skrive om namn, er Liz Bondi (2014), som greier ut om korleis familiar kan bere på løyndommar. Ho fortel om far sin, som var fødd i Austerrike. Han hadde alltid sagt at han berre hadde eitt førenamn, men så oppdagar ho som niåring at han hadde to førenamn. Ho reflekterer over dei moglege grunnane bak denne løyndomen. Ho skriv:

Some light might be shed on the matter of my father's Hebrew name by examining legal papers including his birth certificate, his naturalisation papers, my parents' marriage certificate and

Austrian-Jewish records from the period. However my purpose in this essay lies less with the «historical truth» of his name and more with the «narrative truth» of my experience of something secret by which I was bound. (Bondi 2014:45)

Når eg snart skal dele mine egne sjølvetnografiske refleksjonar, er eg interessert nettopp i både den kjenslemessige og narrative historia som ligg bak utforminga av identitetspapir til eit enkeltindivid, og som altså dannar ei historisk sanning.

Det er få namnegranskarar som har brukt sjølvetnografi på ein eksplisitt måte, men det er fleire som har vore litt innom sjangeren utan å bruke sjølve ordet. To flotte eksempel er ein artikkel av W. F. H. (Bill) Nicolaisen (1999), der han reflekterte over korleis han opplevde alle dei forskjellige namna som folk hadde brukt for å tiltale han, og eit kapittel av Botolv Helleland (2012), der han reflekterer over stadnamn frå barndomslandskapet sett frå eit identitetsperspektiv.

Dessutan er det sjølvsagt mange som har studert namn og identitet med etnografiske metodar som ikkje er sjølvetnografiske, eller som har gjort det frå eit antropologisk perspektiv. Johanna Isosävi og Hanna Lappalainen (2015) dreiv med ein særleg interessant tverskulturell etnografisk studie om det affektive ved uformell bruk av førenamn av baristaar hos ein amerikanskeigd kafékjede i Finland og Frankrike, og Nicole Constable (2022) deler alarmerande forteljingar om problem skapa av motseiande passopplysingar, inkludert namn, for indonesiske statsborgarar i Hongkong. Eit anna godt eksempel er Ellen Bramwell (2011), som studerte bruk av personnamn i fem forskjellige språklege og sosiale kontekstar i Skottland. Forskinga hennar er også nyttig i korleis ho vurderer den etiske dimensjonen. I etnografi er det vanleg å bruke pseudonym når ein omtaler informantar, men det vert vanskeleg når det nettopp er namn som skal stå i fokus. Når ho siterer informantar som bruker namn, vel ho likevel å bruke pseudonym, spesielt når det er noko som kan identifisere informantane. Elles bruker ho namn som generelle eksempel, men fråkopla identifiserande detaljar.

Slike etiske spørsmål er viktige for sosioonomastiske forskarar (Ainiala et al. 2023). Emilia Aldrin vurderte grundig dei etiske dimen-

sjonane da ho undersøkte namneval blant foreldre i Göteborg, og ho valde for eksempel å utelate veldig uvanlege førenamn:

Detta innebær att en del intressanta namnförekomster utelämnas, vilket kan förefalla olyckligt i en avhandling som handlar om just namn, men jag menar att detta är nödvändigt för att kunna skydda deltagarnas identitet på det sätt som jag lovat. (Aldrin 2011:66)

Da Line Førre Grønstad granska etternamnsval og -endring blant norske menn i heterofile parforhold, fekk ho løyve til å bruke namna til nokre av meddelarane i studien. Meddelarane kunne sjølv velje dersom dei ville framstå med namnet sitt eller ikkje etter at dei hadde fått lese dei aktuelle sitata. Som Grønstad forklarar, kan det også vere problematisk med anonymisering eller aidentifisering ettersom anonymiserte tolkingar kan «skjule nyanseringar og skilnader, eller bli forstått som gjeldande for andre enkeltpersonar innanfor same kategori», eller dersom «forskaren tolkar noko meir eller noko anna inn i materialet enn det ho ville gjort om ho måtte stå meir tydeleg til ansvar overfor opphavspersonane» (Grønstad 2020:66). I ein studie om namneval blant foreldre med innvandrarbakgrunn i Sverige fekk Elaine Sjödin (2021) samtykke frå alle deltakarane til å bruke namnet til barna deira.

Sjølvetnografi gir ein eventuell utveg frå paradoks om anonymitet som ofte er uunngåelege i personnamnstudiar. Dersom forskaren drøfter sider ved sitt eige namn, kan hen til ein viss grad velje kva hen vil avsløre om sin eigen person, og forfattarnamnet er som oftast berrsynleg unntatt når stoffet skal vere anonymt under fagfelleverdingsprosessen. Samtidig må forskaren vere ærleg for at stoffet skal ha verdi. Dette understrekar kor stort ansvaret kan vere når ein skriv ein slik tekst (Adams 2017).

5. Vidare refleksjon om metode og etikk

Om eg skal gjere greie for kva slags sjølvetnografiske undersjangerar denne artikkelen høyrer til, vil eg – ut ifrå innhaldet og det at eg

skriv frå eit onomastisk perspektiv – seie at det først og fremst er ein namneorientert sjølvetnografi. Når det gjeld stil eller form, vert dette ei blanding av det analytiske (Anderson 2006), det fenomenologiske (Aguirre & Duncan 2013), det kritiske (Reed-Danahay 2017) og det kritiske realistiske (Stevens 2021; Almassri 2023). Denne studien ligg nok fjernare frå den meir kunstnariske enden av spekteret som sjølvetnografien utgjer, men det finst likevel nokre trekk frå den impresjonistiske etnografien som Ellis (2004:359–363) kartlegg.

Eg har drive med systematisk sosiologisk introspeksjon med grunnlag i eit datamateriale som spenner over heile livet mitt. Dette er mest egne minne som eg har reflektert grundig over. Eg har dessutan sjekka visse detaljar med andre som var til stades på forskjellige tidspunkt. Refleksjonane har til ein viss grad vore med meg nesten så langt tilbake som eg hugsar, men etter kvart som åra har gått, håpar eg at eg har utvikla større evner til å forstå det affektive i livet enn før, altså emosjonell literacy. Gjennom terapi gjekk det også opp for meg kor viktig namneendringa eigentleg hadde vore i livet mitt. Den sjølvetnografiske metoden hjelper no med å analysere dette og forstå kva det har å seie for dei vidare kulturelle og sosiale samanhengane eg har levd i. Med *emotional recall* vil eg seie at det gjekk som Luigi Gariglio skildrar denne prosessen: «[...] I triggered new emotions as well as recollected older ones still in my memory (even though discerning between the two is not easy, if at all possible) about aspects of my experience which had not been in focus before» (Gariglio 2018:211). Å hente fram kjensler og røynsler frå minnet ligg i kjernen av sjølvetnografi som metode, og sjølvetnografikarar bør ikkje undervurdere kor viktig eller innfløkt dette er (Bochner 2017:73). Sjølvetnografien ville dessutan sikkert ha sett annleis ut dersom eg skulle skrive han på eit anna språk, og det er nok stoff til fleire ytterlegare sjølvetnografiske artiklar om kvifor eg skriv dette på nynorsk, men det er ei anna historie.

Eg skal referere til identitetspapir frå livsløpet mitt som utgjer konkrete gjenstandar og viser forskjellige versjonar av namnet mitt. Dimed kan dei framstå som positivistisk datamateriale, og dei vert ankerfeste for analyse av namn og identitet i livsfasane som doku-

menta speglar. Dei djupare sjølvetnografiske refleksjonane om kva som ligg mellom linene i dokumenta, vil fortelje ei narrativ og kjenslemessig sanning som elles ligg skjult. Desse identitetspapira vert da også bakgrunn for sjølvetnografiske vignettar.⁵ I staden for å la vignettane stå for seg, har eg valt å flette dei inn med analysen, og dette har eg gjort mest for å vise tydlegare kor tett forteljinga i vignettane heng saman med analysen og gjere analysen lettare tilgjengeleg.

Sjølvetnografiar må også reflektere over etiske spørsmål. Alle samfunnsforskarar bør naturlegvis ta omsyn til å verne privatlivet til andre menneske, men sjølvetnografikarar må dessutan ta spesielt ansvar for sin eigen identitet og integritet. Forskarar kan på ein måte gi seg sjølv samtykke til å stå fram med sitt eige namn, men det er likevel viktig å vurdere risiko for skade og urimeleg belastning: «Old trauma or unbearable experiences might re-emerge in different and unpredictable forms» (Gariglio 2018:212). Sjølvetnografikarar har ofte fleire roller i forskinga, og den sjølvetnografiske metoden er særst oppteken av forholdet mellom individet, samfunnet og andre miljø. Dette kjem tett inn på viktige delar av forskningsetiske retningslinjer:

Gjennom intervjuer, kildestudier og observasjon kan forskere få informasjon om langt fleire mennesker enn de som står i sentrum for studien. I noen tilfeller, for eksempel når forskere observerer små grupper og miljøer, kan det være vanskelig å utelukke mennesker som ikkje har gitt samtykke [...]. (NESH 2021)

Dette gjeld i mange sjølvetnografiske studiar der forskaren er ein del av små grupper som ein familie, så dette er noko forskarar må ta omsyn til. I dei sjølvetnografiske refleksjonane i denne artikkelen er det mitt namn det er mest fokus på. Andre personar har sjølv sagt bidrege til å lage historia bak namnet, ikkje minst familien min. Foreldra mine kan identifiserast til ein viss grad i det eg skriv, men det kan dei også ved å sjå på fødselsattesten min, som er ganske lett tilgjengeleg frå folkeregisteret. Eg skal også nemne ein venn, men berre ved føre-

⁵ Pitard (2019) foreslår ein framifrå teknikk for ein meir strukturert analyse av vignettar enn eg har plass til i denne studien, men som kan vere nyttig i framtidige onomastiske sjølvetnografiar.

namnet. Eg skal nemne fleire avdøde personar ved dei ekte namna deira.

Før eg byrjar med desse sjølvetnografiske perspektiva, vil eg gjerne understreke at eg berre kan stå for min del av denne etnografien, og eg godtek at andre menneske har viktige roller i det eg skal fortelje. Det er også viktig med den sjølvetnografiske metoden at eg ikkje vil hevde at den følgjande analysen er den einaste moglege sanninga, men det skal vere sant for min del. Dessutan vil eg vere medviten om privilegia mine og vedkjenne meg det problematiske ved dei. Eg vil fortelje om spesifikke røynsler eg har hatt med namn og grenser. Det er etter måten lett for meg å krysse grenser. Eg er ein kvit mann med britisk og italiensk statsborgarskap. Eg treng ikkje visum eller opphaldsløyve for å bu der er bur, og eg måtte ikkje søkje den såkalla busetjingsordninga for EU- og EØS-borgarar som no krevst av den britiske regjeringa. Samstundes er eg framleis EU-borgar og har dimed større internasjonale fridommar enn dei som berre har borgarskap i staten der eg var fødd.

Eg skal også fortelje om vanskar som har med namneendring og naturalisering å gjere, men det er andre personar som har mykje større vanskar med dette. Eg skal berre fokusere på visse eksempel frå Europa som viser denne problematikken, men sjølvsagt er det mange andre perspektiv som ein bør sjå på i andre delar av verda. Ein del av føremålet for denne studien er nettopp å vise kva slags problem som kan dukke opp til og med mellom land som har ganske sterke kulturelle likskapar og der situasjonen ikkje var spent. Til og med i slike tilfelle kan problema verte store på eit personleg plan, noko som klart viser at problema aukar når det er større avstand mellom språk, namnetradisjonar og byråkratiske kulturar i dei forskjellige landa. Det er også slik at om eg skal følgje ein sjølvetnografisk metode, må eg finne eit grunnlag i mine eigne røynsler, og det er dimed den europeiske dimensjonen som kjem fram.

6. Analyse

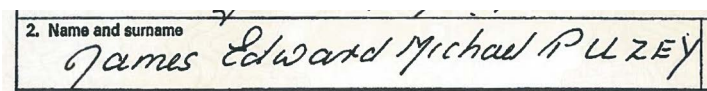
6.1 Forholdet med det (første) første førenamnet mitt

I 2016 søkte eg italiensk statsborgarskap på grunnlag av at kona mi er italiensk. Eg fekk levert søknaden to dagar etter at eg vart kvalifisert til å søkje, altså etter tre år i ekteskap. Eg gjorde dette mest av kjenslemessige og sosiale prinsipp. Eg syntest det var viktig å ha eit statsborgarskap til felles, og om vi skulle få barn, som vi no har fått, var det bra om heile familien skulle ha dette til felles. Dessutan har eg budd og arbeid i Italia, forska på italiensk språkpolitikk, og vi snakkar italiensk både heime, med venner og familie. Sjølv sagt var også den europeiske identiteten ein viktig faktor. Da var britiske statsborgarar også EU-borgarar, men det er dei ikkje lenger no. Men eg vil ha søkt same kva resultatet av folkerøystinga om EU hadde vorte.

Handsaminga av søknaden tok lang tid. Det gjekk faktisk 1104 dagar frå eg søkte til eg fekk avleggje eid og verte statsborgar. Undervegs vart det stilt spørsmålsteikn fleire gongar ved det første førenamnet mitt. Problemet var at det offisielle namnet mitt i dag ikkje er det same som det eg hadde i dei første åra etter at eg var fødd.

No må eg dekonstruere litt forholdet eg har til det første førenamnet mitt, og vi tek den sjølvetnografiske tidsmaskina tilbake til 1984. Det var kald krig men varm sommar i det sør-engelske fylket Oxfordshire. Tre veker etter at eg vart fødd, var far min innom folke-registerkontoret i byen Wantage for å informere myndigheitene om at eg fanst, sjølv om statens helsesystem allereie hadde møtt meg på sjukehuset. Som ein del av registreringsprosedyren vart den første versjonen av det offisielle namnet mitt skrive i registeret av vise-registratoren i distriktet (sjå figur 1). Alt dette skjedde i samsvar med Births and Deaths Registration Act frå 1953, som framleis er den gjelande lova i England og Wales.

Namnet til det barnet er det same som framleis står i registeret, men det er ikkje det same offisielle namnet som det vaksne mennesket har i dag. Namnet som står i registeret er *James Edward Michael Puzey*. Kjært barn har mange namn, men namnet *Guy* vart ikkje skrive der i 1984, og det ville gå ein del år før nokon kalla meg det.

Figur 1: Utdrag frå fødselsregisteret i Wantage, 1984. Crown copyright.

Det er ganske vanleg med fleire førenamn i engelskspråkleg namngjevingstradisjon, og dei aller fleste i dag får to førenamn, men tre førenamn er litt sjeldnare. Myndigheitene i England og Wales gir ikkje ut omfattande statistikk om andre og tredje førenamn (eller fjerde og femte), men i Skottland finst det. Blant barn fødte i Skottland i 2022, var det 22% av gutar og 17% av jenter som fekk tre eller fleire førenamn (National Records of Scotland 2023). Før var det faktisk færre som fekk tre eller fleire førenamn: I 1975 var det 6% av gutar og 3% av jenter (Jackson & Donnelly 2001). Så det er noko som er vorte meir populært, men det er viktig å presisere at Skottland har forskjellige tradisjonar enn England, der eg var fødd.

Som Emilia Aldrin (2011; 2017) også har vist i svensk kulturell samanheng, inneber namngjeving til ein stor grad sosial posisjonering. Da eg var fødd i 1984 vil eg seie at tre førenamn var kulturelt nokså konservativt. Namngjeving er ganske tett klassebunden, og dette med fleire namn er noko som kan vise innverknad frå namnemotane til aristokratiet, må eg innrømme. Tradisjonane varierer også mellom familiar, men det er kanskje meir utbreitt i dei siste generasjonane å ha tre førenamn enn det var før. Blant alle anane mine i rett line som eg veit om, er det berre to som hadde fleire enn to førenamn: Ei tippoldemor (*Fanny Sarah Pinnell Hedges*, 1854–1930) og ein tippoldefar (*George William Nathaniel Glover*, 1862–1941). I eitt av desse tilfella var det tredje førenamnet opphavleg eit etternamn (*Pinnell*), og det var altså eit mellomnamn i skandinavisk forstand. Begge to var bønder og var sjølv fødte i det same området som meg.

Veldig ofte bruker foreldre fleire førenamn til å minnst andre familiemedlemmer, og det var tilfellet her. Når det gjeld *James*, har foreldra mine aldri sagt veldig mykje om akkurat kvar det kjem frå, men mor mi har sagt at ho var vennleg innstilt til namnet takka vere James Muir Galloway Galbraith (1920–2003), ein god venn av morfar min, som ho hadde stor respekt for. Namnet *James* finst dessutan

mykje i familien til far min, og det gjer mange andre namn som byrjar anten på bokstaven *J*- eller med den same /dʒ/-lyden. Om eg følgjer dei første førenamna i den mannlege lina tilbake så langt som eg kan med sikkerheit, byrjar faktisk alle med den same lyden, med far min som einaste unntak. Før han var det altså *Gerald* (1910–86), *John* (1867–1947), *George* (1829–88), *Joseph* (1797–1854), *James* (1765–1833) og *John* (ca. 1718–94). Også farmor mi heitte *Jean* (1918–84) med pikenamnet *Jefferies*, og brørne hennar heitte *John* (1919–2019), *George* (1921–42) og *James* (1925–30). I tillegg fekk eg også ein gudfar ved namnet *James*.

Dimed er det mykje som tyder på at farssida av familien har hatt stor entusiasme for /dʒ/-lyden, men det skjedde noko forskjellig med meg. Så lenge eg kan hugse, kunne eg aldri identifisere meg med namnet *James*. Det er vanskeleg å påpeike akkurat kvifor, men det var noko som sat ganske djupt. Eg har reflektert mykje på det, og eg skal dele nokre moglege forklaringar.

6.2 Namneinkongruens og verdivilkår

Minsten heitte Åsmund, men namnet vart ikkje nytta. (Vesaas 1934:24)

Faktorane som eg meiner kan liggje bak at eg ikkje følte meg heime i namnet *James*, bidrog til det som den amerikanske psykologen Carl Rogers (1957:96) kalla inkongruens (eng. *incongruence*), som «refers to a discrepancy between the actual experience of the organism and the self picture of the individual insofar as it represents that experience». Dette meiner eg kan vere eit interessant omgrep for å forstå namneendring som fenomen. Inkongruens fører ifølgje Rogers til mykje angst sjølv om individet ikkje er heilt merksam på kva det er som er inkongruent. Han skriv at «[t]he degree of *anxiety* is dependent upon the extent of the *self-structure* which is *threatened*» (Rogers 1959:229, original framheving). Førenamnet til eit individ er jo ein ganske viktig symbol på sjølvet, som gir grunn til å tenke at namneinkongruens kan vere årsak til stor angst.

Den første delen av inkongruensen som eg trur eg opplevde, var ein slags angst og eit mindreverdskompleks som eg assosierte med sjølve namnet. Eg var attpåklatt, med to eldre halvøsken på morsida og to på farssida. Eg var dimed den yngste av fem barn og den yngste av ti barnebarn. Eg byrja på skulen som fireåring, og der vart det ganske fort tydeleg at makthøva mellom fireåringar og barna som var litt eldre kunne by på nokre utfordringar, som førte til at eg måtte byte skule etter nokre dagar. Dei første åra brukte familien mest det hypokoristiske kjælenamnet *Jamie* for å omtale meg, og det likte eg enda dårlegare enn *James*. Sjølv om dei brukte det av kjærleik, hugsar eg veldig godt kjensla eg hadde av at det var eit useriøst namn. Eg ville at andre tok meg meir på alvor, som mange andre yngstebarn, vil eg tru, og eg følte ein sterkt trong for eit namn med meir tyngde. Denne faktoren handlar dimed om eksterne psykologiske omstende som vart ganske tett forbundne med namnet, ikkje minst på grunn av funksjonane til den hypokoristiske forma. Dette kunne ha skjedd med mange forskjellige namn, ikkje berre *James* og *Jamie*, men det var namnet det gjaldt i mitt liv. Som sagt har eg også to andre førenamn, men dei vart aldri brukt i tiltale, så dei var nokså uproblematisk, og eg trur at inkongruensen eg følte med namnet *James* var så sterk at eg fokuserte mest på å erstatte det.

Figur 2 viser eit avisbilete frå skulen i 1989. Da var eg fem år gammal, og vi måtte kle oss ut som om det var 1909, da skulen hadde opna. Han som heitte *James* eller *Jamie* ville tydelegvis vise kvar han var på biletet, men eg veit ikkje kvifor han også skreiv «yes». Det er kanskje interessant at eg ikkje skreiv namnet mitt, men berre «me». Avisklippet ligg i ei mappe der far min hadde skrive «*Jamie*», men eg strauk det ut og skreiv «= James and Ada». *Ada* er namnet på den trufaste vesle elefanten eg held i høgre handa.

Figur 2: Avisutklipp frå *Buckingham & Winslow Advertiser*, 20. oktober 1989, s. 18. Foto: Jake McNulty. Brukt med løyve frå SWNS Ltd.

Ein annan faktor som eg ikkje kan utelukke, er om det kan vere noko meir spesielt problematisk med namnet *James*. Når eg tenkjer på at dette namnet vart brukt for å omtale meg, opplever eg ein slags snever misofoni: Berre å høyre namnet eller å tenkje på den lyden får meg til å føle ubehag. Eg tviler likevel på at det kan vere sjølve lyden, for eg har ingen problem med å høyre eller bruke namnet når det vert brukt for å omtale andre personar. Når eg høyrer namnet i tilknytning til andre personar, har eg vanlegvis gode assosiasjonar til namnet, det vere seg gode venner, dyktige studentar, eller kollegaer som eg har stor respekt for. Det er berre som om det namnet og den lyden aldri var i samsvar med min identitet. Det passa rett og slett dårleg.

Bruken av dette spesifikke namnet i det vidare samfunnet kan potensielt ha påverka reaksjonane mine også. *James* stod for eksempel på andreplass i den engelske og walisiske namnetoppen i 1984, like bak *Christopher* (Office for National Statistics 2014). Eg kan ikkje utelukke heilt at denne utbreidde bruken av namnet fekk meg til å føle at det hadde noko uoriginalt ved seg eller at eg kunne forvekslast med andre ved same namn. Men samtidig har eg ingen problem med

å skilje mellom dei mange ved namnet *James* som eg kjenner i dag, så eg tviler på denne forklaringa.

Den tredje faktoren handlar om det eg vil beskrive med omgrepet verddivilkår (eng. *conditions of worth*).⁶ Carl Rogers (1959:224) skriv at «[w]hen a *self-experience* is avoided (or sought) solely because it is less (or more) worthy of *self-regard*, the individual is said to have acquired a *condition of worth*» (original framheving). Det vil seie at ein person, og spesielt eit barn, får inntrykk av kva andre meiner skal vere verdifulle mål, kva ein skal setje høgt, og kva som kan hauste ros. I slike tilfelle «meiner Rogers at noko ekte i barnet er knust, og det ser på sitt eige eg med auga til dei andre» (Tamm [1987] 1990:85). Brain Thorne og Pete Sanders (2013:31) forklarar dette slik:

We have worth in our own eyes only on condition that we think, feel and behave in ways that others have told us are worthy of love and respect. For many people this whole sad process leads to an introjection of values which [...] bear little or no relationship to the needs of the human organism for actualization. [...] The constant introjection of alien values has resulted in the internalization of conditions of worth, which makes authentic living well-nigh impossible.

Det er påfallande i orda til Thorne og Sanders at eit namneval kan framstå som eit ganske tydeleg uttrykk for verdiane som foreldre vil at eit barn skal representere eller oppfylle. I den sosiale posisjoneringa som namngjeving inneber (Aldrin 2011; 2017), ser vi at desse verdiane kjem til uttrykk. Kanskje er dette også eit aspekt av namnekapital, eller «onomastic capital» (Puzey et al. 2021), nemleg ei personleg, moralsk, psykologisk og samfunnsmessig side av namnekapitalen. Dimed er det ein sterk samanheng mellom namn og verddivilkår. Det er jo heilt forståeleg og stammar også frå omtanke hos foreldre og kva slags ambisjonar dei har for barnet. Forventingar om kven barnet er og skal vere, er ofte ein viktig faktor når foreldre skal velje namn

⁶ På bokmål finst det omsetjingar av dette uttrykket som «verdioppfatningar», «verdibetingelser» eller «anerkjennelsesvilkår» (Torkelsen 1983:435; Joramo 2008:43; Grimsgaard 2009:39). Paul Moxnes (1971:183) omtaler omgrepet som «de verdier som er blitt introjisert i klienten av andre».

(Hagström 2006:101). Sjølv om det ikkje nødvendigvis er foreldra si skuld, kan det likevel vere problematisk dersom barnet opplever desse verdiane som føresetnader eller vilkår.⁷

I kjælenamnet *Jamie* såg eg kanskje uttrykk av eit verdivilkår om å vere den yngste. For meg innebar dette å vere ein som andre menneske ikkje skulle ta på alvor like mykje som dei som var eldre, å vere ein som hadde gått glipp av alt som skjedde før eg var fødd, og å vere ein som ofte følte seg utestengd av visse situasjonar. Sjølv om eg var ganske liten, trur eg at eg byrja å assosiere namnet *James* eller *Jamie* med ein enda yngre versjon av meg sjølv. Dessutan trur eg at eg kan ha assosiert namnet med ei underforstått forventning om at eg skulle verte ein del av den verda som far min stod for. Han var da bonde, og han var for eksempel ein veldig ivrig fasanjeger. Eg set stor pris på at eg fekk vekse opp på landet og at eg er kjend med jordbruksrøynda, men sjølv om det første ordet eg sa som barn, var «tractor», hadde eg etter kvart ikkje spesielle ambisjonar om å køyre traktoren sjølv seinare i livet. Eg trur ikkje at det faktisk var noka slik forventning i familien, men det var kanskje noko som eg innsåg at andre utanfor familien kunne tenkje seg.

Mor mi kom frå ein familie med delvis militær bakgrunn, og far hennar vart drepen i Korea-krigen da ho var tre år gammal. Da eg etter kvart skjønnte det traumaet som hadde skjedd da ho var barn, og kva det innebar for henne, såg eg at det var andre «conditions of worth» som ho sjølv hadde fått introjisert, eller innprenta, og som ho førte vidare. Jo meir eg fann ut om den bakgrunnen, desto mindre press følte eg frå jordbruksføresetnadene. Til slutt vart eg fengsla av tanken om ein karriere i forsvaret, og no ser eg at dette tydelegvis var i samsvar med introjiserte verdiar frå morssida av familien. Det var spesielt luftforsvaret som tiltrekte meg. Tanken om å fly og om å vere pilot representerte for meg i tillegg eskapisme og livet på eit slags høgare plan, med betre utsikt, fri og dynamisk rørsle, men også ein kontakt med resten av verda der ute. Der var det faktisk noko som var

⁷ Sjølv om fokuset her er på endring av førenamn, er det også interessant å tenkje på endring av etternamn eller slektsnamn og kva det kan ha å seie om verdiar og namnekapital (sjå Leibring 2016; Grønstad 2020).

kongruent med dei seinare livsopplevingane mine, men det var også her det nyare namnet mitt kjem frå.

6.3 Namnet eg valde

Som cirka niåring vart eg trollbunden av historia om dei allierte flymannskapa som utførte eit risikofylt angrep mot demningar i det tyske Ruhr-området i mai 1943. Leiaren for denne operasjonen heitte Wing Commander Guy Penrose Gibson (1918–44). Graden hans tilsvare ein norsk oberstløytnant. Eg slukte nærmast opp all informasjonen eg fann om han. Filmatiseringa av denne operasjonen – med Richard Todd i rolla som Guy Gibson – vart den største kinosuksessen i Storbritannia for 1955 og er framleis veldig kjend (*The Dam Busters*, regissert av Michael Anderson). Filmen er viktig for korleis operasjonen vert vurdert kulturelt og også for korleis eg valde namnet *Guy*.

Historikaren Peter Hennessy (1992:29) problematiserer denne filmen og andre slike filmar:

We spent the fifties in cinemas absorbing an endless diet of war films in which Richard Todd and Kenneth More convinced us that there was a singular mixture of insouciance, bravery and flair that we could bring to the conduct of international affairs.

Peter Hennessy var fødd i 1947, det same året som mor mi. Det han skildrar er på ein måte nasjonale verdvilkår som mange i den generasjonen absorberte, eller om vi skal bruke terminologien til Carl Rogers, som mange fekk introjisert.

Eg såg filmen og las bøker om denne operasjonen rundt 50-årsjubileet i 1993, og Guy Gibson vart ein barndomshelt for meg. Slik som han framstod for meg da, var han eit tydeleg førebilete for mot og klarleik, og som pilot representerte han utsikter til eit etter måten fritt og dynamisk liv (sjå figur 3). No ser eg at namnevalet *Guy* også oppfylte innprenta verdisett eller verdvilkår frå generasjonen til foreldra mine, men eg valde dette namnet sjølv. Det var ei handling som laga avstand frå *James*, som aldri kjendest riktig, og det var ei handling

med sjølvaktualiserande kraft. Det gjorde det lettare for meg å finne min eigen veg og verte min eigen person.

Dimed har eg skildra moglege pushfaktorar og pullfaktorar i namnevalet. Mykje seinare i livet forstod eg at Guy Gibson var ein problematisk og kontroversiell figur med nokre meiningar som eg gjerne vil ta avstand frå. Historikaren Martin Francis (2008:179) skriv:

Even Churchill, hardly a shrinking violet, feared that Gibson might appear too bloodthirsty. Gibson, an animal-lover, appeared genuinely distressed at the thought that thousands of farm animals or household pets might have been drowned after the dams raid, but expressed no remorse for the deaths of civilians caused by the Allied bombing offensive.

Med tanke på namn er han dessutan veldig kjend for det rasistiske namnet til hunden sin, som eg ikkje skal nemne her, og som no ofte vert sensurert når filmen vert sendt på fjernsyn. Han var sjølv sagt eit produkt av det imperialistiske og klassesdelte samfunnet han levde i. Han deltok i vanskelege og farlege situasjonar, og han var ung. Han var berre 26 år da han vart drepen i strid 19. september 1944.

Men da eg forstod dette, var eg også uavhengig av den personen som eg oppkalla meg etter. Etter kvart vart det også tydeleg at eg ikkje kunne verve meg til militærtjeneste fordi synet mitt var altfor dårleg. Det er eg også takksam for ettersom eg er ganske sikker på at det kunne ha ført til meir indre usemje. Takka vere brillene mine vart eg dimed interessert i språk, og det var dette som førte til at eg skriv dette no, og til at eg kan skrive på norsk. Men det var også dette som skulle føre til eit spesielt viktig møte mellom namnet og statsgrenser, noko eg vil komme tilbake til.

Figur 3: Guy Gibson, 22. juli 1943. Foto: offentlig eidegom.

6.4 Grenselandet mellom det gamle og det nye namnet

Eg byrja å bruke namnet *Guy* aktivt da eg var ni eller ti år, men ikkje alle andre personar visste om det nye namnet, eller hugsa det, og nokre var nok motvillige til å bruke det. Det var i det same året eg fekk det første passet mitt, og det var framleis med namnet *James*. Eg kan hugse da eg som niåring måtte skrive under på det passet og spurde mor mi om kva eg skulle gjere. Underskrifter har stor administrativ kraft i Storbritannia, og eg følte at eg måtte komme på noko som ikkje kunne forfalskast og som ville verte uendra over tid, samtidig som eg var ganske overtydd om at dette ikkje skulle fortsetje å vere namnet mitt særleg lenge framover. Albert Baiburin (2021:168) påpeiker at:

The personal signature can be understood as an affirmation of identity, in its own way a transfer of oneself into the graphic repre-

sentation of one's name. A peculiar space of transformations is formed, which becomes a triangle: I – my name – my signature. In signing their name, a person somehow completes a dual transfer of themselves: into their name and into a graphic expression of the name.

Dimed skreiv eg litt halvhjarta «James Puzey» med ei slags løkke under bokstaven «y». Etter at det passet hadde gått ut, var eg så frustrert av å sjå det gamle namnet og det gamle (eller unge) andletet at eg brukte saks til å rive ut biletet.

Ein dag i 1994 vitja vi Violet, som var tanta til far min. Vi gjekk ein tur med henne og med ektemannen Hubert. Eg hugsar ikkje akkurat kvar, men det var ein stad med store trær nær landsbyen der grandtanta mi budde, og der ho var fødd, Stanford in the Vale. Der var også farfar min fødd, berre eit par kilometer frå grenda Pusey (med -s-) der etternamnet vårt stammer frå. Violet var ein engasjert og ivrig lokalhistorikar og slektsgranskar. Det var noko ho hadde byrja med i ein tung periode på 1950-talet etter at son hennar døydde. Ho skreiv til slutt minst 18 bind med lokalhistorie (t.d. Howse 1972). Innsatsen hennar gjorde eit djupt inntrykk på meg, og vi hadde ei felles interesse for historie og bøker. På slutten av turen skulle vi dra heim, og da eg sette meg i bilen, sa Violet «Goodbye, Guy». Ho var da 87 år gammal, og det var siste gong eg såg henne, for ho døydde kort tid etter det besøket. Den gode, rause familiekronikøren Violet, som i si tid hadde transkribert gamle kyrkjebøker og samla på mange namn, hadde godkjent det nye namnet mitt. Med dette samtykket følte eg overveldande takksemd, godhug og aksept.

6.5 Over grensa med eit nytt namn

No hadde eg kryssa ei grense mellom namn: *Guy* hadde vorte namnet mitt i familien. No skulle dette namnet snart møte landegrenser, for i 1995 flytta vi frå Sør-England til Nord-Skottland. Med dette kryssa eg også grensa til å bruke berre namnet *Guy* heile tida, også på skulen. Ingen der kjende meg som *James*, så folk hadde ingen problem med å venne seg til det nye namnet mitt. I tillegg fekk eg ein ny bestevenn

kort tid etter at vi flytta til Skottland. Pussig nok heiter han *James*, så vi slapp mykje forvirring takka vere namneendringa. Av og til skjedde det at eg spissa øyra om nokon ropa «James», men det gjekk ikkje lang tid før eg ikkje reagerte lenger på det.

Strengt tatt er dette alt som trengst for å få endre eit juridisk namn i England eller Skottland, nemleg at ein bruker det namnet. Slik er det i alle fall tradisjonelt sett. Dette er jo i samsvar med *common law*, sedvaneretten som gjeld i mange engelskspråklege land, ikkje minst England. Skottland har sitt eige sjølvstendige rettssystem som byggjer mest på ei blanding av *common law* og *civil law* (sedvanerett og sivilrett) med andre historiske og internasjonale tradisjonar (Thomson 2014), men dette ganske liberale prinsippet om namn er stort sett felles.⁸

Det er mange eksempel frå rettspraksis som viser dette. Eit ganske tydeleg uttrykk for situasjonen i England finn vi i ein ankedom frå den gongs høgsterett i overhuset House of Lords i 1901. Da sa dommaren Lord Lindley:

Speaking generally, the law of this country allows any person to assume and use any name, provided its use is not calculated to deceive and to inflict pecuniary loss. (*Cowley v Cowley* 1901)

Dette prinsippet går langt tilbake. Det finst for eksempel også ein dom frå Court of Common Pleas i 1335. Her var det ei kvinne som fekk *Anable* som døypenamn og seinare endra namn til *Douce* da ho vart konfirmert. Dommen frå overdommar Herle lydde (på anglo-normannisk):

Homme poet a divers temps aver divers nosmes mes nemy par baptisme: car poet estre qe son nosme de baptisme fuit Anable, et qe ele fuit de xl. ans avant ceo qe ele fuit confirme, et adonque son nosme change et ele adonque nosme Douce, etc.

[A man can at different times have different names but none by baptism: for it could be that her baptismal name was Anable, and

⁸ Vel å merke at den britiske staten «has [...] tended to rely on dispersed, rather than centralized information systems for identification» (Higgs 2011:151).

that she was for 40 years before she was confirmed, and then her name changed and then she was named Douce, etc.] (Richard v William 1335)

Det er dimed lov å endre namn.

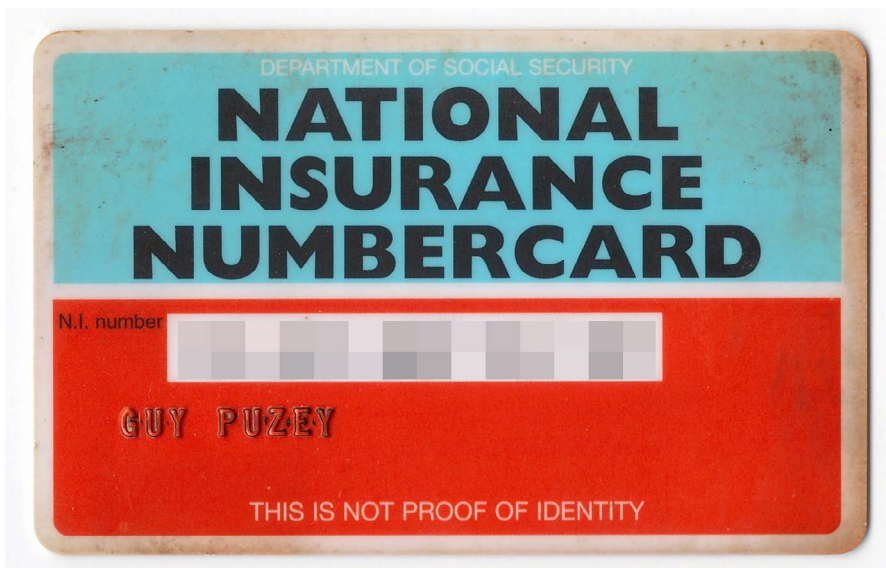
I Skottland finst det eksempel som desse dommane frå 1800-talet:

There is no need of the authority of this Court to enable a man in Scotland to change his name. (Lord President Hope, sitert i Young 1835)

Mr Robertson has a perfect right to change his name, and no one can prevent him adding to or altering it. [... T]here is nothing to prevent a private individual from changing his name. (Lord Adam, sitert i Robertson 1899)

I nokre tilfelle er det ingenting meir som trengst. Skulen og helse-systemet brukte det nye namnet mitt. Da eg nærma meg 16 år og fekk tildelt eit folketrygdnummer, som eg ikkje eingong hadde bede om, kom det på eit plastkort der det einaste førenamnet var «Guy» (sjå figur 4). Tildeling av folketrygdnummer er knytt til «Child Reference Number» frå barnetrygdordninga, så mor mi hadde nok allereie opplyst om det nye namnet til instansen som da heitte Department of Social Security. Men dersom ein treng skriftleg bevis på at eit namn er endra, treng ein eit dokument. Det vanlegaste dokumentet i slike tilfelle heiter *change of name deed* eller *deed poll*. Dette er ei ein-sidig erklæring der ein person stadfestar ein situasjon med eit vitne til stades, og både vedkommande og vitnet skriv under. Vitnet kan vere kven som helst. Dette er eit dokument som ein gjerne kan førebu sjølv ved å bruke dei riktige orda, men mange får hjelp av advokatfirma eller spesielle kommersielle føretak til å formulere eit slikt dokument.⁹

⁹ Deed Poll Office er eit av firmaa som tilbyr slike tenester på nett, og nettsidene til dette firmaet inneheld også mange nyttige opplysingar om rettssaker om namne- endring gjennom historia, inkludert dei siterte eksempla frå England og Skottland.

Figur 4: National Insurance Numbercard frå 2000, der det står «This is not proof of identity». I likskap med til dømes ein fødselsattest har kortet ikkje noko bilete, så det kan ikkje bevise kven beraren er.

Det er også mogleg å bruke eit slikt dokument for å endre namnet til eit barn, men det trengst vanlegvis skriftleg samtykke frå foreldra, eller i det minste bevis på at dette vert gjort i samråd med foreldra. Problemet eg hadde da, var at foreldra mine var skilt. Eg budde i Skottland med mor mi, men far min budde i England. Eg trur ikkje at nokon av dei hadde noko imot namneendringa da, men det var upraktisk og komplisert å få dei til å skrive under på eitt dokument. I tillegg var det litt forskjellige krav mellom England (der eg var fødd) og Skottland (der eg budde), så eg venta inntil eg fylte 18 år og kunne gjere det på eiga hand.

Medan eg venta, måtte eg få eit nytt pass med namnet *James*. Underskrifta i dette passet er faktisk forskjellig frå det første. Eg skreiv ikkje heile namnet *James*, men berre bokstaven «J» med eit passivt-aggressivt punktum, og det er ingen løkke under den siste bokstaven «y». Når eg ser på det, veit eg at eg skreiv det namnet under tvang.

I 2002 fylte eg 18 år, og eg flytta til Edinburgh som student. Straks etter den første juleferien laga eg mitt eige *change of name deed* og fekk hjelp av ei venninne med skrivar til å skrive det ut. Så bad eg styraren på studentheimen om å skrive under som vitne. I dokumentet måtte eg erklære blant anna:

I [...] DO HEREBY ABSOLUTELY RENOUNCE AND ABANDON the use of my former name James Edward Michael Puzey [...] and] I HEREBY DECLARE that I shall at all times hereafter in all records, deeds and instruments in writing and in all actions and proceedings and upon all occasions whatsoever use the name GUY EDWARD MICHAEL PUZEY.

Med dette dokumentet kunne eg dimed kvitte meg med nesten alle resterande spor av det gamle namnet. Eg følte at eg kunne vere meg sjølv.

Det første passet mitt med det riktige namnet vart utferdta berre tre dagar seinare, og underskrifta mi der er eigentleg den same som no. Eg var endeleg tilfreds med den onomastiske identiteten min.

6.6 Nytt namn, nytt språk, og ekteskap

Da eg seinare budde og arbeidde i Italia som EU-borgar, var det ingen problem med namnet mitt med unntak av at italienske myndigheter insisterte på å bruke alle tre førenamn i alle dokument, noko som var greitt. Namnet mitt følgjer ikkje vanleg italiensk skrivemåte eller uttale, men eg har alltid vore vand til å måtte stave det uvanlege etternamnet mitt for andre, så det var ikkje noko veldig nytt. Eg fekk ein italiensk skattekode som var forankra i det nye namnet mitt, og førarkort også.

Kona og eg gifta oss i Skottland i 2013. Ettersom ho er italiensk og sveitsisk statsborgar, måtte vi registrere dette med både italienske og sveitsiske myndigheter. Det gjekk fint på Det italienske generalkonsulatet i Edinburgh. Da vi sa kva vi måtte registrere, sa funksjonæren «che bello» [så fint]. Så vitja vi Den sveitsiske ambassaden i London. Funksjonæren var veldig dyktig og snakka til og med italiensk, men

ho sa at dette *change of name deed* ikkje var nok. Problemet var at det ikkje kunne legaliserast med apostille-stempel, så eg vart nøydd til å lage eit nytt dokument, nemleg ein *statutory declaration*. Dette er også eit dokument som erklærer eit faktum, men vitnet må vere ein autorisert person, som notarius publicus, advokat, eller visse andre kategoriar. Advokatar og andre kan krevje betalt for dette. Deretter kan det britiske utanriksdepartementet verifisere underskrifta til det autoriserte vitnet og legalisere dokumentet med apostille-stempel til bruk av myndigheiter i andre land.

Så eg laga ein *statutory declaration* og fann ein notarius publicus. I denne erklæringa stadfestar eg at fødselsattesten min viser til min fødsel og at eg har endra namnet mitt. Det gjekk greitt til slutt, og det sveitsiske folkeregisteret var nøgd.

6.7 Namnet til ein ny statsborgar og konflikt mellom sedvanerett og sivilrett

Da eg skulle søkje italiensk statsborgarskap, måtte søknaden komme med fleire vedlegg, inkludert ein kopi av det britiske passet mitt (med namnet *Guy*) og fødselsattesten (med namnet *James*, legalisert med apostille-stempel og omsett til italiensk). På søknadsskjemaet var det ikkje mogleg å forklare namneendringa. Dimed la eg også ved ein attestert kopi av *change of name deed* og ein ny *statutory declaration* som gjorde greie for situasjonen. Alle dei naudsynlege dokumenta var legaliserte med apostille-stempel, omsett til italiensk, og stadfesta av Det italienske generalkonsulatet som autentiske omsetjingar.

Søknaden måtte leverast samtidig digitalt og personleg på generalkonsulatet i Edinburgh. Generalkonsulatet har eit territorialt ansvar og mottek dokumenta, men det er stort sett innanriksdepartementet i Roma som handsamar søknadene i samråd med fleire andre statsmyndigheiter. Da eg søkte i 2016, hadde staten sett seg ein frist for å behandle søknadene innan 730 dagar (D.P.R. 362/1994, art. 3), men litt over 730 dagar etter at eg hadde sendt søknaden, vart fris-

ten forlenga med tilbakeverkande kraft til 48 månader (D.L. 113/2018, art. 14).¹⁰

Det vart ein del venting, og så var det litt fram og tilbake om namnet. Problemet var at innanriksdepartementet helst ville sjå anten ein fødselsattest med offisielle merknader om namneendringa eller eit anna dokument frå til dømes ein tingrett eller domstol som konstaterter endringa. Da dei bad om dette, fekk eg 30 dagar til å sende noko, elles ville søknaden verte avslått.

I England og Wales er det diverre slik at fødselsregisteret berre kan endrast i nokre ekstreme tilfelle. Registeret og fødselsattesten representerer berre korleis situasjonen var den dagen i 1984 og kva namnet mitt var da. Førenamnefeltet i registeret kan berre endrast innan tolv månader sidan fødselen vart registrert, og registratoren kan ikkje skrive andre merknader på fødselsattestar (Births and Deaths Registration Act 1953, s. 13(1), s. 29(1)). Dei einaste andre unntak er når namnet også var historisk feil i perioden da barnet var født (Births and Deaths Registration Act 1953, s. 29), eller om ein har endra juridisk kjønn (Gender Recognition Act 2004, Schedule 3). Fødselsregisteret i England and Wales «does not confer a name, but merely commences a repute» (Caplan 2001:63), og det same gjeld fødselsattesten, som er eit utdrag frå fødselsregisteret.

Dersom eg var fødd i Skottland, hadde det heile vore mykje lettare. I Skottland finst det eit særskilt register for endringar, så ein kan faktisk få merknader i fødselsattesten som stadfestar både det gamle og det nye namnet (Registration of Births, Deaths and Marriages (Scotland) Act 1965, s. 43–44), og det same gjeld i Nord-Irland (Births and Deaths Registration (Northern Ireland) Order 1976, art. 37), men diverre var eg fødd i England.

Når det gjeld tingrett eller domstol, er det som sagt slik at dei ikkje blandar seg inn i namnesaker veldig ofte. Eg kunne eventuelt få ei eidfesta erklæring med ein *Justice of the Peace* [fredsdommar] som vitne, men eg spurde fredsdommaren, som sa at *statutory declaration*, som eg allereie hadde sendt, var det riktige dokumentet.

¹⁰ I 2020 vart fristen for nye søknader forkorta igjen til 24 månader, men kan forlengjast til 36 månader.

Eg måtte sende noko, så eg sende ein kopi av vigselattesten, som konstaterte begge namna i det same dokumentet (sjå figur 5), og etter kvart innsåg det italienske innanriksdepartementet at det ikkje var noko meir eg kunne tilby. Eg hadde allereie levert dei riktige dokumenta, og britiske myndigheiter hadde jo utferda passet mitt med det nye namnet.

3.	Bridegroom
Forename(s)	Guy Edward Michael (formerly James Edward Michael)
Surname(s)	Puzey
	(Signed) Guy Puzey

Figur 5: Vigselattest frå 2013. Crown copyright.

Søknaden fekk gå vidare, og til slutt vart eg innkalla til å avleggje eid som ny statsborgar. Namnet var riktig på borgarskapsdekretet (sjå figur 6). Eg skulle endeleg verte italiensk statsborgar. Etter møtet på generalkonsulatet spaserte vi derfrå til pizzarestauranten der vi skulle feire det å vere italienarar alle saman. No hadde vi dessutan vorte tre: Son min var tre veker gammal. Eg gjekk rolegare enn vanleg og følte fred og stille som nybakt far og nybakt italiengar. Den vesle familien min var til stades, og det byråkratiske var på plass. Det riktige namnet mitt var intakt og i god behald. Trass usikkerheit i kjølvatnet av folkerøystinga om EU, følte eg også ein ny tryggleik. No kunne vi tre få dei same reisedokumenta og bevege oss under dei same vilkåra.

Vista la legge 5 febbraio 1992, n. 91;

Vista l'istanza presentata dallo straniero di origine britannica Guy Edward Michael PUZEY, nato a [redacted] (Regno Unito) il [redacted], per ottenere la cittadinanza italiana;
 Rilevato che l'interessato si trova nelle condizioni previste dall'art. 5 della legge 5 febbraio 1992, n. 91 e che non sussistono le cause preclusive previste dall'art. 6 della citata legge;
 Considerato che il Ministero degli Affari Esteri non ha evidenziato la sussistenza di elementi ostativi;
 Visti l'art. 7 della citata legge e la direttiva del Ministro dell'Interno del 7 marzo 2012;
 Visto l'art. 10 della medesima legge;

DECRETA

Al sopra nominato Guy Edward Michael PUZEY, nato a [redacted] (Regno Unito) il [redacted], è conferita la cittadinanza italiana.
 Il presente provvedimento avrà effetto dal giorno successivo alla prestazione del giuramento di cui all'art. 10 della legge 5 febbraio 1992, n. 91.
 Roma, [redacted]

Figur 6: Borgarskapsdekret frå 2019.

Fødselsattesten til son min var også i boks. Eg håpar at han liker namnet sitt, eller namna sine. Han var jo fødd i Skottland, der fødselsattesten gir meir rom for moglege endringar. Namnet hans er i alle fall juridisk stadfesta både i Skottland, Italia og Sveits.

Så kom ein ny e-post frå generalkonsulatet. Det herska nemleg tvil om kommunen der eg skal verte registrert i Italia, skulle transkribere namnet mitt slik som det var i 1984 eller slik som det er no. Dimed må eg vente igjen. Til slutt gjer kommunen det pragmatiske og transkriberer namnet mitt riktig ved å sjå på det som ei retting, som det faktisk var: Namnet må nemleg stemme overeins med borgarskapsdekretet.

Denne løysinga som beskytta og stadfesta *Guy* som det riktige første førenamnet mitt, var dessutan i samsvar med artikkel 2 og 22 av den italienske grunnlova (Costituzione della Repubblica Italiana):

La Repubblica riconosce e garantisce i diritti inviolabili dell'uomo, sia come singolo sia nelle formazioni sociali ove si svolge la sua personalità [...].

[Republikken anerkjenner og garanterer menneskets ukrenkelege rettar, både som individ og i dei sosiale gruppene der mennesket uttrykker personlegdomen sin [...].]

(Artikkel 2)

Nessuno può essere privato, per motivi politici, della capacità giuridica, della cittadinanza, del nome.

[Ingen kan miste [oppleve at staten eller andre tek bort] av politiske grunner sin juridiske status, sitt statsborgarskap eller sitt namn]. (Artikkel 22)

Bruno Barel (2015:390) skriv at Den europeiske unionens domstol har gripe inn fleire gonger om liknande tema og har fastslått at det er i strid med EU-rett dersom ein stat tvangsendrar eit namn som allereie vert brukt i samsvar med andre nasjonale regelverk, også når vedkommande har dobbelt statsborgarskap. Den italienske grunnlovsretten har i tillegg betrakta det at vedkommande har fått ein ny status, som hen ikkje hadde frå før, som ein utilstrekkeleg grunn til å

forsvare namneendringar mot namneberarens vilje (Barel 2015:391). Dimed skriv Barel (2015:392) at i nokså liknande situasjonar:

[...] assume preminenza – dovendosi tutelare l'individuo nei suoi diritti fondamentali – il suo diritto di mantenere il nome ormai di fatto – e di diritto, secondo la *lex loci* – acquisito, da ritenersi non più suscettibile di cambiamento coercitivo – salva una diversa volontà dell'interessato – allorché eventualmente si determini un contatto con l'ordinamento di stato civile italiano.

[... ettersom dei grunnleggjande rettane til individet må vernast [av staten], skal retten som eit individ har til å oppretthalde namnet som faktisk allereie er i bruk, også juridisk sett ifølgje *lex loci*, få prioritet, [og namnet] må ikkje vere gjenstand for tvangsendringar, med mindre vedkommande eigentleg vil endre namnet, når individet først skulle komme inn i det italienske folkeregisteret.]

Consiglio di Stato (statsrådet i Italia), som regulerer funksjonane og arbeidsmåtane til offentlege myndigheiter, tok det opp som eit problem i 2013 at mange nye statsborgarar er nøydde til å inngå den italienske namneendringsprosedyren med ein gong dei har vorte statsborgarar. Dette gjeld ikkje minst etternamn som følgjer andre reglar i andre land, men det er også relevant for førenamn. Statsrådet skriv:

Non vi è dubbio, allora, che una normativa che subordini, al momento dell'acquisto della cittadinanza in uno Stato membro dell'Unione Europea, il riconoscimento del proprio nome ad una procedura che eccede quella strettamente necessaria per codesto acquisto, caratterizzata altresì da valutazioni discrezionali dell'Autorità pubblica, costituisca una restrizione sproporzionata della libertà di circolazione e una violazione del principio di non discriminazione, nonché una restrizione indebita e non giustificata da motivi di interesse generale di un diritto fondamentale della persona.

[Når eit menneske får borgarskap i ein EU-stat, er det dimed ingen tvil om at ei ordning som utset anerkjenninga av namnet for ein prosedyre som overskrid det som strengt tatt er naudsynleg for å få statsborgarskapet, sjølv om [prosedyren] er karakterisert av myndigheitenes bruk av skjønn og dømekraft, utgjer både ei uforholdsmessig innskrenking av fri rørsle, eit brot på prinsipp som

skal hindre diskriminering, og ei urettmessig innskrenking, som ikkje er støtta av allmenn interesse, av ein grunnleggjande menneskerett.] (Consiglio di Stato 2013)

Løysinga skulle ifølgje Consiglio di Stato (2013) vere «di consentire l'attribuzione del nome di origine al momento di acquisto della cittadinanza italiana» [å gi rom for å tilskrive opphavsnamnet når vedkommande får italiensk statsborgarskap]. Innanriksdepartementet kom med eit rundskriv om korleis dette skulle gjerast, nemleg at det juridiske namnet ifølgje *lex loci* i opphavsstaten kan tilskrivast alleire i borgarskapsdekretet (Ministero dell'interno 2013:9), og det var nettopp dette som eg fekk. Den vanlege føresetnaden er at fødselsattesten gir denne forma av namnet, men det gjer ikkje fødselsattesten i mitt tilfelle fordi eg var fødd i eit land med ganske frie sedvanerettstolkningar av namnespørsmål, men *Guy* er likevel det juridiske korrekte første førenamnet mitt.

Her ser vi ein tydeleg konflikt mellom ein sedvanerettstradisjon som i England og ein sivilrettstradisjon som i Italia eller Sveits, med Skottland som ei spesiell blanding av dei to modellane. Det skotske systemet inneber høvet for å endre namnet som ein vil, men også sjansen for å få eit nytt namn transkribert i fødselsattesten på ein ganske enkel måte. Men dette føreset sjølvstekt at vedkommande er fødd i Skottland.

5. Namnedysfori

No er situasjonen klargjort: Det riktige namnet kom i dei italienske registera, og det italienske passet og identitetskortet mitt viser det riktige namnet. Kvar gong namnet mitt vart trekt i tvil, var det likevel ein fare for den frie rørsla mi, og det opna dessutan ein mental snarveg til angst og dårlege kjensler frå fortida. Thorne og Sanders (2013:31) summerer opp Carl Rogers' tolking av inkongruens slik:

[...] for many people there develops over time a marked discrepancy between the self as perceived and the actual experience of the total organism. Where such a discrepancy exists Rogers speaks

of an incongruence between self and experience. This incongruence leads to a psychological vulnerability which will often render the person anxious and confused whenever an experience is perceived or in some way anticipated as being incongruent with the structure of the self and the current self-concept. The outcome of psychological vulnerability of this kind is a defensive response to experiences that in some way threaten the person's concept of self.

Det var nettopp dette eg opplevde. Som *James* opplevde eg inkongruens, og namneendringa til *Guy* gjorde mykje for å sameine i meg «the self as perceived» med «the actual experience of the total organism». Kvar gong det nye namnet mitt har stått i fare for ikkje å verte akseptert, opplevde eg igjen ei sterk indre usemje som faktisk trua sjølvomgrepet mitt. Når andre menneske set spørsmålsteikn ved namnet til nokon, kan det kjennast som om dei stiller seg tvilande til personen sjølv (Hagström 2012:82).

Bill Nicolaisen (1999:180) skreiv om dei tre førenamna frå fødselsattesten sin:

Fortunately, the chains which this onomastic triplet has placed on me have been very light, even comfortable, sartorial items, and I have never thought of them as a burden or felt the need to divest myself of them in any mood of protest or resentment or because of a feeling of inappropriate identity.

Slik var det ikkje med mitt første førenamn. Å seie at eg heitte *James* kjendest som å lyge sjølv da det framleis var sant. Dersom eg skulle tvingast til å bruke namnet *James* no, vert det også ei løgn juridisk sett, og når eg tenkjer på at det gamle namnet mitt eingong denoterte meg, kan eg oppleve ein angst som er mykje meir enn berre frustrasjon. Sjølv om eg veit at eg var han som heitte *James*, er det vanskeleg å forsone meg med den yngre versjonen av meg sjølv. Til ein viss grad er dette kanskje noko mange kan oppleve når dei tenkjer på seg sjølv som barn, men kva det vil seie for identiteten når ein endrar namnet sitt, er nok meir spesifikt. Eg vil gå så langt å seie at dette faktisk var ein slags *namnedysfori* (eng. *onomastic dysphoria*), eit ganske sterkt psykisk ubehag med førenamnet som står i fødselsregisteret.

Eg erkjenner sjølvsgatt at dette kanskje ikkje kjem i nærleiken av ubehaget som folk opplever med til dømes kjønnsdysfori, men namnedysfori kan også vere veldig problematisk for transpersonar, ikkje minst dersom dei opplever at andre personar eller instansar bruker det «avdøde» namnet deira, altså *deadnaming*. Kjønn er ofte markert i personnamn, og forskingslitteraturen om namneendring blant transpersonar viser at «a wrongly gendered name just does not feel one's own» (Leino 2014:809). Transpersonar kan ofte oppleve større problem med namn og borgarskapsspørsmål, og om det er mogleg å byte namn varierer rundt i verda:

This is a form of state violence against a specific population, those who fall outside of and disrupt established binary gender norms. Access to the ability to legally change one's name and gender designation, in effect having control over one's own identity, thus is key to reducing trans violence and increasing trans people's chances to live fulfilling, self-actualized lives. (Farrow 2019:13)

Nokre statar anerkjenner denne globale variasjonen i reglementet om identitetspapir. Samtidig som det britiske regelverket tillèt namneendring, krev det at ein person ikkje bruker forskjellige namn samtidig i offisielle samanhengar. Dette inneber at ein person med dobbelt statsborgarskap må forsikre seg om at dokumenta frå dei forskjellige statane viser det same namnet. Men det finst unntak, som for eksempel: «The applicant has changed their name as a result of a change of gender and the law in the applicant's country of origin does not recognise or permit a change of gender» (Home Office 2016:7). Da får søkeren lov til å ha pass i forskjellige namn.

Det er veldig viktig at det finst rom for slike unntak og pragmatiske løysingar når identiteten til eit individ står på spel. Det trengst kanskje også lovendringar slik at fødselsattestar i England og Wales kan vise eit namn som vert endra seinare i livet.

6. Konklusjon

Remembering becomes inquiry. [...] Memories are not replicas of experience; they're what we have turned our experiences into through the activity of remembering. (Bochner 2017:73)

Det kan vere både lærerikt og nyttig om namneforskarar vil engasjere seg med sjølvetnografi som metode. Det kan likevel vere krevjande, og ein kan kjenne seg ganske utsett. Her var det sjølvvald namneendring som stod i fokus, og sjølvetnografien har gjort det mogleg å skildre dei sosiale posisjoneringane som oppstod i den samanhengen, men eg vil meine at denne metoden kan vere med på å fortelje mange andre slags namnehistorier. Eg meiner at sjølvetnografi kan gi oss spesielt mange nye innsikter i det emosjonelle og det affektive ved namnebruk. Ein kjem særleg tett på namna i sjølvetnografien.

Dei fleste sjølvetnografiane fokuserer mest på røynsla til eitt enkeltmenneske. Det er dimesd ein effektiv metode for å komme djupt inn i den subjektive røynsla til akkurat det enkeltmennesket, som oftast for å ta opp meir ålmenne problem, men det er opplagde og ibuande avgrensingar i dette. Fleire sjølvetnografiar om namn må til for å danne eit større og meir mangfaldig bilete av korleis vi opplever namna i liva våre. Sjølvetnografien er spesielt nyttig når ein vil utforske maktubalansar eller bryte stilla om gløynde eller undertrykte menneskelege røynsler (Adams et al. 2015:103). Med særleg tanke på namnebyte og identitetspapir, vil eg gjerne oppmuntre andre til å fortelje historier om sine røynsler frå eit onomastisk perspektiv, inkludert folk som har opplevd store forskjellar i namnetradisjonar, og transpersonar om korleis dei opplever namnebyte og *deadnaming* (Sinclair-Palm 2017; O'Shea 2018; Thieme & Saunders 2018; Farrow 2019; Sinclair-Palm & Chokly 2023) og om korleis det er å navigere byråkrati når eventuelt både namn og kjønn er endra. Vi treng rett og slett meir kunnskap om slike sider av namn, dersom forskarar kjenner seg trygge nok til å fortelje om noko som kan vere emosjonelt og etisk vanskeleg å ta opp.

Med tanke på identitetspapira og på dei forskjellige regelverka som har utøvd makt overfor namnet mitt, handla denne sjølvetnografien

dessutan om byråkratiske posisjoneringar og om mitt namn som reiste over grenser mellom England, Skottland og Italia. Sjølv om desse var interne europeiske grenser, var det likevel ei ganske kompleks reise. I mitt tilfelle var situasjonen ikkje like kritisk som mange andre opplever når dei kryssar grenser saman med namna sine.

EU- og EØS-borgarar kan oppleve fri rørsle for personar, men eg vil føreslå at vi også treng fri rørsle for namn. Eit slikt regelverk må også tydeleg respektere namneendringar etter fødsel. Fri rørsle for namn kan og bør strekke seg vidare til for eksempel bruk av korrekte diakritiske teikn. Bernd Kappenberg (2014) argumenterer at myndigheitears usystematiske eller manglande bruk av diakritiske teikn i personnamn er i strid med det europeiske idealet om gjensidig aksept og kulturelt utbytte. Desse kan sjå ut som primært byråkratiske saker, men som eg har vist, kjem dei inn på fleire grunnleggjande rettar, og vi må ikkje undervurdere den psykologiske effekten av ordningar som truar identiteten til eit individ. Katarzyna Marciniak (2006:17) omtaler dei påtvinga namneendringane som skjedde blant innvandrarar på Ellis Island i New York som eit eksempel på antropofagi, ein praksis som fortærer eit menneske. Det er ein sterk metafor, men det seier mykje om kor tett banda er mellom namnet og individet, og om kor stor urett folk kan lide når myndigheiter tek bort namnet deira.

Orvar Löfgren (2015:271) spør: «Who am I? I am reduced to a passport carrier: I am a citizen, a *Swedish* citizen» (original framheving). Ei justering av maktbalansen når det gjeld namnespørsmål vil kanskje bidra til at vi ikkje vert redusert berre til passberarar. Samtidig må vi også hugse ulike maktforhold mellom statsborgarar i forskjellige land, vere det seg Sverige, Skottland eller kvar som helst. Eg nemna EU og EØS ovanfor i håpet om at friare rørsle for namn kan vere lettare å oppnå i eit område der dei mest privilegerte statsborgarane allereie kan flytte over statsgrenser ganske lett, men friare rørsle for namn kan gjerne vere eit godt mål på verdsbasis. Det største hindret for fri rørsle er nok nasjonalt borgarskap som omgrep (Kochenov 2020), og Mongia (1999:554) viser at passet er eit dokument «born out of an attempt to restrict movement along national lines that are explicitly raced».

I dei siste åra har vi opplevd fleire historiske mobilitetskriser. I løpet av pandemien har jo statsgrenser vorte vanskelegare å krysse, og i nokre land gjaldt dette også kommune- eller fylkesgrenser, eller til og med grensa som dørterskelen teiknar for eit kvart hus og ein kvar heim. Mellom Storbritannia på den eine sida og EU og EØS på den andre har mange millionar av borgarar nyleg mista omfattande mobilitetsrettar. Og ikkje minst er det ifølgje SN sin høgkommissær for flyktningar og SN sin hjelpeorganisasjon for palestinske flyktningar i Midtausten no ca. 35,3 millionar flyktningar i verda som søker tryggleik (UNHCR 2023). Vi ser mange tragediar blant flyktningar og andre migrantar som kryssar hav og land for å søkje eit betre liv. Mange dør under farlege reiser.

Det minste statar kan gjere når det skjer daglege menneskelege tragediar ved grensene og når identitetar vert så sårbare, er å vise meir respekt for migrantar og andre nye statsborgarar ved å tiltale dei med eit namn som ikkje skadar sjølvomgrepet deira, som ikkje dannar inkongruens, eller som i alle fall er juridisk korrekt.

Summary

Autoethnography is a qualitative method whereby researchers reflect upon their own experiences to describe or evaluate wider cultural or social phenomena. While this approach has been used in the social sciences for several decades, it has not yet found much explicit application in the field of onomastics. That said, a number of name scholars have effectively carried out such studies, albeit without using the term itself (e.g. Nicolaisen 1999; Helleland 2012), and Sara Louise Wheeler (2016; 2018a; 2018b) has done excellent work seeking to bridge the gap, setting out the value of *autoethnographic onomastics*, or *onomastic autoethnography*. This article seeks to inspire further such work in onomastics.

The autoethnographic study at the core of this article reflects upon the feelings I had from a very early age about the first name I was originally given at birth, and why I decided to change it. I explore the experience of crossing the border between one name and the other,

and what implications the name change has had in crossing borders between countries, particularly between England, Scotland, and Italy. Combined with the autoethnographic approach is analysis of the use of personal names in identity documents and the regulatory frameworks involved.

Having situated my old first name in its macro- and micro-socio-cultural context, I discuss the reasons why I never felt that this name was a good fit, and why I felt increasingly uncomfortable with it. Through reference to the work of Carl Rogers (e.g. 1957; 1959), the concept of *conditions of worth* emerges as particularly relevant for exploring naming processes, while the notion of *incongruence* provides an apt framework for understanding what may lie behind many name changes.

I then discuss the inspiration for the new name I chose. After using that name for some time, it came to have a meaning to me as an individual that was independent of the original name-bearer that had inspired my choice. In the same period that I changed my name by usage, around the age of ten, I moved from England to Scotland. Beyond the personal sphere, I explain legal and bureaucratic implications of my name change, firstly in connection with England's common law tradition and Scotland's mixed legal tradition with significant elements of common law and civil law.

With reference to my later application for naturalisation as an Italian citizen by virtue of *jus matrimonii*, I then highlight some problems that can emerge when a common law onomastic tradition comes into conflict with a civil law framework, especially when procedures in England (and Wales) mean that the information on a birth certificate almost always remains the same even after a name change, as the name at the time the birth was registered is seen as a matter of historical fact, not a reflection of the current legal situation. During and after the naturalisation process, questions were raised a number of times by Italian authorities about which first name I could be assigned as an Italian citizen, since my birth certificate does not match my actual legal name. A pragmatic solution was eventually found: this article demonstrates why it was also the legally correct solution.

Every time my legal name appeared to be doubted by authorities, my free movement felt at stake. It also created a short circuit to anxiety and other negative feelings from the past, as is typical of resurfacing incongruence. In psychological terms, I believe the original incongruence that I experienced and that I again experienced when my onomastic identity seemed in danger represented a threat to my self-concept. Changing my name went a long way to unite in me ‘the self as perceived’ with ‘the actual experience of the total organism’ (Thorne and Sanders 2013:31).

I believe cases such as this could be described as *onomastic dysphoria*: an intense unease caused by a mismatch between an individual’s own name and their identity or self-concept. I fully acknowledge that this dysphoria is unlikely to be as extreme as experienced with e.g. gender dysphoria, but onomastic dysphoria may also be experienced by trans people, who can encounter much greater difficulties with identity documents and onomastic aggression by others through *deadnaming*.

In conclusion, the article calls for a principle of free movement of names to avoid complications when legal frameworks for naming come into conflict. While this may seem a primarily bureaucratic matter, the article illustrates its relevance for a variety of fundamental rights, and we must not underestimate the psychological effect when official procedures threaten an individual’s identity. With recent historic crises of mobility, not to mention the terrible risks and prejudices that migrants often face, surely it is not asking much for states to show more respect for migrants and other new citizens by addressing them with a name that does not threaten their identity or personal integrity.

Kjelder

- Adams, Tony E. 2017. Autoethnographic responsibilities. *International Review of Qualitative Research* 10(1). 62–66.
- Adams, Tony E., Holman Jones, Stacy & Ellis, Carolyn. 2015. *Autoethnography*. Oxford: Oxford University Press.

- Aguirre, Regina T. P. & Duncan, Chad. 2013. Being an elbow: A phenomenological autoethnography of faculty-student collaboration for accommodations. *Journal of Teaching in Social Work* 33(4–5). 531–551.
- Ainiala, Terhi, Aldrin, Emilia & Eggert, Birgit. 2023. New trends in Nordic socio-onomastics: International cooperation and examples of objectives. I Bijak, Urszula, Swoboda, Paweł & Walkowiak, Justyna B. (red.), *Proceedings of the 27th International Congress of Onomastic Sciences*, bind 3. *Onomastics in interaction with other branches of science*, 525–539. Kraków: Jagiellonian University Press.
- Aldrin, Emilia. 2011. *Namnval som social handling: Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Aldrin, Emilia. 2017. Creating identities through the choice of first names. I Ainiala, Terhi & Östman, Jan-Ola (red.), *Socio-onomastics: The pragmatics of names*, 45–68. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Almassri, Anas N. 2023. Critical realist autoethnography in international scholarships impact research: An illustrative proposal. *International Journal of Educational Research* 122. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2023.102254> (henta 30. januar 2024).
- Anderson, Leon. 2006. Analytic autoethnography. *Journal of Contemporary Ethnography* 35(4). 373–395.
- Barel, Bruno. 2015. Cittadinanza. I Morozzo della Rocca, Paolo (red.), *Immigrazione, asilo e cittadinanza: Discipline e orientamenti giurisprudenziali*, 2. utgåve, 365–399. Santarcangelo di Romagna: Maggioli Editore.
- Billig, Michael. 1995. *Banal nationalism*. London: SAGE.
- Baiburin, Albert. 2021. *The Soviet passport: The history, nature and uses of the internal passport in the USSR*. Omsett av Stephen Dalziel. Cambridge: Polity Press.
- Births and Deaths Registration Act. 1953. 1 & 2 Eliz. 2. c. 20.
- Births and Deaths Registration (Northern Ireland) Order. 1976. No. 1041 (N.I. 14).
- Bochner, Arthur P. 2017. Heart of the matter: A mini-manifesto for autoethnography. *International Review of Qualitative Research* 10(1). 67–80.
- Bochner, Arthur P. & Ellis, Carolyn. 2016. *Evocative autoethnography: Writing lives and telling stories*. Abingdon: Routledge.
- Bondi, Liz. 2014. What's in a name? Secrets, haunting, and family ties. I Wyatt, Jonathan & Adams, Tony E. (red.), *On (writing) families: Autoethnographies of presence and absence, love and loss*, 43–48. Rotterdam: Sense.

- Bramwell, Ellen S. 2011. *Naming in society: A cross-cultural study of five communities in Scotland*. Glasgow: University of Glasgow.
- Caplan, Jane. 2001. «This or that particular person»: Protocols of identification in nineteenth-century Europe. I Caplan, Jane & Torpey, John (red.), *Documenting individual identity: The development of state practices in the modern world*, 49–66. Princeton: Princeton University Press.
- Cho, Lily. 2009. Citizenship, diaspora and the bonds of affect: The passport photograph. *Photography & Culture* 2(3). 275–288.
- Consiglio di Stato. 2013. Parere 850/2013 (22. februar 2013).
- Constable, Nicole. 2022. *Passport entanglements: Protection, care, and precarious migrations*. Oakland: University of California Press.
- Copp, Martha A. 2008. Emotions in qualitative research. I Given, Lisa M. (red.), *The SAGE encyclopedia of qualitative research methods*, bind 1, 249–252. London: SAGE.
- Costituzione della Repubblica Italiana.
- Council of the European Union. 2023. PRADO (Public register of authentic identity and travel documents online). <https://www.consilium.europa.eu/prado> (henta 8. august 2023).
- Cowley, Earl v Cowley, Countess. 1901. A.C. 450, House of Lords (31. juli 1901). <https://deedpolloffice.com/change-name/law/case-law/Cowley-v-Cowley-1901> (henta 8. august 2023).
- D.L. 113/2018 (Decreto-Legge 4 ottobre 2018, n. 113). Disposizioni urgenti in materia di protezione internazionale e immigrazione, sicurezza pubblica, nonché misure per la funzionalità del Ministero dell'interno e l'organizzazione e il funzionamento dell'Agenzia nazionale per l'amministrazione e la destinazione dei beni sequestrati e confiscati alla criminalità organizzata.
- Dobuzinskis, Laurent. 1997. Historical and epistemological trends in public administration. *Journal of Management History* 3(4). 298–316.
- D.P.R. 362/1994 (Decreto del Presidente della Repubblica 18 aprile 1994, n. 362). Regolamento recante disciplina dei procedimenti d'acquisto della cittadinanza italiana.
- Ellis, Carolyn. 1991. Sociological introspection and emotional experience. *Symbolic Interaction* 14(1). 23–50.
- Ellis, Carolyn. 2004. *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography*. Walnut Creek: AltaMira.
- Ellis, Carolyn. 2008. Systematic sociological introspection. I Given, Lisa M. (red.), *The SAGE encyclopedia of qualitative research methods*, bind 2, 853–854. London: SAGE.

- Erdal, Marta Bivand & Midtbøen, Arnfinn H. 2023. «Birthplace unknown»: On the symbolic value of the passport for identity-construction among naturalised citizens. *Identities* 30(1). 19–37.
- Farrow, Mira. 2019. *Transgender vulnerabilities: State issued identity documents and third gender options*. Tacoma: University of Washington Tacoma. (Masteravhandling.)
- Flyvbjerg, Bent. 2001. *Making social science matter: Why social inquiry fails and how it can succeed again*. Omsett av Steven Sampson. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flyvbjerg, Bent. 2003. Fem missforstånd om fallstudieforskning. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 106(3). 185–206.
- Fox, Ragan. 2021. Recalling emotional recall: Reflecting on the methodological significance of affective memory in autoethnography. *Text and Performance Quarterly* 41(1–2). 61–80.
- Francis, Martin. 2008. *The flyer: British culture and the Royal Air Force 1939–1945*. Oxford: Oxford University Press.
- Gariglio, Luigi. 2018. Doing (prison) research differently: Reflections on autoethnography and «emotional recall». *Oñati Socio-Legal Series* 8(2). 205–224.
- Gender Recognition Act. 2004. c. 7.
- Grimsgaard, Øystein Særaas. 2009. *Anvendt positiv psykologi: Et metateoretisk perspektiv*. Oslo: Universitetet i Oslo. (Hovedoppgåve.)
- Grønstad, Line Førre. 2020. *Fellesskap og individualitet: Kjønnna etternamnssval blant norske menn i heterofile parforhold*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Hagström, Charlotte. 2006. *Man är vad man heter: Namn och identitet*. Stockholm: Carlsson.
- Hagström, Charlotte. 2012. Naming me, naming you. Personal names, online signatures and cultural meaning. I Helleland, Botolv, Ore, Christian-Emil & Wikstrøm, Solveig (red.), *Names and identities* (Oslo Studies in Language 4(2).) 81–93. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Handley, Rhys. 2019. De La Rue to cut 170 jobs, Unite blames passport loss. *Printweek* 26 juni 2019. <https://www.printweek.com/news/article/de-la-rue-to-cut-170-jobs-unite-blames-passport-loss> (henta 8. august 2023).
- Helleland, Botolv. 2012. Place names and identities. I Helleland, Botolv, Ore, Christian-Emil & Wikstrøm, Solveig (red.), *Names and identities*. (Oslo Studies in Language 4(2).) 95–115. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hennessy, Peter. 1992. Modern history in the making. *The Director* 46(2). 27–29.
- Higgs, Edward. 2011. *Identifying the English: A history of personal identification 1500 to the present*. London: Continuum.

- Home Office (Immigration and Border Policy Directorate). 2016. [Use and change of names:] Annex A: Use of names in passports (16. august 2016). https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/548220/Annex_A_passports_August_2016.pdf (henta 8. august 2023).
- Howse, Violet M. 1972. *Pusey: A parish record*. Oxford: Holywell Press.
- Isosävi, Johanna & Lappalainen, Hanna. 2015. First names in Starbucks: A clash of cultures? I Norrby, Catrin & Wide, Camilla (red.), *Address practices as social action: European perspectives*, 97–118. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jackson, G. W. L. & Donnelly, G. L. 2001. Popular forenames in Scotland, 1900–2000. National Records of Scotland, Occasional Paper 2 (4. januar 2001). <https://webarchive.nrscotland.gov.uk/20210314115440/https://www.nrscotland.gov.uk/statistics-and-data/statistics/statistics-by-theme/vital-events/names/occasional-papers/occasional-paper-no-2-popular-forenames-in-scotland-1900-2000> (henta 8. august 2023).
- Joramo, Unn-Wenche. 2008. *Rådgivningsfunksjonen i den videregående skolen: Elever og rådgiveres syn på rådgivningens form og innhald*. Oslo: Universitetet i Oslo. (Masteravhandling.)
- Kappenberg, Bernd. 2014. *Setting signs for Europe: Why diacritics matter for European integration*. Stuttgart: Ibidem.
- Khosravi, Shahram. 2010. *«Illegal» travellers: An auto-ethnography of borders*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kochenov, Dimitry Vladimirovich. 2020. Ending the passport apartheid: The alternative to citizenship is no citizenship – A reply. *International Journal of Constitutional Law* 18(4). 1525–1530.
- Kostanski, Laura. 2009. «What's in a name?» *Place and toponymic attachment, identity and dependence: A case study of the Grampians (Gariwerd) National Park name restoration process*. Ballarat: University of Ballarat.
- Leibring, Katharina. 2016. Från Svensson til Svedjedal – Ett namnbyte i tiden. I Furuland, Gunnel, m.fl. (red.), *Spänning och nyfikenhet: Festskrift till Johan Svedjedal*, 503–511. Möklinta: Gidlunds förlag.
- Leino, Antti. 2014. Man, woman or me? Conflicting identities as evidenced by cross-gender name changes. I Tort i Donada, Joan & Montagut i Montagut, Montserrat (red.), *Els noms en la vida quotidiana: Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques*, 803–811. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.

- Löfgren, Orvar. 2015. The nationalization of anxiety: A history of border crossings. I Hedetoft, Ulf & Hjort, Mette (red.), *The postnational self: Belonging and identity*, 250–274. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lucassen, Leo. 2001. A many-headed monster: The evolution of the passport system in the Netherlands and Germany in the long nineteenth century. I Caplan, Jane & Torpey, John (red.), *Documenting individual identity: The development of state practices in the modern world*, 235–255. Princeton: Princeton University Press.
- Majakovskij, Vladimir. (1929) 1970. Et dikt om Sovjetpasset. I *Majakovskij av full strupe*. Gjendikta av Martin Nag, 127–132. Oslo: Gyldendal.
- Marciniak, Katarzyna. 2006. *Alienhood: Citizenship, exile, and the logic of difference*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Ministero dell'interno (Dipartimento per le libertà civili e l'immigrazione). 2013. Circolare 14423 (23. desember 2013).
- Mongia, Radhika Viyas. 1999. Race, nationality, mobility: A history of the passport. *Public Culture* 11(3). 527–556.
- Moxnes, Paul. 1971. Personlighetsforandringer i klient-sentrert terapi. *Nordisk psykologi* 23(2). 174–187.
- Myklebust, Jon Olav. 2002. Utveljing og generalisering i kasusstudiar. *Norsk pedagogisk tidsskrift* 86(5). 423–438.
- National Records of Scotland. 2023. Babies' first names 2022 (30. mars 2023). <https://www.nrscotland.gov.uk/statistics-and-data/statistics/statistics-by-theme/vital-events/names/babies-first-names/babies-first-names-2022> (henta 8. august 2023).
- NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora). 2021. Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora, 5. utgåve (16. desember 2021). <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/> (henta 8. august 2023).
- Nicolaisen, W. F. H. 1999. An onomastic autobiography, or, in the beginning was the name. *Names* 47(3). 179–190.
- Office for National Statistics. 2014. Top 100 baby names in England and Wales: Historical data (15. august 2014). <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/livebirths/datasets/babynamesenglandandwalestop100babynameshistoricaldata> (henta 8. august 2023).
- O'Shea, Caitlin Saoirse. 2018. This girl's life: An autoethnography. *Organization* 25(1). 3–20.

- Pitard, Jayne. 2019. Autoethnography as a phenomenological tool: Connecting the personal to the cultural. I Liamputtong, Pranee (red.), *Handbook of research methods in health social sciences*, 1829–1845. Singapore: Springer Nature Singapore.
- Puchowski, James Konrad. 2023. *Intervention, participation, perception: Case studies of language activism in Catalonia, Norway & Scotland*. Edinburgh: University of Edinburgh.
- Puzey, Guy, Vuolteenaho, Jani & Wolny, Matthias. 2021. Signals of onomastic capital: From transhistorical roots to the contemporary globalized trend of sponsored names. *Nordisk tidskrift för socioonomastik / Nordic Journal of Socio-Onomastics* 1. 115–155.
- Reed-Danahay, Deborah. 2017. Bourdieu and critical autoethnography: Implications for research, writing, and teaching. *International Journal of Multicultural Education* 19(1). 144–154.
- Registration of Births, Deaths and Marriages (Scotland) Act. 1965. C. 49.
- Richard v William. 1335. 9 Edw. 3. 14 (Court of Common Pleas, Easter Term). <https://deedpolloffice.com/change-name/law/case-law/Richard-v-William-1335> (henta 8. august 2023).
- Robertson. 1899. 37 S.L.R. 82 (Court of Session, 1st Division, 18. november 1899). <https://deedpolloffice.com/change-name/law/case-law/Robertson-1899> (henta 8. august 2023).
- Rogers, Carl R. 1957. The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology* 21(2). 95–103.
- Rogers, Carl R. 1959. A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework. I Koch, Sigmund (red.), *Psychology: A study of a science*, bind 3. *Formulations of the person and the social context*, 184–256. New York: McGraw-Hill.
- Sinclair-Palm, Julia. 2017. «It's non-existent»: Haunting in Trans youth narratives about naming. *Bank Street Occasional Paper Series* 37. <https://doi.org/10.58295/2375-3668.1102> (henta 8. august 2023).
- Sinclair-Palm, Julia & Chokly, Kit. 2023. «It's a giant faux pas»: Exploring young trans people's beliefs about deadnaming and the term deadname. *Journal of LGBT Youth* 20(2). 370–389.
- Sjödin, Elaine. 2021. *Namnet ska ge rötter, men också vingar – En sociolinguistisk undersökning av invandrade föräldrars namnval till sina svenskfödda barn*. Göteborg: Göteborgs universitet. (Masteravhandling.)
- Sparkes, Andrew C. 2020. Autoethnography: Accept, revise, reject? An evaluative self reflects. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health* 12(2). 289–302.

- Stevens, Alex. 2021. The politics of being an «expert»: A critical realist auto-ethnography of drug policy advisory panels in the UK. *Journal of Qualitative Criminal Justice & Criminology* 10(2).
- Tamm, Maare. (1987) 1990. *Psykologi*. Omsett av Heikki Gröhn og Per Arvid Ølmheim. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thieme, Katja & Saunders, Mary Ann S. 2018. How do you wish to be cited? Citation practices and a scholarly community of care in trans studies research articles. *Journal of English for Academic Purposes* 32. 80–90.
- Thomson, Stephen. 2014. Mixed jurisdiction and the Scottish legal tradition: Reconsidering the concept of mixture. *Journal of Civil Law Studies* 7(1). 51–91.
- Thorne, Brian & Sanders, Pete. 2013. *Carl Rogers*, 3. utgåve. London: SAGE.
- Torkelsen, Edwin. 1983. Sverre som løgner: Et forsøk på en psykhistorisk vurdering. *Historisk tidsskrift* 62(4). 419–448.
- Torpey, John. 2018. *The invention of the passport: Surveillance, citizenship and the state*, 2. utgåve. Cambridge: Cambridge University Press.
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). 2023. Refugee data finder: Key indicators (14. juni 2023). <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (henta 8. august 2023).
- Vesaas, Tarjei. 1934. *Det store spelet*. Oslo: Norli.
- Wheeler, Sara Louise. 2016. Two short «As» and a rolling «R»: Autoethnographic reflections on a «difficult» name. *SAGE Open* 6(3). <https://doi.org/10.1177/2158244016658935> (henta 8. august 2023).
- Wheeler, Sara Louise. 2018a. Autoethnographic onomastics: Transdisciplinary scholarship of personal names and «our stories». *Methodological Innovations* 11(1). <https://doi.org/10.1177/2059799118769818> (henta 8. august 2023).
- Wheeler, Sara Louise. 2018b. «Enwau Prydeinig gwyn?» Problematizing the idea of «White British» names and naming practices from a Welsh perspective. *AlterNative: An International Journal of Indigenous Peoples* 14(3). 251–259.
- Young. 1835. 13 S. 262 (Court of Session, 1st Division, 14. januar 1835). <https://deedpolloffice.com/change-name/law/case-law/Young-1835> (henta 8. august 2023).

Varför Paris men inte Prag? Om namn i SAOL 14

Emma Sköldberg & Lena Wenner

Abstract: This article reports on a study of the inclusion of names in the latest edition of The Swedish Academy Glossary (SAOL 14). We begin by presenting the principles for including names in Swedish monolingual dictionaries in general. We then discuss the names included in SAOL 14, based on those from previous editions, emails from dictionary users regarding the names, and the results of an online survey on the topic. Finally, we address the question of how the editors could approach this subset of headwords in the next edition of the glossary.

Keywords: lexicography, names, Swedish Academy Glossary, SAOL, headwords

1. Inledning

I den senaste upplagan av *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL 14, det vill säga upplaga nummer 14 från 2015) finns det betydligt fler namn bland uppslagsorden än i tidigare upplagor. Exempel på sådana

Emma Sköldberg (University of Gothenburg) & Lena Wenner (Institute for Language and Folklore, Gothenburg). Why Paris but not Prague? On names in SAOL 14.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons 4.0 International licence (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

uppslagsord är personnamnet *Kopernikus*, ortnamnet *Borås* samt *Knesset*, som kan räknas till kategorin ”övriga namn”. Innehållet i de tre SAOL-artiklar som rör dessa uppslagsord och som är publicerade i den tryckta versionen av ordlistan, återges i exempel 1–3:

- 1) **Kopernikus** [koper'nik-] namn • en polsk astronom och fysiker
- 2) **Borås** [borå's] namn • en svensk stad
- 3) **Knesset** [knes'et] namn • det israeliska parlamentet

Som synes inkluderar artiklarna, som är nya i förhållande till upplagan från 2006, själva uppslagsordet (inklusive ordledsmarkörer) samt upplysningar om hur orden uttalas, vilken ordklass de tillhör liksom kortfattade betydelsebeskrivningar. Studier har visat att användare inte sällan söker på namn i allmänspråkliga ordböcker, men utan att få träff på dessa namn (se t.ex. Hult 2008:250–251; Nygaard & Fjeld 2008, Trap-Jensen & Lorentzen 2017:110; Bäckerud et al. 2020:96). Den nyinlagda informationen i SAOL 14 om olika slags namn kan därmed fylla en tidigare informationslucka.

De namn som har införlivats i SAOL 14:s förteckning över uppslagsord har emellertid väckt en del negativa reaktioner bland ordboksanvändarna och ordlisteredaktionen har fått mejl där det bland annat uttryckts kritik mot urvalet.¹ Som exempel kan följande frågeställningar i ett användar mejl (från februari 2021) nämnas:

Varför står Paris, Rom, Florens, Wien och Berlin i SAOL men inte London, Madrid, Bryssel och Prag? Och varför står Åmål men inte Säffle, Trollhättan men inte Uddevalla? Slantsinglas i redaktionen om varje ortnamn?

¹ Vad gäller författarnas kopplingar till SAOL och dess olika upplagor kan konstateras att Emma Sköldberg var lexikograf i redaktionen för SAOL 13 (2006). Hon arbetar även i den redaktion som utarbetar SAOL 15. Lena Wenner har i egenskap av dialektforskare varit involverad i SAOL 14 (2015) i det att hon granskat behandlingen av dialektala ord i verket.

De användare som hör av sig till ordboksredaktörer har en tendens att påpeka påträffade fel eller ställa frågor om oklarheter i ordboken, och det kan diskuteras hur representativa de personer som skrivit och klagat på namnen i SAOL 14 är för användarskaran som helhet. Kanske är en majoritet av användarna nöjda med de nya uppslagsorden. För att få ökade kunskaper om ämnet – och detta inte minst med tanke på kommande upplagor av ordlistan – har vi i denna artikel för avsikt att fördjupa oss i och diskutera innehållet i SAOL 14 ur ett namnperspektiv.

I det följande redogör vi kortfattat för de generella, redaktionella, principer som gäller för behandlingen av namn i svenska enspråkiga ordböcker över lag. Därefter presenteras SAOL i korta ordalag. I anslutning till detta behandlas också i korthet namnbeståndet i SAOL:s förteckningar med uppslagsord genom tiderna. Därpå diskuterar vi några av de mejl som kommit in till SAOL 14-redaktionen och som rör just namnen i den senaste upplagan av verket. Vi redogör också för resultaten av en webbenkät kring det aktuella ämnet. Artikeln avslutas med en sammanfattande diskussion.

Målet med artikeln är först och främst att bidra till ökade kunskaper om namnens roll inom svensk lexikografi i allmänhet och i SAOL i synnerhet. Dessutom vill vi lyfta fram SAOL-användarnas uppfattning i just denna fråga. Användarundersökningarna av SAOL är hittills försvinnande få till antalet (se dock Holmer et al. 2015 som redogör för en användarundersökning av appversionen av SAOL 13).

2. Om förekomsten av namn i allmänspråkliga ordböcker

Svensén (2004:91) konstaterar att det finns få namn bland uppslagsorden i svenska enspråkiga ordböcker. En mindre undersökning av Trap-Jensen & Lorentzen (2017) visar att det förhåller sig på liknande sätt i allmänspråkliga ordböcker över andra nordiska språk. Namn behandlas istället i olika slags specialordböcker. Exempel på ett svenskt namnlexikon är *Förnamn i Sverige* (2004), som förser ordboksanvänn-

darna med uppgifter om förnamnens ursprung, ålder, betydelse och frekvens. Ett annat exempel är *Svenskt ortnamnslexikon* (2016), som behandlar över 6 000 olika namn på bland annat städer, kommuner, sjöar och berg i Sverige. (Se Seibecke 1990 för ytterligare typer av namnordböcker, t.ex. sådana som förtecknar pseudonymer, fiktionnymer och namn på husdjur.)

Sköldbberg (2020) visar emellertid att vissa namn behandlas i några enspråkiga svenska verk. Hon har undersökt de sex ordböckerna *Natur och Kulturs Stora Svenska Ordbok* (2006), *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO, 2009), *Bonniers svenska ordbok* (10:e uppl. 2010), *Lexins svenska lexikon* (4:e uppl. 2011), *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL 14, 2015) samt *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB 1898–).

Hennes undersökning visar att SAOL 14 mycket riktigt inkluderar namn bland uppslagsorden och detsamma gör *Lexins svenska lexikon*. De övriga fyra verken saknar namn bland uppslagsorden. I förteckningen med uppslagsord i *Lexins svenska lexikon*, som i första hand vänder sig till inlärare på lägre nivåer, finns exempelvis *CSN* (*Centrala studiestödsnämnden*) och skidtävlingen *Vasaloppet*. Lexinredaktionen har alltså valt att ta med namn på bland annat myndigheter som användarna kan komma i kontakt med i sin vardag och som de kan behöva få förklarade (se vidare Hult 2016 om *Lexins svenska lexikon*).

Det finns också andra skäl till att, såsom Lexin och SAOL 14, inkludera namn i förteckningen med uppslagsord. Precis som andra typer av ord kan namn vålla problem på uttryckssidan. Man kan som skribent exempelvis vara osäker på stavningen när det gäller vissa ortnamn, som *Azerbajdzjan* och *Kirgizistan*. Vidare kan man vilja ha upplysningar om hur ett visst namn uttalas. Enligt SAOL uttalas namnet *Schweiz* [ˈʃveɪʃ], och det kan betraktas som en rekommendation, men så är det långt ifrån alla som uttalar landsbeteckningen. Alternativa uttal av detta landsnamn betraktas dock av många som felaktigt.

Enligt Sköldbberg (2020) kan också namnens morfologiska egenskaper vara oförutsägbara och därför behöva explicitgöras. För en inlärare kan det tyckas ologiskt att vissa landsbeteckningar (som

Elfenbenskusten) har bestämd form medan andra landsbeteckningar (som *Estland*) är i obestämd form. Någonting som också kan tyckas oförutsägbart är att namn på just hav, sjöar, vattendrag med mera uppträder i bestämd form (exempelvis *Medelhavet*, *Indiska oceanen*, *Bottenviken* och *Dalälven*). Namnens etymologi kan även intressera användare, som exempelvis undrar hur landsnamnet *Sverige* har uppstått (jfr Trap-Jensen & Lorentzen 2017:110; se även Hult 2016:35–36).

Värt att notera är att det som sagts ovan om en relativ avsaknad av namn i lexikografiska verk, enkom gäller för enspråkiga svenska ordböcker. Intressant nog har namn en annan status i allmänspråkliga ordböcker över andra språk, exempelvis engelska och franska (se t.ex. Atkins & Rundell 2008:187–189). I exempelvis inlärningsordboken *Longman Dictionary of Contemporary English* (2009) finner användarna betydligt fler uppslagsord som utgör namn och som är av olika slag, exempelvis *Capri*, *Warsaw*, *Volkswagen* och *Maradona, Diego*.

Tvåspråkiga ordböcker (med svenska som käll- eller målspråk) inkluderar också många namn och det beror på att namnen ofta är språkspecifika (se vidare Farø 2005:122, 2017:31; Úlfarsdóttir 2017:144). Som exempel kan ortnamnet *Florens* nämnas. Den italienska beteckning som pekar ut samma ort är *Firenze*. På engelska och franska betecknas orten *Florence*, på spanska *Florenca* och på tyska *Florenz*. Denna typ av information kan ordboksanvändaren givetvis ha nytta av.

En viktig anledning till att namn vanligtvis utelämnas är, enligt Trap-Jensen & Lorentzen (2017), att ordböcker över allmänspråket lägger stor vikt vid betydelsebeskrivningarna och att namnen har begränsat semantiskt innehåll. Grant (2016) argumenterar dock för att lexikon och onomastikon är så nära kopplade till varandra att värdefull information går förlorad om namn exkluderas ur ordböcker. Han menar att man åtminstone i historiska ordböcker borde införliva ortnamn. Här kan påpekas att namn numera inkluderas i den digitalt tillgängliga *Oxford English Dictionary* (2000–), till skillnad från tidigare utgåvor.

Ytterligare skäl till att namn vanligen utelämnas är lexikografernas behov av att avgränsa det material som ska beskrivas. Detta motiv

var förstås extra viktigt så länge man enbart utarbetade tryckta ordböcker. Argumentet är inte fullt så hållbart när man, som idag, främst framställer digitala ordböcker. Hanks (2013:33–34) konstaterar dock följande:

(...) no dictionary attempts to list all the names in the language.
(...) A full lexicon of types would include all the names (first names, surnames, and titles) of all the people and places in the world that have ever been recorded, together with names of companies, brands and products – not to mention names of fictional individuals (...) The total runs into several millions and is not finite: new names are coined every day (...).

Även om en e-ordbok åtminstone i teorin saknar utrymmesbegränsningar kan man, med andra ord, ändå inte beskriva alla existerande namn i den.

3. Kort om SAOL och om namnen i verket

Innan frågan om namn i SAOL behandlas kan det vara på sin plats med en kortare beskrivning av verket som helhet. SAOL har, som redan konstaterats, hittills kommit ut i fjorton upplagor. Den första upplagan publicerades år 1874 och den senaste, SAOL 14, år 2015.

Den fjortonde upplagan innehåller ca 126 000 uppslagsord och enligt förordet ger den ”i första hand rekommendationer om svensk stavning, ordböjning och ordbildning” (SAOL 2015:XI). Verket är således normativt. Därutöver ger upplaga 14, enligt samma förord, i princip fullständiga uppgifter om ordens uttal och bruklighet, och i många fall koncisa betydelseupplysningar. Ordlistans rekommendationer bygger dels på den rådande språkvårdsideologin, dels det rådande språkbruket i moderna, allmänspråkliga texter (SAOL 2015:XI; jfr Gellerstam 2009:70).

SAOL 14 är tillgänglig dels i form av tryckt ordbok, dels digitalt (som appar och på Svenska Akademiens ordboksportal svenska.se). Den senaste upplagan är, tillsammans med huvuddelen av tidigare upplagor, även tillgänglig på webbsidan SAOLhist (se vidare Holmer

et al. 2016 om resursen). På webbsidan är det förhållandevis enkelt att överblicka de olika upplagornas förteckningar med uppslagsord och där kan man också se hur ordförrådet i ordlistan har utvecklats under de närmare 150 år som verket har existerat.

Tittar man tillbaka i tidigare upplagor ser man att ordlistan innehåller en del namn. Vissa namn har lagts in och blivit kvar, medan andra har lagts in för att sedan mönstras ut. Mer eller mindre slumpvisa nedslag i materialet i SAOLhist när det gäller just namn visar t.ex. att redaktörerna inför upplaga 8 (1923) tycks ha tagit ett samlat grepp om de svenska landskapsbeteckningarna samt om namnen *Götaland*, *Svealand* och *Norrland*, för då lades alla dessa in. Samtliga dessa beteckningar är kvar i den fjortonde upplagan. Ytterligare namnexempel rör beteckningar på hav, sjöar och olika slags vattendrag som har en tydlig koppling till Sverige. I tabell 1 återfinns några av dessa namn.

Tabell 1: Exempel på beteckningar på svenska hav, sjöar, vattendrag med mera och huruvida de listas eller inte i olika SAOL-upplagor. Ett plustecken (+) indikerar att ordet finns med i aktuell upplaga.

Upplaga och utgivningsår	1 1874	6 1889	7 1900	8 1923	9 1950	10 1973	11 1986	12 1998	13 2006	14 2015
Dalälven										
Hjälmaren										
Mälaren							+			
Nordsjön		+								
Siljan										
Storsjön										
Vänern										
Vättern										+
Öresund					+	+	+	+	+	+
Östersjön		+			+	+	+	+	+	+

Som synes har namn som *Dalälven*, *Hjälmaren* och *Siljan* aldrig behandlats i ordlistan. Inte heller Sveriges största sjö, *Vänern*, har någonsin funnits med. Däremot finns namn som *Östersjön* och *Öre-*

sund med i flera upplagor. Namn som *Mälaren*, *Nordsjön* och *Vättern* upptas i en av upplagorna men inte i de övriga tretton.

Från och med upplaga 12 (1998) är det, via de material som SAOL-redaktörerna har tillgång till internt, emellertid lättare att söka fram de uppslagsord som utgör namn. Av de totalt ca 120 000 uppslagsorden i SAOL 12 har drygt 60 uppslagsord kategoriserats som namn. Huvuddelen av dessa utgörs av just beteckningar på svenska landskap samt namn på delar i Bibeln, exempelvis *Kungaboken* och *Psaltaren*.

I upplaga 13 (från 2006, med ca 125 000 uppslagsord) rör det sig i princip om samma uppsättning namn. Den enda skillnaden mellan uppsättningarna består i att den ålderdomliga alternativformen *Dalarne* (till uppslagsordet *Dalarna*) har mönstrats ut och att uppslagsordet *Internet* (med alternativformen *internet*) har lags till.²

Sammanfattningsvis är det svårt att via mer eller mindre slumpvisa nedslag få en klar bild över vilka principer som gällt när det gäller införlivande av namn i äldre upplagor av SAOL. Överlag tycks redaktionerna genom tiderna varit mycket restriktiva när det gäller namn och då i synnerhet personnamn. Vissa ortnamn och övriga namn har emellertid infogats. Som tidigare konstaterats bygger åtminstone senare ordlistor på innehållet i samtida textmaterial och kanske är det frekvenser i olika textmaterial som spelat roll i samband med urvalsarbetet. (Jfr Sköldbergs & Wenners 2023 genomgång av namn i tidigare upplagor av SAOL; se även Blensenius et al. 2021:42–43 för en kort diskussion om behandlingen av namn i SAOL 14.) I samband med upplaga 14 från 2015 hände det dock, som redan konstaterats, något radikalt med namnen i verket. I inledningen till verket omtalas nyheterna när det gäller behandlingen av namn på tre ställen:

De viktigaste av [nyheterna i SAOL 14] (...) är följande: (...) 4) Ett antal namn, bland annat namn på alla länder, har tagits med (SAOL 2015:IX).

² Uppslagsordet *internet* som utgjorde ett namn i SAOL 13 klassificeras som substantiv i SAOL 14. Ordet kan tjäna som exempel på att gränsen mellan namn och appellativ inte är skarp.

I tidigare upplagor av SAOL togs en speciell kategori av ord upp, nämligen namn på svenska landskap. I SAOL 14 utökas namnbeståndet avsevärt, främst med alla landsnamn men även med namn på vissa delstater, ett begränsat antal städer och ett fåtal personer. Motiveringen är att ord som används i definitioner (med undantag för helt självklara sammansättningar) själva bör finnas med som uppslagsord (SAOL 2015:XV).

Här är ytterligare några exempel [på hänvisningar] (...) (notera de nyttiga hänvisningarna från landsnamn till invånarbetesbeteckningar):

kämpa jfr *kamp*

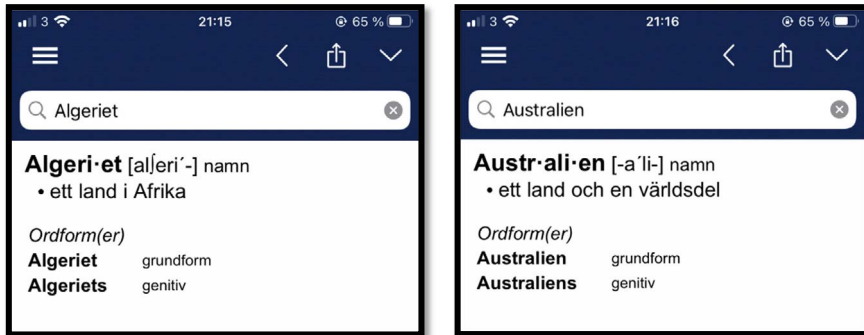
hög jfr *höjd*

Elfenbenskusten jfr *ivorian*

Polen jfr *polack, polska* (SAOL 2015:XXXIII–XXXIV; se även Malmgren 2014:95–96).

Uppgifterna i citaten kan kompletteras något. Den aktuella upplagan innehåller alltså ca 126 000 uppslagsord och av dessa har 445 ordklassbeteckningen ”namn”.³ I förhållande till upplagan innan har totalt 13 namn mönstrats ut. Som tidigare konstaterats handlar det bland annat om beteckningar på skrifter i Nya testamentet men också om andra namn som *Midgårdsormen* och *Svea rike*. Den största skillnaden består i de 397 namntillägg som har gjorts. En betydande del av de tillagda namnen består mycket riktigt av landsbeteckningar. Nedan återges de två artiklar som rör *Algeriet* och *Australien* på det sätt som de presenteras i en digital version av SAOL 14.

³ Därtill finns det namn inne i substantivartiklarna. Ett exempel är *Banverket* ’ett tidigare statligt verk med ansvar för stora delar av järnvägsnätet’ som återfinns under uppslagsordet *banverk*. Dessa namn är också värda att studeras, men med tanke på det begränsade utrymmet har de utelämnats i detta sammanhang.

Figur 1. Artiklarna *Algeriet* och *Australien* i SAOL 14 (2015) (appversion).

Som framgår av figur 1 tillhandahåller de digitala versionerna av ordlistan information om namnens stavning, ordled, uttal och ordklass-tillhörighet. Vidare ges en kort betydelsebeskrivning samt information om böjning. Till skillnad från många andra uppslagsord i ordlistan är böjningsinformationen mycket begränsad i och med att endast två böjningsformer, grundform och genitiv, är aktuella.⁴

Om ordboksredaktörer vill inkludera gällande svenska beteckningar på världens länder i sin ordbok, och för fullständighetens skull vill ha med samtliga namn, måste de givetvis utgå från något slags förteckning. Vid val av lista med beteckningar måste redaktörerna beakta att uppsättningen namn, som sagt, förändras över tid (jfr bland annat Hanks 2013:36). Vidare kan olika stavningsvarianter förekomma och det kan gå politik i frågan om vilket namn det är som gäller. För att konkretisera kan namnpar som *Makedonien* och *Nordmakedonien* respektive *Vitryssland* och *Belarus* nämnas. Dessa namns inbördes förhållanden har förändrats radikalt under senare år, det vill säga efter att SAOL 14 publicerades år 2015. Det finns inte någon dokumentation över arbetet, men förmodligen utgick SAOL 14-redaktionen, vid införlivandet av fler namn bland uppslagsorden, från dåvarande upplaga av *Utrikes namnbok* (som Utrikes-

⁴ Värt att notera är att inte samtliga ordboksartiklar som gäller namn innehåller hänvisningar till relevanta invånarbeteckningar, jfr citatet ur SAOL:s inledning om bland annat Elfenbenskusten ovan.

departementet står bakom) eller förteckningen över namn på länder i Nationalencyklopedin (se uppslagsordet *land*). Källan anges dock ingenstans i SAOL.

Utöver landsbeteckningar har, som påtalas i ett av citaten strax ovan samt i Malmgren (2014), även vissa andra namn tagits med i den fjortonde upplagan. Redaktionen har då arbetat efter principen att ord som används i betydelsebeskrivningarna (med undantag för helt självklara sammansättningar) också bör utgöra uppslagsord (SAOL 2015:XV). Ett namn som *Vättern*, det vill säga ett av relativt få svenska sjönamn i ordlistan, upptas eftersom det ingår i följande två artiklar:

4) **Visingsö** (...) en ö i Vättern

5) **vätterröding** el. **vätternröding** (...) • röding från Vättern

Tanken är att ordboksanvändaren ska få tillräckligt med upplysningar för att förstå vad orden *Visingsö* respektive *vätterröding/vätternröding* betyder. Hen ska inte behöva konsultera något annat slags verk, exempelvis en encyklopedi, för att få vetskap om att Vättern är en svensk sjö.

Denna princip har lett till att så skilda namn som *Kopernikus* och *Borås* återfinns i förteckningen med uppslagsord (se avsnitt 1). Personnamnet *Kopernikus* återfinns i adjektivartikeln *kopernikansk* och ortnamnet *Borås* finns med i beskrivningen av substantivet *boråsare*. Några ytterligare exempel är *LO*, *Paulus* och *Röda korset*. Förkortningen *LO* används i betydelsebeskrivningarna av orden *akronym*, *initialord* och *intresseorganisation*. *Paulus* återfinns i artikeln *apostel* och *Röda korset* finner man i artiklarna *månadsgivare* och *rödakor-sare*. Det kan dock konstateras att ett av de uppslagsord som utgör ett namn och som nämns i avsnitt 1, *Knesset*, inte förekommer någon annanstans i SAOL 14. Orsaken till att just detta parlamentsnamn utgör ett uppslagsord kan därför diskuteras.

4. Användarreaktioner på namnen i SAOL 14 via mejl

Efter publiceringen av SAOL 14 (2015) har, som redan framkommit, SAOL-redaktionen mottagit ett flertal läsarbrev som rör namn. I huvudsak har skribenterna ifrågasatt den genomförda inkluderingen av fler namn i förteckningen med uppslagsord. Med tanke på att namnen utgör en så begränsad del av det totala antalet uppslagsord kan reaktionens relativa storlek förvåna.

I avsnitt 1 återgavs innehållet i ett mejl som rör frågan om varför vissa beteckningar på städer valts ut men inte andra. Själva urvalet ifrågasätts också i flera andra brev. I det följande återges innehållet i några fler mejl till redaktionen (notera att eventuella skrivfel i dem inte har rättats till).

6) Jag har undrat lite över hur man har valt ut vad som skall finnas med i SAOL. Det gäller många saker men just nu har jag sett: 1. Städer. Varför är t.ex. städer som Örebro, Stockholm, Kalmar med men inte Skövde, Växjö med flera där det kanske finns behov. (Insänt i augusti 2020.)

Med formuleringen ”där det kanske finns behov” torde användaren syfta på att fler skribenter antagligen behöver hjälp med stavningen av *Skövde* och *Växjö* än med stavningen av exempelvis *Örebro*. Ett annat användarbrev (från november 2020) lyder så här:

7) Har tittat på länders namn i SAOL och funnit följande: ... St Kitts och Nevis, St Lucia, St Vincent, Sao Tome och Principe, Salomonöarna och Seychellerna saknas helt, medan andra östater, både större och mindre medtagits.

Användaren har rätt i att de aktuella namnen (bortsett från *Seychellerna*) saknas i den senaste upplagan av ordlistan. Uppsättningen landsbeteckningar i ordlistan är därmed ofullständig (jfr uppgiften i ordlistans inledning, SAOL 2015:XV, att alla landsnamn är med; jfr även termen *seleksjonslakune* i *Nordisk leksikografisk ordbok* (NLO 1997:230)). Värt att notera är att de i brevet nämnda namnen behandlas i såväl senaste upplagan av *Utrikes namnbok* (2021) som i

Nationalencyklopedin, så de aktuella namnen torde ha glömts av och/eller valts bort av SAOL-redaktörerna. Orsaken till att de utelämnats kan ha varit att de flesta av de aktuella namnen består av flera ord och att SAOL av tradition undviker flerordslemman. Det kan dock konstateras att andra flerledade namn som *Antigua och Barbuda*, *Bosnien och Hercegovina* samt *Trinidad och Tobago* är med i förteckningen med uppslagsord.

Personen som skickat in det mejl vars innehåll återges i exempel (7) torde ha lagt en hel del tid på att kontrollera huruvida olika landsbeteckningar är med eller inte. Även andra användare har fördjupat sig i frågan och skrivit längre mejl. Här följer ett utdrag ur det hittills mest uttömmande mejlet på temat (inskickat i augusti 2021). Som ärenderubrik har användaren valt ”Ortnamnslogiken i SAOL”:

8) Hej, i samband med Svenska Dagbladets ordlek ”Nian”, som godkänner ord på minst fyra bokstäver som finns upptagna i SAOL, uppstod en rätt livlig diskussion kring de namn på städer ni valt att ta med respektive rata i SAOL 14. Vi hittade ingen logisk linje därvidlag och undrar vilken den kan tänkas vara.

Vi tänkte:

– Kanske har ni tagit med alla huvudstäder i självständiga stater?

– Nej. Köpenhamn, Berlin och Paris är med, men inte Helsingfors, London och Washington D.C.

Vi tänkte:

– Kanske ni tagit med ett urval viktigare huvudstäder och de största nordiska och svenska städerna, eller kanske de mest svårstavade eller svåruttalade?

– Nej. Ytterst få nordiska ortnamn finns med, inte heller sådana där man som skribent mycket väl kan fundera på om de numera ska skrivas med svenska eller språkenliga bokstäver, som Törs-havn (Torshavn är väl utranterat?), Reykjavik/Reykjavík, Århus/Aarhus, Helsingör/Helsingør, Tromsö/Tromsø osv. Inte heller de svenska ortnamnen i Finland eller ett urval av dem (som många skulle behöva uttalshjälp med) finns upptagna.

– Kanske har ni första hand valt exonymer och bara ett urval endonymer på viktigare orter eller sådana många kan tänkas vilja kontrollera stavningen eller uttalet av?

– Nja, kanske en viss tendens till det, men verkligen inte som generell princip. En sådan gränsdragning vore naturligtvis svår, men vilken gräns har ni då dragit? För varför hittar man t.ex. Köpenhamn, Aten, Rom, Venedig, Florens, Neapel och Genua, men inte t.ex. Lissabon, Prag, Tallinn, Sankt/S:t Petersburg, Turin, Mantua, Peking/Beijing, Bombay/Mumbai eller Kapstaden? Varför finns (ortnamnet) Manchester upptaget, men inte Birmingham, Liverpool, Leicester, Cambridge, Edinburgh, Belfast eller Dublin?

– Men kanske, tänkte vi, har ni ändå tagit med de x största svenska städerna och kommunerna? – Nej, inte heller där tycks det finnas någon klar logik. Ni har tagit med många, som Stockholm, Göteborg, Helsingborg, Uppsala, Västerås, Borås, Malmö, Lund, Karlskrona, Kalmar, Falun, Umeå, Skellefteå, Luleå och Piteå – men INTE t.ex. Kiruna, Östersund, Sundsvall, Gävle, Mora, Karlstad, Eskilstuna, Norrköping, Linköping, Varberg, Halmstad, Jönköping, Kristianstad och Visby.

Visst finns det andra källor för ortnamn, men enligt vilken logik har ni gjort ert urval? Varför finns vissa med, men inte andra, till synes likvärdiga? Kan det vara klokt att överväga en annan logik till nästa upplaga? I förordet skulle man också gärna se en förklaring av vilka ortnamn som tagits med och på vilka grunder. (I SAOL 14 står det bara: ”Ett antal namn har upptagits som uppslagsord, bland annat namn på alla länder.”)

Användaren (eller kanske hellre användarna, med tanke på att pronomenet ”vi” återkommer i brevet) listar ett stort antal exempel och tar upp flera, fullt möjliga och rimliga urvalskriterier, men dessa kriterier har som synes inte verkat stämma. Skribenten har också studerat innehållet i ordlistans inledning men tyvärr inte sett just det avsnitt där det konstateras att namnbeståndet utökats med främst ”alla landsnamn men även med namn på vissa delstater, ett begränsat antal städer och ett fåtal och personer” med det bakomliggande skälet att definitionsord själva bör finnas med som uppslagsord (SAOL 2015:XV avsnitt 3). Detta kan tyda på att just denna anledning inte är så självklar bland ordlistans läsare.

Även andra brev tyder på att just detta skäl inte är självklart för användarna. Till redaktionen har det också kommit brev som rör urvalet av personnamn, bland annat har det ifrågasatts att namn på

en rad, ”ökända” personer, som det står, behandlas i ordlistan (t.ex. *Lenin*, *Stalin* och *Trotskij*). Redaktionen har då i sina svar försökt att redogöra för de bakomliggande principerna och hänvisat till såväl uppgifter i inledningen som till Malmgren (2014). Just dessa namn finns alltså med för att de återfinns i betydelsebeskrivningarna till uppslagsorden *leninism*, *stalinism* och *trotskism*. Alla användare blir dock inte övertygade av redaktionens svar utan de återkommer med motexempel som visar på inkonsekvenser i verket. Bland annat konstaterar de att många andra *-ismer* förklaras utan att namn ges (t.ex. *marxism*) och att *Lenin*, *Stalin* och *Trotskij* därför inte behöver nämnas. Därutöver finns det namn i ordboksartiklar som trots detta inte är med i förteckningen med uppslagsord, exempelvis *Darwin* som omtalas i artikeln *darwinism* och *G. Mendel* som nämns i artikeln *mendelism* (se vidare avsnitt 6).

Hittills har vi diskuterat urvalet. Det kommer också användarmejl som rör påståenden inne i namnartiklarna, t.ex.:

9) I SAOL så påstås det att Makedonien är ett land i Europa, hur kan detta komma sig då landet i FN är erkänt under ett annat namn? (...) (Insänt i februari 2019.)

10) Baskien är inte bara ’en region i Spanien’ (...) utan också ett område i Frankrike (...). Jfr med hur uppslagsorden Karelen och Kurdistan beskrivs i SAOL där både Finland och Ryssland resp. Turkiet, Syrien, Iran och Irak nämns i definitionerna. (Insänt i oktober 2018.)

11) Har tittat på länders namn i SAOL och funnit följande: Vissa stater har hamnat fel, tex Komorererna i Oceanien (...). (Insänt i november 2020.)

De bakomliggande orsakerna till att uppgifterna i just dessa artiklar betraktas som felaktiga torde vara olika. I fallet med *Makedonien* skedde namnbytet till *Nordmakedonien* år 2019, det vill säga efter att ordlistan publicerats. Därefter har det inte skett några uppdateringar av verket. I de andra fallen torde det helt enkelt röra sig om lapsusar från redaktörernas sida.

Sammanfattningsvis finns det visst fog för de ifrågasättanden och den kritik som framförs i användarmejlerna eftersom arbetet med namnen inte är helt konsekvent genomfört i utgåvan. Det är också tydligt att användarna inte läser inledningen (men det är redan välkänt; se t.ex. Svensén 2004:450; jfr dock avsnitt 5.2). Det kan också konstateras att uppgifterna i inledningen om vilka namn som har införlivats inte heller är helt korrekta.

5. Resultat av en webbenkätundersökning

Mejlerna till SAOL-redaktionen innehåller en hel del beröm, men, som redan konstaterats, hör de flesta användare av sig först när de undrar över eller ifrågasätter någonting. För att få en mer nyanserad bild av användarnas åsikter om namnens vara eller icke vara i ordlistan har vi genomfört en webbundersökning där informanterna fått förhålla sig till just det temat.

5.1 Om webbenkäten och informanterna

Webbenkäten bestod av sammanlagt 20 frågor, där frågorna 1–8 handlade allmänt om informanternas användning av SAOL, frågorna 9–15 specifikt om namn i ordlistan och frågorna 16–20 om informanternas bakgrund (se enkäten i bilaga 1). Enkäten publicerades på Institutet för språk och folkminnets webbplats (www.isof.se) samt spreds via Facebook och den var tillgänglig från 10 maj till 3 juni 2021, det vill säga drygt tre veckor. Sammanlagt besvarade 297 personer enkäten, men några enkäter är ofullständigt ifyllda och har därför utelämnats från undersökningen. Det återstår därmed 281 enkätsvar.

Åldersspridningen bland informanterna är relativt god. 42 personer är födda på 1950-talet, 59 personer på 1960-talet, 74 personer på 1970-talet, 45 personer på 1980-talet och 39 personer på 1990-talet. Det är emellertid bara en person som är född på 1930-talet och en som är född på 2000-talet.

En granskning av informanternas utbildningsnivå visar att det inte är ett tvärsnitt av befolkningen som valt att svara på enkäten. Många av dem har lång utbildning bakom sig. Sammanlagt 259 personer har genomgått högskoleutbildning och inte mindre än drygt 15 % har doktorerat. Eijlertsson (2019:17–19) använder begrepp som *motivation* och *bortvalsgrupp* för att förklara att det inte alltid blir en representativ del av befolkningen som besvarar en enkät. I vårt fall tycks de personer som redan använder SAOL vara mer motiverade att besvara enkäten än andra. Det finns också grupper i samhället som faller bort, exempelvis nyanlända som inte behärskar språket tillräckligt bra för att kunna tillgodogöra sig enkätfrågorna. De hamnar då naturligt i bortfallsgruppen. Se även Wenemark (2023:16–25) som bland annat redogör för teorier om deltagande i enkätundersökningar.

5.2 Allmänt om informanternas användning av SAOL

Av enkätsvaren framgår att det är relativt vana SAOL-användare som deltar i undersökningen. Hela 24 personer (det vill säga drygt 8 %) har svarat att de använder SAOL flera gånger varje dag. Majoriteten (117 personer, det vill säga närmare 42 %) uppger att de använder ordlistan varje vecka. 75 personer (drygt 26 %) använder SAOL någon gång i månaden. Slutligen är det 40 personer (cirka 14 %) som anger att de använder SAOL en gång i kvartalet eller mer sällan.

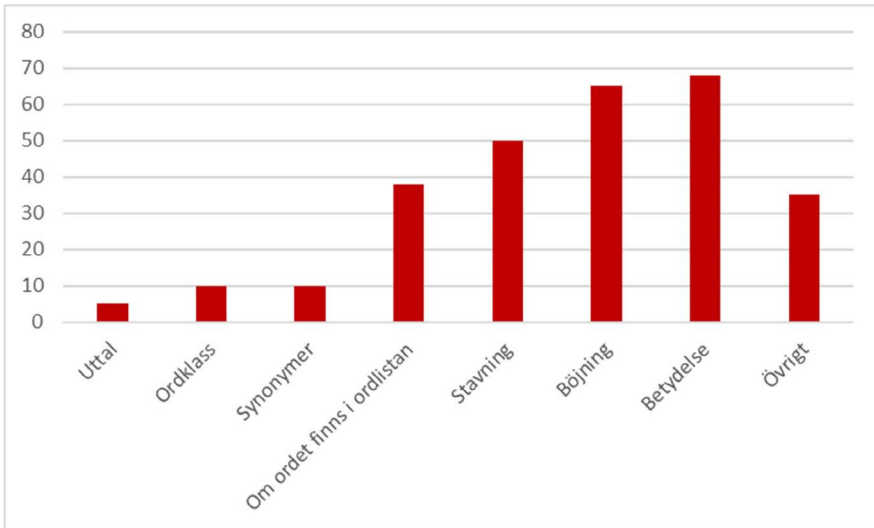
Närmare hälften av informanterna (47 %) svarar att de har läst ordlistans inledning. Det är en anmärkningsvärt stor andel med tanke på att ordboksanvändare sällan läser ordböckernas kringtexter (se t.ex. Svensén 2004:450). Enligt Holmer et al. (2015:363) uppger 23 % av informanterna i deras studie att de läst inledningen i SAOL. Att så många av informanterna i vår studie har läst inledningen är också intressant med tanke på att man i inledningen finner motiveringarna till att namn har inkluderats i verket. Det kan med andra ord påverka deltagarnas syn på namnens vara eller icke vara; de användare som förstår hur redaktionen har resonerat kan vara mer positivt inställda både till att namn finns med och till hur urvalet har gjorts.

SAOL 14 har, som redan framgått, publicerats i flera format. Enligt enkätsvaren nyttjar majoriteten (64 %) av informanterna en digital version av SAOL. Framför allt söker de i ordboksportalen (www.svenska.se) och ett skäl till detta anges vara att de därmed får samtidiga svar i SAOL, SO och SAOB. Flera personer menar att det är smidigt att använda nätversionen eftersom de oftast redan sitter vid datorn när de undrar över ett ord. Detta resultat kan relateras till principen att SAOL ska utgöra ett slutet system och att namnen i artikeltexterna också ska kunna gå att slå upp i verket (jfr avsnitt 4). Man kan tänka sig att de personer som möter ett namn som de inte förstår i en betydelsebeskrivning lika gärna kan söka information om detta i andra (och kanske lämpligare) källor på webben än i SAOL. Många informanter använder också SAOL-apparna, men dessa nyttjas oftare på fritiden, exempelvis vid korsordslösning. Slutligen säger sig en liten skara (knappt 6 %) använda SAOL som tryckt bok. Någon kommenterar att det ”känns mer på riktigt att slå upp i en bok”, en annan har alltid boken nära till hands och den går därför snabbare att använda. Man ska dock komma ihåg att enkäten spreds digitalt och att det kan ha konsekvenser för vilken typ av användare den nådde ut till. Det kan finnas ett samband mellan att de som besvarar en digital enkät också föredrar e-publikationer i större utsträckning.

Nästan hälften av informanterna uppger att de använder SAOL när de skriver (48 %). Andra anger att de använder SAOL när de läser (13 %) samt i sin undervisning (11 %), exempelvis när de rättar elevtexter. Som redan antytts skriver också flera informanter att de konsulterar SAOL när de löser korsord eller spelar Wordfeud (28 %). Detta kan jämföras med svaren från undersökningen av SAOL 13 som app (se Holmer et al. 2015). Där uppger huvudparten, 68 %, att de använder SAOL främst när de skriver, men så många som 43 % använder SAOL-appen vid samtal, exempelvis för att lösa en tvist om ett ord anses finnas eller inte.

Av figur 2 framgår att informanterna oftast söker uppgifter om uppslagsordens betydelse, böjning och stavning. I undersökningen av hur SAOL 13-appen används är det samma informationskategorier som ligger i topp. Att så många använder SAOL för att få semantisk

information är intressant med tanke på ordlistans primära syften (se avsnitt 3).

Figur 2: Typ av information i SAOL som informanterna efterfrågar.

Slutligen anger 33 % av informanterna att de alltid får fram de uppgifter de söker efter när de slår i SAOL. 64 % menar att de ofta finner svar på sin fråga, medan knappt 3 % konstaterar att de får svar ibland.

5.3 Informanternas svar om namn i SAOL 14

I enkäten valde vi att infoga viss information som rör namnens närvaro i verket. Närmare bestämt stod det: ”I senaste upplagan av SAOL finns det fler uppslagsord som utgörs av namn än tidigare. Exempel är *Afghanistan*, *Algeriet*, *Buddha*, *Grönköping*, *Rosseau*, *Röda korset*, *Visingsö*, *Vitryssland* och *Åmål*.” Avsikten med att ge exempel var att informanterna skulle få vetskap om att det rör sig om olika slags namn (det vill säga namn på personer, länder, städer, organisationer med mera). Därpå ställde vi frågan: Är detta någonting du har lagt märke till? 12 % svarade att de noterat detta, medan huvuddelen, nästan 88 %, inte hade gjort det. Detta resultat kanske inte är så konstigt

med tanke på att namnen trots allt utgör en försvinnande liten del av det totala antalet uppslagsord i verket (se avsnitt 3).

5.3.1 Användarnas åsikter om att SAOL över huvud taget innehåller namn

För att få veta om användarna generellt sett uppskattar namn i SAOL ställde vi frågan: ”Tycker du att det är bra att det finns namn i ordlistan?” Här svarar 221 personer (78 %) ”ja” och 54 personer (19 %) ”nej”. Övriga 6 personer svarar att de inte kan ta ställning till frågan, bland annat för att de saknar information om hur gränsdragningar ska göras. Det tycks samtidigt finnas tillit hos många till redaktionens förmåga att avgöra om ett namn ska inkluderas eller inte, vilket framgår av följande: ”har inte riktigt någon åsikt, men jag antar att de togs med av något bra skäl” samt ”jag är säker på att ni vet vad ni gör och är betydligt mer lämpade än jag att avgöra om namn bör finnas med i ordlistan.”

De personer som är uttryckligen positiva till att namn finns i SAOL anser att det är bra att kunna slå upp svårstavade namn som *Afghanistan* eller att enkelt kunna kontrollera om *Kanada* stavas med *c* eller *k* på svenska. Många påpekar att de särskilt vill ha en tydlighet kring hur internationella namn ska skrivas, exempelvis om man ska följa svensk eller inhemsk stavning när det gäller länder, vilket framgår av följande kommentarer: ”det vore värdefullt att ha med namn på städer där det finns en parallell svensk namnform, exempelvis *Köln* och *Cologne*” och ”framför allt är det bra att enkelt kunna slå upp namnformer på främmande länder och orter, inte minst transkriberade (t.ex. *Belarus* och *Azerbajdzjan*), liksom att kunna relatera dessa namn till adjektiv och andra avledningar av dem.” Det är fler som påpekar att också böjning och sammansättningsmöjligheter vid namn kan behövas på samma sätt som vid andra ord. Som redan konstaterats innehåller SAOL i dagsläget emellertid mer konsekvent just landsbeteckningar såsom *Afghanistan* eller *Azerbajdzjan*. På det området kan användarna få stöd. Däremot är det mer av en tillfällighet om andra geografiska beteckningar, såsom *Köln*, listas, för det beror som

sagt på om just detta namn förekommer i en betydelsebeskrivning eller inte (se vidare avsnitt 3 och 6).

En person som uppger sig vara positiv till namn i SAOL påpekar dock att det finns brister:

[...] i fallet Myanmar (Burma) finns enbart namnet Burma i SAOL. Att enbart nämna ett namn i ordlistan kan bli lite för politiskt för att vara en ordlista, i mitt tycke. 'Myanmar (Burma)' kanske hade passat bättre då det är vad Sverige använder officiellt. Det finns säkert fler exempel än det här i olika militärstater där oppositionen inte håller med om namnbyten.

Det är flera personer som påpekar att det kan vara problematiskt att ha med namn i SAOL eftersom vissa namn eller namnformer kan tyckas återspegla ett politiskt ställningstagande. Det kan också vara komplicerat att hålla namnen aktuella om det går lång tid mellan upplagorna.

Utrikes namnbok utgör som sagt en god källa till namn på bland annat länder (se avsnitt 3). Bland enkätsvaren finns även önskemålet att namnen i SAOL ska stämma överens med denna. Det finns också ett önskemål att även äldre namn ska finnas med i SAOL med en hänvisning till nu gällande namn.

Ett argument som flera lyfter fram är att digitala resurser gör det möjligt att ta med obegränsat med namn. En person konstaterar: "det är kanske lite oväntat med organisationsnamn och liknande men jag ser inget negativt med det. Ju mer som går att slå upp av en bra källa desto bättre!" En annan skriver: "som wordfeudare vill man ha massvis med ord!" Andra informanter hyser däremot en farhåga att namn tas med på bekostnad av andra uppslagsord: "det är synd om 'enkla' namn (Åmål, Visingsö etc.) tar upp plats som annars skulle användas för andra slags ord."

De personer som å andra sidan är uttryckligen negativa till namn som uppslagsord anger bland annat att det finns så många andra källor att konsultera. Några anför Wikipedia och andra föredrar att googla, eftersom man då samtidigt kan se på en karta var landet eller staden ligger.

Vidare poängteras att namnen i ordlistan borde fylla någon slags funktion. En kommentar som belyser detta är:

Det måste finnas en språk-koppling, som att Sudan kommer från arabiska ordet 'svart', t ex. Eller att 'volvo' ingår i ramsan villa, volvo, vovve. Annars ser jag inte poängen.

En annan informant skriver: ”jag ser SAOL som ett rättesnöre. Då blir det problematiskt med namn som kan förekomma med många olika stavningalternativ.” Ytterligare en synpunkt är att ”SAOL ska innehålla antingen alla namn eller också inga alls”.

5.3.2 Användarnas tankar kring urvalet av namn

I enkäten konstateras att ”om namn tas med i SAOL kan det bara bli fråga om ett urval. Är det ett problem?” 48 % av informanterna svarar att det är ett problem, 27 % svarar att det inte är något problem och 25 % väljer alternativet ”vet inte”.

Bland de personer som är negativa till att namn ska ingå kommenterar någon: ”det skulle ju snart bli oändligt många namn. Var drar man gränsen?”, och en annan person skriver: ”ett urval innebär en form av värdering vilket alltid kan vara känsligt”. Ytterligare en informant konstaterar att det lätt blir ett skevt urval och att fokus bör ligga på vanliga ord.

Bland förespråkarna för namnen finns en informant som tvärtom anser att urvalet inte är något problem: ”allt ryms ju inte i SAOL, men bättre med några namn än inga alls.”

De som har kryssat i rutan ”vet inte” kommenterar ofta både för- och nackdelar med namn i SAOL, vilket framgår av kommentaren: ”svår gränsdragning. Aktuella namn? Frekventa namn? Alla länder i FN?” Andra informanter menar att det beror på vilken typ av namn det gäller. En av dem skriver:

Det skulle bli väldigt svårt att göra ett urval av förnamn och efternamn och hitta en lämplig grund för ett sådant urval (de personnamn som är svårast att stava är också ofta ovanliga och då blir det svårt att välja). Namn på företag och varumärken riskerar att bidra till olämplig marknadsföring.

5.3.3 Informanternas förslag på namn inför framtida upplagor av SAOL

I enkäten efterfrågas om det finns namn eller namnkategorier som användarna önskar ska finnas i SAOL i framtiden, exempelvis *förnamn*, *efternamn*, *namn på företag* och *varumärken*. Majoriteten, 62 %, svarar att det inte behövs fler namn än det finns idag.

Det är således relativt få som efterfrågar för- och efternamn i ordlistan, men några argumenterar för att det vore bra för andraspråkstalare med den här typen av information. En del vill även veta hur ovanliga namn stavas och uttalas. Andra skriver att det vore bra om åtminstone de vanligaste namnen finns med. Exempelvis föreslår någon: ”man kan tänka sig kanske topp 50 vanligaste förnamnen och efternamnen.” En annan skriver att ”det förefaller mig naturligt att ta med personnamn som varit frekvent använda ifrån äldsta tid och periodvis ända in i nutid.”

Några informanter påpekar emellertid att det är problematiskt att förnamn och efternamn kan skrivas på så många olika sätt, både att det är svårt att ange ett enhetligt uppslagsord och för att det skulle leda till en översvämning av namn. Flera påpekar också att personnamn behandlas bättre i andra verk där det finns plats att breda ut sig.

Vad gäller namn på företag och varumärken, så anser några personer att större organisationer såsom *Unicef*, *Världsnaturfonden* och *Röda korset* bör finnas med i SAOL. Beträffande det sistnämnda organisationsnamnet påpekar en användare att det kan vara relevant att kunna slå upp om det sista ledet ska skrivas med inledande stor eller liten bokstav. (Värt att notera är att SAOL 14 innehåller uppslagsordet *Röda korset*, men att det står *Röda Korset* på organisationens egen webbsida.) Andra anser också att etablerade företagsnamn, som *IKEA* och *Volvo*, kan vara intressanta att ha med i ordlistan. Likaså tycker några informanter att namn som används i det närmaste som appellativ, exempelvis *Alvedon*, borde vara med. Detsamma gäller för avledningar som *zooma* och *skajpa*. Någon menar också att namn på svenska myndigheter och institutioner vore bra att kunna slå upp.

Några personer svarar att de vill ha så mycket information som möjligt i SAOL. Exempelvis skriver en användare: ”gärna företag

som verifierats eller vars namn är förkortningar/initialer, tex IKEA.” Hen önskar också mer information om namnen, vad företaget blev känt för, vilket årtal det grundades etc. Den typen av information måste i nuläget sökas fram i en encyklopedi eller liknande.

Samtidigt gör vissa informanter gällande att namn på företag och varumärken kan vara kortlivade och att inkludering av företagsnamn kan bidra till olämplig marknadsföring (se citat i avsnitt 5.3.2). En person uttrycker farhågan att det ”skulle kunna urarta i reklam eller att t.ex. vissa fick ha med sitt namn större, med glitterbokstäver, mot en avgift. Och sån skit.”

Slutligen ges informanterna möjlighet att ange specifika namn som de tycker borde listas i nästa upplaga av ordlistan. Några förslag på ortnamn som inkommit är *Angered*, *Vänern*, *Belarus* och *Sápmi*. Förslag på personnamn är bland annat *Jehova*, *Karl Gerhard*, *Obama* och *Trump* eftersom dessa namn kan ingå i betydelsebeskrivningar till potentiellt nya uppslagsord som *Jehovas vittnen*, *karl-gerhisk*, *Obama-reformen* och *trumpism*.

6. Sammanfattande diskussion

Den här artikeln gäller förekomsten av namn bland uppslagsorden i den senaste upplagan av *Svenska Akademiens ordlista*, SAOL 14 (2015). Vi har bland annat visat hur antalet namn ökat i den i förhållande till tidigare upplagor och redovisat hur redaktörerna har resonerat kring vilka namn som valdes ut inför upplagan. Av inledningen framgår att tillägget av namn bland uppslagsorden baseras på två viktigare principer. För det första har det funnits en strävan efter att lägga till hela uppsättningar av namn, exempelvis samtliga landsbeteckningar. För det andra har namn som används inne i ordboksartiklarna också lagts till bland uppslagsorden, och där försetts med en kortare betydelsebeskrivning med mera. På så sätt utgör ordlistan, ur namnsynpunkt, ett mer slutet system än tidigare.

I teorin finns det flera möjliga anledningar till att utöka namnbeståndet, som av tradition varit mycket begränsat, i svenska (och nordiska) enspråkiga ordböcker. Några motiv är att användare, av

mejlskörden till SAOL-redaktionen att döma, tycks ha stort intresse för namnens vara eller icke vara. I och med att ordböcker numera över lag är digitala kan redaktionerna på ett annat sätt än tidigare inkludera namn – det finns ju plats för också sådana. Studier gällande nordiska enspråkiga ordböcker har dessutom visat att en hel del användare söker efter namn utan att få träff. Att de sökt på sådana uppslagsord *kan* bero på att vissa namn utgör en utmaning när det gäller stavning och morfologiska egenskaper. Namnen kan också vara intressanta ur t.ex. ett etymologiskt perspektiv.

Sedan den senaste upplagan publicerades har det dock kommit ett flertal mejl till SAOL-redaktionen i vilka hanteringen av namnen har ifrågasatts. I första hand är det urvalet av namn bland uppslagsorden som har dryftats. Användarna har också lyft fram en del inkonsekvenser när det gäller urvalsarbetet. Därutöver har det kommit mejl som visat på inkorrekt information om de nya namn som lagts in.

Ur SAOL-redaktionens perspektiv är det intressant att just denna grupp av ord väcker sådant intresse. Det rör sig trots allt om ett mycket begränsat antal uppslagsord, drygt 440 stycken av ca 126 000 totalt sett. Man kan också fundera kring hur representativa de aktuella brevskrivarna är för SAOL-användarna som grupp. Det kan hända att de flesta användare är nöjda med den nya informationen och att de inlagda namnen fyller en informationslucka som fanns i tidigare upplagor. Av detta skäl har vi genomfört en webbenkätundersökning angående just namn i SAOL. Sammanlagt rör det sig om 281 svar.

Undersökningen visar bland annat att många tycker att det är bra att kunna kontrollera hur namn (precis som andra ord) stavas. Det gäller både svenska och utländska namn. Det som uppfattas som problematiskt är hur urvalet ska göras. Informanterna är inte heller överens om vilka namn som borde ingå. En del vill kunna slå upp svårstavad namn, andra vill veta hur ett visst namn uttalas eller vilken namnform som rekommenderas när det finns alternativ. En sak som många emellertid är överens om är att om namn ska finnas i SAOL, måste det vara uppenbart för alla hur urvalet har gjorts. Flera informanter kommenterar att de inte tycker att urvalet i den senaste utgåvan är konsekvent gjort.

Man kan fråga sig hur generaliserbara enkätsvaren är. Hade vi spridit enkäten i fler och i andra typer av kanaler hade vi kanske fått en större spridning vad gäller informanternas bakgrund med mera. För vårt syfte – att få synpunkter från användare av SAOL – kan det dock vara en fördel att de som svarat på enkäten är insatta i ämnet och redan använder SAOL i ganska stor utsträckning, men det kunde också vara intressant att jämföra med vad t.ex. skolelever har för tankar om namn i SAOL, i den mån de nu använder ordlistan.

Hur kan man tänka inför nästa upplaga av ordlistan? Ambitionen att föra in fler namn i ordlistan var kanske god, men arbetet är, som framgått i artikeln, inte helt konsekvent genomfört. Samtliga landsbeteckningar är t.ex. inte med i SAOL 14 (se avsnitt 4). Vidare finns det vissa personnamn bland uppslagsorden, trots att de inte används någon annanstans i verket, och vissa namn har försetts med felaktiga uppgifter inne i betydelsebeskrivningarna. Flertalet mejlskribenter och även enkätinformanter anser att urvalet är ologiskt genomfört.

Enligt vår mening har förekomsten av namn i SAOL inte med utrymme att göra utan det allra viktigaste är att 1) urvalsprinciperna blir så tydliga som möjligt och 2) att dessa principer följs. Landsbeteckningarna bland uppslagsorden i SAOL går lättare att försvara, men listan måste då hållas aktuell och detta är svårt om många år passerar mellan olika upplagor. Principen att namn som förekommer i artikeltexten också ska utgöra egna uppslagsord förklaras i och för sig redan idag i inledningen men det är tyvärr relativt få som läser den. Nästan hälften av deltagarna i vår studie uppger visserligen att de läst inledningen, men med tanke på att majoriteten av informanterna är högutbildade och att många av dem använder SAOL i sin yrkesroll är siffran troligen högre i detta urval än bland samtliga SAOL-användare.

Det finns också andra sätt att förmedla information om ett namn som ingår i en betydelsebeskrivning än att göra namnet till ett eget uppslagsord. Som exempel kan uppslagsordet *mendelism* nämnas. Detta substantiv förklaras med ”ärftlighetslära enligt G. Mendel, en österrikisk ärftlighetsforskare”. Namnet *Mendel* utgör inget eget uppslagsord utan användaren får veta vem personen är direkt i arti-

keln. Ett annat exempel är uppslagsordet *thatcherism* med den förhållandevis ingående förklaringen ”en högerbetonad politisk ideologi inspirerad av Margaret Thatcher (premiärminister i England 1979–90)”. Namnet *Thatcher* utgör inget eget uppslagsord, vilket kanske inte heller behövs med tanke på att förklaringen i artikeln *thatcherism* är så utförlig. Å andra sidan kan förklaringen anses vara väl detaljerad för att ingå i en ordlista av SAOL:s slag. Slutligen finns det uppslagsord som förklaras utan att ett namn omtalas i definitionen, exempelvis *maoism* med förklaringen ”en kinesisk variant av kommunismen”. Ordets betydelse beskrivs alltså utan att den politiska ledaren Mao Zedong nämns.

Med tanke på att en absolut majoritet använder SAOL digitalt är det relativt enkelt för användarna att slå upp eventuella namn i andra resurser om de vill veta mer om den/det som namnet betecknar. Principen att SAOL ska utgöra ett slutet system anser vi därför inte vara så viktig. Det bästa vore om användarna inte behövde ta hänsyn till var informationen ”borde” finnas, utan får träffar i exempelvis både SAOL och *Utrikes namnbok* genom att olika slags lexikala resurser kopplas samman.

English summary

The article presents a study of the names included among the headwords of the latest edition of the Swedish Academy Glossary (*Svenska Akademiens ordlista*, SAOL 14). The edition was printed in 2015 and is also available as an app and on the Swedish Academy’s dictionary portal svenska.se. The primary task of the dictionary, which is normative, is to provide recommended spellings and inflections of contemporary Swedish words.

We begin with a brief presentation of the principles of how names are addressed in Swedish monolingual dictionaries. We also discuss various reasons why names should also be described in general language dictionaries. We then discuss the names included in SAOL 14. The set of names are considered in relation to three aspects:

- 1) The principles of including names in previous editions.

- 2) Email criticisms regarding names in the latest edition.
- 3) Responses from an online survey we conducted on this subject.

Finally, we discuss how the editors of SAOL could address this subset of headwords in the next edition of the glossary.

The study shows that Swedish monolingual dictionaries normally include very few names. Traditionally, SAOL has only listed a handful of names, and the selection of these names can be questioned.

The latest edition of the dictionary deals with more names of various kinds. Firstly, entire sets of names, such as country names, have been included. Secondly, names included in the meaning descriptions have also been incorporated into the list of headwords. For example, the headword *Vättern*, designating a lake in Sweden, has been included in the lemma list as the name of the lake is mentioned in the meaning description of the fish name *vätterröding/vätternrödig* ('char from Vättern').

Emails on this subject sent to the editors of the glossary tend to be critical. Taking *Vättern* as an example, we may question why it has been included in SAOL when few other names of lakes, rivers and seas are listed. For instance, Sweden's largest lake, *Vänern*, has not been incorporated. In particular, dictionary users mention that they do not understand why certain personal names such as *Lenin* and *Stalin* are included, but not names such as *Churchill*. They also point out several inconsistencies in relation to both the selection and the meaning descriptions of the new name articles in the glossary.

We conducted an online survey to find out more about user opinions on the new names among the headwords, and there were 281 responses.

The survey shows that many respondents find looking up the spellings of names (just like other words) to be beneficial, and this applies to both Swedish and foreign place names. However, there is an issue with how names are selected and respondents do not fully agree on which names should be included. Some want to be able to look up names that are difficult to spell, others want to know how a certain name is pronounced or which form of a name is recommended when there are alternatives. However, the recurring sentiment is that if

names are to be included in SAOL, it must be obvious to everyone why they were selected. Several respondents comment that they do not consider the selection in the latest edition to be consistent.

Regarding the next edition of SAOL, it is possible to include even more names given that digital dictionaries have no shortage of space. In the case of country names, the glossary must be updated more often than before, considering that some country names change and older country names can be associated with negative connotations (cf. *Vitryssland* and *Belarus*).

However, the principle of including the names mentioned in the meaning descriptions of other headwords, seems to result in a non-transparent selection. Even though these principles are presented in the introduction of the glossary, the information does not reach the users.

The majority of SAOL users consult the digital versions of the glossary. If they find an unknown name in a meaning description, they can easily obtain information about it in other more reliable sources than SAOL, and that may suggest that the editors should deviate from that very principle.

Litteratur

- Atkins, B. T. Sue & Rundell, Michael. 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Blensenius, Kristian, Holmer, Louise & Sköldberg, Emma. 2021. SAOL 14 som rättesnöre – diskussion kring den senaste upplagan. *LexicoNordica* 28. 39–58.
- Bonniers svenska ordbok*. 2010. 10:e uppl. Red. av Peter A. Sjögren & Iréne Györki. Stockholm: Bonnier.
- Bäckerud, Erik, Nilsson, Pär & Sköldberg, Emma. 2020. Så används Svenska Akademiens ordböcker på nätet. Implicit och explicit feedback från användarna. I Sandström, Caroline et al. (red.), *Nordiska studier i lexikografi* 15, 91–101. Helsingfors.
- Ejlertsson, Göran. 2019. *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik*. 4:e uppl. Lund: Studentlitteratur.

- Farø, Ken. 2005. Fiktionnymer i bilingval leksikografi. In Fjeld, Ruth Vatvedt & Dagfinn Worren (eds.), *Nordiske Studiar i Leksikografi* 7, 120–132. Oslo: Nordisk forening for leksikografi.
- Farø, Ken. 2017. Navnes funktionelle relevans i tosprogsleksikografien: typologi og diskussion. *LexicoNordica* 24. 17–34.
- Förnamn i Sverige – kortfattat namnlexikon. 2004. Red. av Eva Brylla. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Gellerstam, Martin. 2009. SAOL i många upplagor. I Gellerstam, Martin (red.), *SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia*, 53–83. Stockholm: Norstedts.
- Grant, Alison. 2016. Names and lexicography. In Hough, Carol (ed.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*, 572–584. Oxford: Oxford University Press.
- Hanks, Patrick. 2013. *Lexical Analysis: Norms and Exploitations*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Holmer, Louise, Hult, Ann-Kristin & Sköldbberg, Emma. 2015. Spell-checking on the fly? On the use of a Swedish dictionary app. In Kosem, Iztok, Miloš Jakubiček, Jeæna Kallas & Simon Krek (eds.), *Electronic lexicography in the 21st century: linking lexical data in the digital age. Proceedings of the eLex 2015 conference, 11–13 August 2015, Herstmonceux Castle, United Kingdom*, 356–371. Ljubljana/Brighton: Trojina.
- Holmer Louise, Malmgren, Sven-Göran & von Martens, Monica. 2016. SAOLhist.se – för allmänt och vetenskapligt bruk. In Gudiksen, Asgerd & Henrik Hovmark (red.), *Nordiske Studier i Leksikografi* 13, 349–358. Köpenhamn: Nordisk forening for leksikografi.
- Hult, Ann-Kristin. 2008. Från ord till handling. En studie i ordboksanvändning på nätet. In Svavarsdóttir, Ásta, Kvaran, Guðrun, Ingólfsson, Gunnlaugur & Jónsson, Jón Hilmar (red.), *Nordiske Studier i Leksikografi* 9, 243–257. Reykjavík: Nordisk forening for leksikografi.
- Hult, Ann-Kristin. 2016. *Ordboksanvändning på nätet. En undersökning av användningen av Lexins svenska lexikon*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lexins svenska lexikon*. 2011. 4:e upplagan. Tillgänglig via (<https://lexin.nada.kth.se/lexin/>) (Hämtat 2023-07-18.)
- Longman Dictionary of Contemporary English*. 2009. 5th edition. Harlow: Pearson/Longman.
- Malmgren, Sven-Göran. 2014. Svenska Akademiens ordlista genom 140 år: mot fjortonde upplagan. *LexicoNordica* 21. 81–98.
- Natur och Kulturs Stora Svenska Ordbok*. 2006. Red. av Per Olof Köhler & Ulla Messelius. Stockholm: Natur och Kultur.

- Nationalencyklopedin. 2023: *land*. (<https://www.ne.se>) (Hämtat 2023-07-18.)
- NLO = *Nordisk leksikografisk ordbok*. 1997. Red. av Henning Bergenholtz, Ilse Cantell, Ruth V. Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson & Bo Svensén. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nygaard Lars & Vatvedt Fjeld, Ruth. 2008. Analyse av søkelogger for bedre søkemuligheter i elektroniske ordbøker. *LexicoNordica* 15. 57–72.
- Oxford English Dictionary*. 2000–. [Elektronisk resurs.] Oxford: Oxford University Press.
- SAOB = *Svenska Akademiens ordbok*. 1898–. Lund: Gleerups. Tillgänglig via (<https://www.saob.se/>) (Hämtat 2023-07-18.)
- SAOL = *Svenska Akademiens ordlista*. 2015. 14:e uppl. Stockholm: Norstedts. Tillgänglig via (<https://svenska.se>) (Hämtat 2023-07-18.)
- Seibecke, Wilfried. 1990. Weitere Typen des Namenwörterbuchs. In Hausmann, Franz Josef, Oskar Reichmann, Herbert Ernst Wiegand & Ladislav Zgusta (eds.), *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*. (Zweiter Teilband), 1293–1296. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Sköldberg, Emma. 2020. Egennamnsanvändning och representativitet i Svensk ordbok. I Löfdahl, Maria, Waldispühl, Michelle & Wenner, Lena (red.), *Namn i skrift. Names in writing. Handlingar från NORNA:s 48:e symposium i Göteborg den 29–30 nov. 2018*, 355–378. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 44/Norna-rapporter 98.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sköldberg, Emma & Wenner, Lena. 2023. Egennamn i SAOL genom tiderna. (Föredrag vid *Svenska språkets historia 17*, Göteborg 11–12 maj 2023.)
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. 2009. Stockholm: Norstedts. Tillgänglig via (<https://svenska.se>) (Hämtat 2023-07-18.)
- Svensén, Bo. 2004. *Handbok i lexikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- svenska.se = *Svenska Akademiens ordboksportal*. Tillgänglig via (<https://svenska.se/>) (Hämtat 2023-07-18.)
- Svenskt ortnamnslexikon*. 2016. 2 rev. uppl. Red. av Mats Wahlberg. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Trap-Jensen, Lars & Lorentzen, Henrik. 2017. Navnestof i ordbøger – nye tider, nye måder. *LexicoNordica* 24. 109–129.
- Úlfarsdóttir, Þórdís. 2017. Proprier som opslagsord – kriterier for almenordbøger. *LexicoNordica* 24. 131–149.

Utrikes namnbok 2021. Svenska myndigheter, organisationer och titlar, EU-organ och länder på engelska, tyska, franska, spanska, finska och ryska. Utgiven av Utrikesdepartementet. 11:e rev. uppl. Uppdaterad 22 februari 2021. Tillgänglig via (<https://www.regeringen.se/informationssystem/2021/01/utrrikes-namnbok/>) (Hämtat 2023-07-18.)
Wenemark, Marika. 2023. *Enkätmetodik – att planera och genomföra en undersökning*. Stockholm: Liber.

Bilaga 1. Enkät

1. Hur ofta använder du SAOL?

- I princip aldrig
- Någon gång per år
- Någon gång i halvåret
- Någon gång i kvartalet
- Någon gång i månaden
- Någon gång i veckan
- Flera gånger i veckan
- Någon gång varje dag
- Flera gånger varje dag

2. SAOL finns som bok, på nätet och som app. Vad använder du oftast?

- Bok
- Nätversion (svenska.se/saolhist.se)
- App

Lämna gärna en kommentar:

3. När använder du främst SAOL?

- När jag skriver
- När jag läser
- Vid ordspel (Wordfeud, Alfapet etc.)
- Vid korsordslösning
- Vid samtal
- Vid sociala aktiviteter på internet (sociala medier, forum etc.)
- Annat: i jobbet

4. Vilken information är du främst ute efter när du använder SAOL?

- Stavning
- Uttal
- Ordklass
- Böjning

- Betydelse
- Synonymer
- Korsordshjälp
- För att se om ordet finns i ordlistan eller ej
- Annat: hela paketet ordklass/böjning/betydelse

5. Hur ofta får du fram den information du söker efter?

- Alltid
- Ofta
- Ibland
- Sällan
- Aldrig

6. Har du läst inledningen eller andra informativa texter om ordlistan?

- Ja
- Nej

7. Vilket betyg ger du SAOL som helhet, där 1 är lägsta tänkbara betyg och 5 högsta tänkbara betyg?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

Om namn i SAOL

I senaste upplagan av SAOL (nummer 14 från 2015) finns det fler uppslagsord som utgörs av namn än tidigare. Exempel är Afghanistan, Algeriet, Buddha, Grönköping, Rousseau, Röda korset, Visingsö, Vitryssland och Åmål.

8. Är detta någonting du har lagt märke till?

- Ja
- Nej

9. Tycker du att det är bra att det finns namn i ordlistan?

- Ja
- Nej

Lämna gärna en kommentar:

10. Exempelvis finns det nu fler namn på länder bland uppslagsorden i SAOL. Är detta bra? Lämna gärna en kommentar.

11. Borde det finnas andra slags namn i SAOL? Du kan markera flera alternativ.

- Förnamn
- Efternamn
- Namn på företag
- Varumärken
- Jag tycker inte att det behövs några andra slags namn i SAOL
- Annat

12. Om sådana namn tas med kan det bara bli fråga om ett urval. Är det ett problem?

- Ja
- Nej
- Vet inte

Lämna gärna en kommentar:

Namn från definitioner

En viktig princip bakom urvalet av namn bland uppslagsorden i SAOL14 är att om namnet förekommer i någon betydelsebeskrivning i verket ska det också ingå i listan med uppslagsord. Detta medför att exempelvis Stalin utgör ett uppslagsord för att namnet finns med i artikeln om stalinism. Däremot finns t.ex. inte Churchill med bland uppslagsorden.

13. Har du tänkt på detta?

- Ja
- Nej

14. Upplever du det som problematiskt?

- Ja
- Nej
- Vet ej

15. Förslag på namn i nästa upplaga:

16. Födelseår (ÅÅÅÅ):

17. Modersmål:

- Svenska
- Annat:

18. Huvudsaklig sysselsättning:

- Arbetar
- Studerar
- Söker arbete
- Pensionär
- Föräldraledig
- Sjukledig
- Annat

19. Högsta avslutade utbildning:

- Går fortfarande i grundskolan
- Grundskola
- Gymnasium
- Folkhögskola
- Högskola grundnivå
- Högskola avancerad nivå
- Högskola forskarutbildning

NoSo 2024:4(2)

Nordisk tidskrift för socioonomastik / Nordic Journal of Socio-Onomastics (NoSo) är en plattform för forskning som utforskar namns roll i samhället och i människors sociala interaktion. Tidskriften har en bred ansats som bygger på såväl historiskt som modernt material, olika typer av metoder, och teoretiska likaväl som praktiska frågeställningar. Inriktningen är nordisk på så sätt att forskningen som presenteras ska vara intressant ur ett nordiskt perspektiv.

Nordisk tidskrift för socioonomastik / Nordic Journal of Socio-Onomastics (NoSo) is a platform for research that explores the role of names in societies and in social interaction. The journal has a broad approach, including historical as well as contemporary data, different methods, and both theoretical and practical research questions. The focus is Nordic in the sense that the research presented should be of interest from a Nordic point of view.

ISSN 2004-0881
Nordisk tidskrift för socioonomastik
Högskolan i Halmstad
Box 823
SE-301 18 Halmstad
Sweden